

UCHWAŁA NR 291/XXX/18
RADY POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

z dnia 1 marca 2018 r.

w sprawie przyjęcia Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020

Na podstawie art. 12 pkt 9ca ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2017 poz. 1868 z późn. zm.) w związku z art. 19 ust. 3a ustawy dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2017 poz. 1376 z późn. zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się **Program Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020** w brzmieniu stanowiącym załącznik do Uchwały.

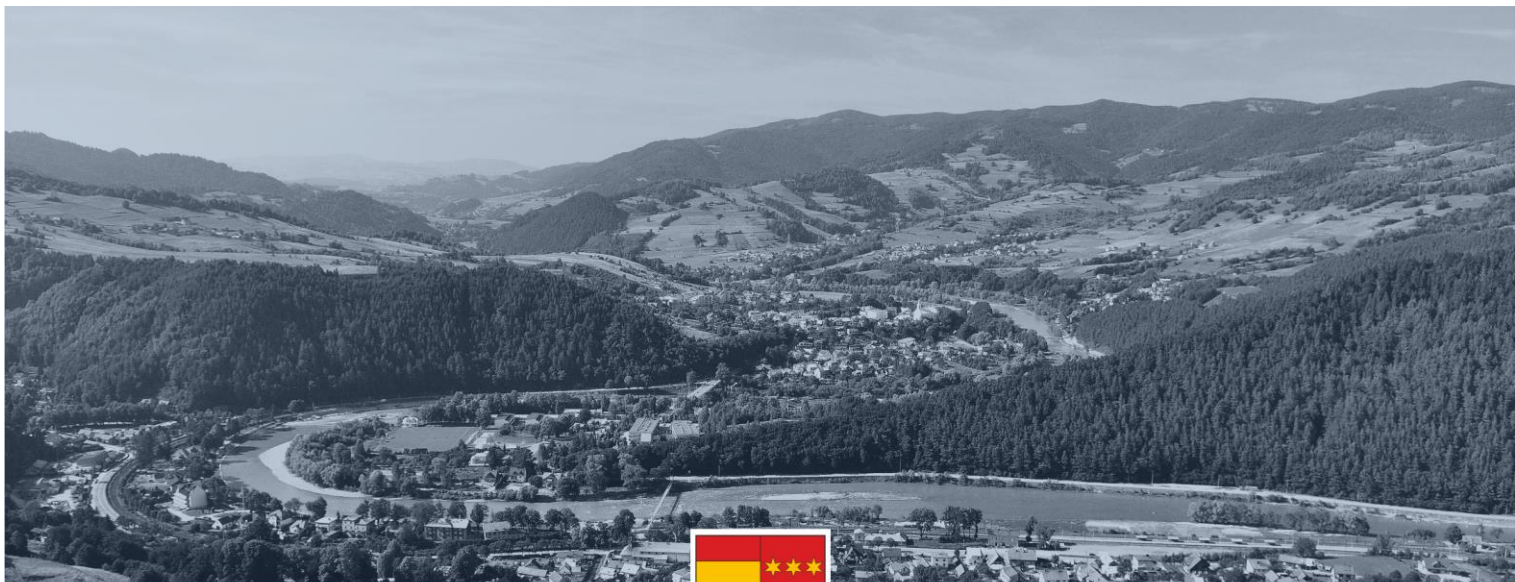
§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Nowosądeckiego.

§ 3. Traci moc Uchwała nr 128/XI/2011 Rady Powiatu Nowosądeckiego z dnia 16 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego na lata 2011-2020.

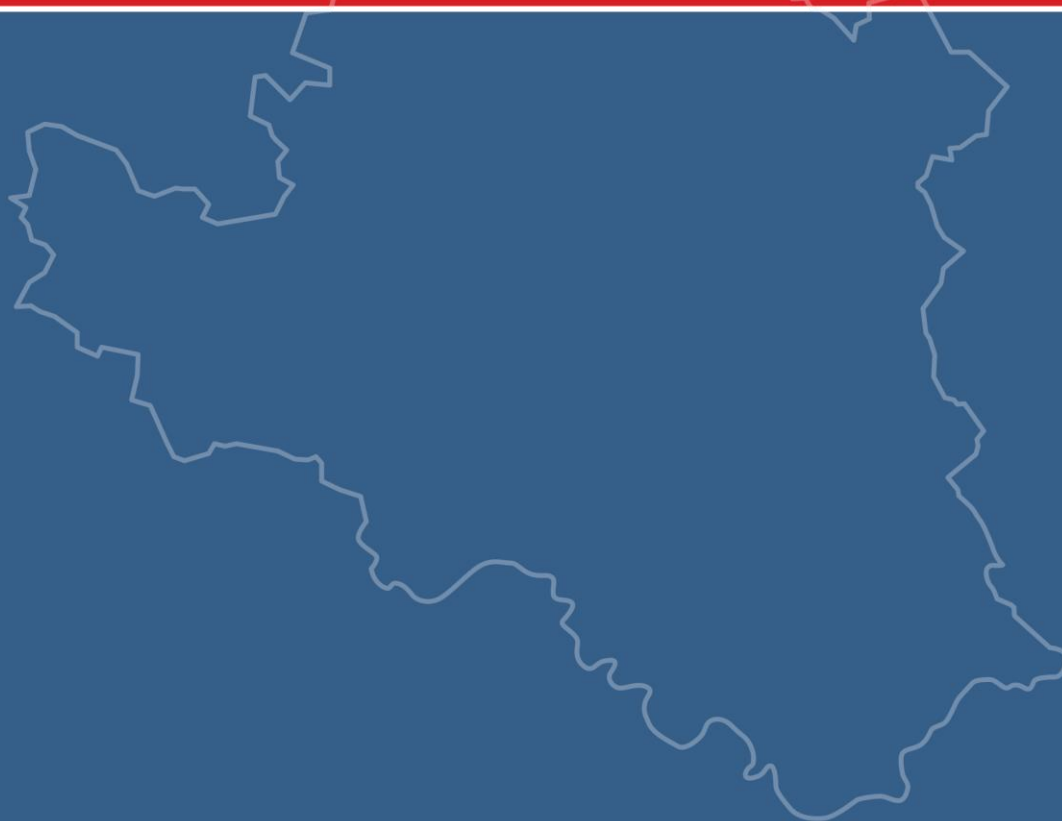
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Powiatu
Nowosądeckiego

Zygmunt Paruch

PROGRAM ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO DO ROKU 2020

Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	3
1. Główne cele opracowania Programu Rozwoju	4
2. Kompetencje struktury „POWIAT – GMINY” jako podmiotu polityki lokalnej	5
3. Relacje wewnątrz struktury „POWIAT – GMINY”	6
Część I	
Diagnoza stanu aktualnego Powiatu Nowosądeckiego	7
Część II	
Analiza SWOT	53
Część III	
1. Scenariusze rozwoju Powiatu Nowosądeckiego	55
2. Instrumenty zewnętrzne	55
3. Scenariusz optymistyczny	55
4. Scenariusz pesymistyczny	56
Część IV	
Priorytetowe kierunki rozwoju Powiatu Nowosądeckiego	57
Część V	
Misja i wizja rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do 2020 roku	60
Część VI	
1. Cele strategiczne	62
2. Cele operacyjne i kierunki działań	62
Część VII	
Przykładowe źródła finansowania inwestycji i działań na rzecz rozwoju Powiatu Nowosądeckiego	71
Część VIII	
System wdrażania i zarządzania Programem Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020	74
Bibliografia	77
Spis tabel i wykresów	78
Spis map	78

WPROWADZENIE

Ustrój demokratyczny, samorząd terytorialny, aktywnie funkcjonujący na trzech poziomach administrowania, rozwijająca się gospodarka wolnorynkowa, która podatna jest na ciągłe zmiany podaży i popytu, zmusza władze jednostek terytorialnych do ciągłego planowania i zarządzania strategicznego. Stanowi to ważne narzędzie nadzoru, które ułatwia nakreślenie kierunków dalszego rozwoju i działania strategicznego oraz pozwala na podejmowanie takich decyzji, które mają istotne znaczenie dla ożywienia społeczno-gospodarczego regionu. Dynamicznie zachodzące przeobrażenia ekonomiczne i społeczne na krajowym i lokalnym rynku wywołują potrzebę wykorzystania i ożywiania potencjału dla rozwoju lokalnego. Z powyższego wynika nieunikniony wymóg opracowania wieloletniego planu rozwoju, którego głównym przesłaniem jest wsparcie i pomoc w prorozwojowej polityce samorządu terytorialnego. Program rozwoju na każdym szczeblu administrowania jednostką samorządu terytorialnego jest odzwierciedleniem zintegrowanego i zrównoważonego planowania ładu przestrzennego, gospodarczo-społecznego i ekologicznego. Zawarte w nim cele strategicznego rozwoju poprzedzone są przeprowadzeniem wnikliwej analizy stanu obecnie istniejącego, która wskazuje, w jakich obszarach działania należy podjąć przedsięwzięcia w celu ich poprawy, minimalizacji, a nawet likwidacji. Opracowane cele i zadania to wyraz aspiracji i dążeń władz lokalnych oraz społeczności, które mają się przyczynić do rozwiązania rozpoznanych problemów i ich naprawy. Program zawiera przyjęte założenia rozwoju (kluczowe projekty), cele oraz zadania.

Program Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego składa się z następujących elementów:

- diagnozy stanu obecnego, która posłużyła do sformułowania celów,
- misji i wizji dla powiatu,
- celów strategicznych i operacyjnych,
- działań służących realizacji celów,
- układu wdrożeniowego, w którym opisano sposób wdrożenia i harmonogram realizacji,

Przedsięwzięcia zawarte w Programie odnoszą się do całego powiatu, a nie jedynie do zadań realizowanych przez administrację powiatową. Włączenie w prace nad Programem i jej wdrażaniem innych podmiotów jest istotnym warunkiem sprawnego zarządzania terytorium powiatu. Bardzo duże znaczenie będzie odgrywać współpraca z miastem Nowym Sączem przy realizacji tych zadań, które służyć będą mieszkańcom zarówno miasta, jak i otaczającego go powiatu nowosądeckiego oraz współpraca z gminami administracyjnie przynależnymi do powiatu nowosądeckiego. Deficyt współpracy środowisk lokalnych przy przygotowywaniu wspólnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju lokalnego jest widoczny chociażby przy wykorzystaniu środków pochodzących z polityki spójności Unii Europejskiej. Kolejnym założeniem, przyjętym w pracach nad Programem, było uznanie wiodącej roli partnerów z sektora samorządowego, gospodarczego i społecznego w tym procesie. To właśnie w ich rękach spoczywa realizacja Programu i rozwój gospodarczy powiatu. Program rozwoju jest dokumentem kierunkowym, zatem nie zawiera on wszystkich działań, będących w kompetencji powiatu, a jedynie działania wybrane, mające prowadzić do zrealizowania sformułowanych celów – działania uznane za priorytetowe.

Niniejszy dokument powstał w oparciu o opracowaną i przyjętą w roku 2011 Aktualizację Strategii Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego na lata 2011-2020. Należy podkreślić, że w trakcie prac nad Programem nie zidentyfikowano przesłanek, które uzasadniałyby decyzję o odrzuceniu bądź gruntownym zakwestionowaniu przyjętych w dotychczasowym dokumencie strategicznym wizji i celów strategicznych rozwoju powiatu. Dlatego też Program Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020 stanowi opartą na redefinicji, aktualizację założeń dotychczasowej polityki rozwoju.

Podstawą do opracowania Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do 2020 roku była ocena, sporządzona przez Zarząd Powiatu, odnośnie zrealizowanych do tej pory celów i zadań oraz uwarunkowań prawnych powiatu. Od roku 2011 nastąpiły daleko idące zmiany, powodujące, że obowiązujące zapisy w dotychczasowym dokumencie uległy przedawnieniu i straciły na ważności. Dodatkowo została przeprowadzona ocena sformułowanych założeń pod kątem ich aktualności i wykonalności w chwili obecnej i przyszłości. Zmiany wprowadzone do dokumentu są projektowane z myślą o dalszym rozwoju Powiatu Nowosądeckiego. Prace nad aktualnym dokumentem znacząco zdeterminowała perspektywa finansowa Unii Europejskiej 2014-2020 oraz nowe podejście polityki regionalnej w Polsce, zakładające m.in. większą koncentrację działań rozwojowych w oparciu o tzw. bieguny wzrostu, specjalizacjach regionalnych i subregionalnych oraz lokalnej gospodarki, a także

wieloszczeblowy model zarządzania i współdziałania w zakresie realizacji wspólnych zadań i przedsięwzięć inwestycyjnych.

W opracowaniu starano się wykazać powiązania z najbliższym dokumentem planistycznym, dostępnym z poziomu regionu, jakim jest Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 oraz dokumentem planistycznym z poziomu Subregionu Sądeckiego jakim jest Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020. Uznając celowość przyjęcia w ramach powiatu dokumentu planistycznego, odpowiadającego co do istoty strategii rozwoju, Zarząd Powiatu Nowosądeckiego podjął decyzję o opracowaniu Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego z horyzontem czasowym nie wykraczającym poza okres obowiązywania dokumentów odnoszących się do regionu oraz obszaru funkcjonalnego jakim jest Subregion Sądecki.

Biorąc pod uwagę powyższe, dokonano aktualizacji diagnozy powiatu nowosądeckiego w oparciu o dostępny materiał, w tym statystyczny (dla wszystkich informacji podano ich źródła). Dane statystyczne oraz informacje zawarte w Programie przywołane są o najbardziej aktualne źródła.

Niniejszy dokument jest pierwszą wersją projektu Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020. Projekt ten został przygotowany w wyniku trwających prac nad aktualizacją dotychczasowego dokumentu strategicznego – z udziałem Zarządu Powiatu Nowosądeckiego, radnych powiatowych, a także szerokiej i zróżnicowanej reprezentacji kluczowych środowisk oraz instytucji lokalnych.

Projekt Programu został poddany konsultacjom, o których mowa w art. 19 a. ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o prowadzeniu polityki rozwoju. W wyniku przeprowadzonych konsultacji wpłynęły uwagi w ramach uzgodnień z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego zgłoszone przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. Wszystkie uwagi zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

Dokument jest wynikiem prac grupy pracowników Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu oraz jednostek organizacyjnych Powiatu Nowosądeckiego – zgodnie z Zarządzeniem nr 29/2017 Starosty Nowosądeckiego z dnia 8 sierpnia 2017 r. w sprawie powołania Zespołu ds. opracowania Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020.

Funkcję Przewodniczącej Zespołu pełniła Pani Danuta Krok – dyrektor Wydziału Rozwoju Starostwa Powiatowego.

W pracach zespołu udział brali:

1. Małgorzata Bochenek – Skarbnik Powiatu Nowosądeckiego
2. Bożena Mynarek – zastępca dyrektora Wydziału Edukacji, Kultury i Sportu
3. Adam Zaremba – dyrektor Biura Obsługi Teleinformatycznej
4. Andrzej Zarych – dyrektor Biura Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych

1. Główne cele opracowania Programu Rozwoju

Program realizuje politykę opartą na zintegrowanym podejściu terytorialnym co oznacza:

- ukierunkowanie na wykorzystanie wewnętrznego potencjału i zasobów lokalnych,
- umożliwienie realizacji interwencji na wyzwania rozwojowe dostosowane do lokalnych i subregionalnych uwarunkowań.

Na uzasadnienie dla opracowania Programu Rozwoju składają się następujące elementy:

- oddolne podejście do polityki rozwoju obszarów funkcjonalnych, umożliwiające lepsze wykorzystanie endogenicznego potencjału poszczególnych subregionów,
- stworzenie warunków stymulujących realizację wspólnych lub uzgodnionych przedsięwzięć w ramach współpracy sektora publicznego, jak też współpracy samorządu z partnerami społecznymi i gospodarczymi w celu niwelowania barier rozwojowych w wymiarze lokalnym i subregionalnym.

2. Kompetencje struktury „POWIAT – GMINY” jako podmiotu polityki lokalnej

W odniesieniu do Ustawy o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. w gestii powiatu znajdują się zadania o charakterze ponadgminnym i niezastrzeżone prawnie dla innych podmiotów i instytucji. W prawnych kompetencjach powiatu wyróżniamy głównie zadania publiczne, do których zaliczamy:

- 1) edukację publiczną;
- 2) promocję i ochronę zdrowia;
- 3) pomoc społeczną;
- 4) politykę prorodzinną;
- 5) wspieranie osób niepełnosprawnych;
- 6) transport zbiorowy i dróg publicznych;
- 7) kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami;
- 8) kulturę fizyczną i turystykę;
- 9) geodezję, kartografię i kataster;
- 10) gospodarkę nieruchomościami;
- 11) administrację architektoniczno-budowlaną;
- 13) ochronę środowiska i przyrody;
- 14) rolnictwo, leśnictwo i rybactwo śródlądowe;
- 15) porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli;
- 16) ochronę przeciwpowodziową, w tym wyposażenie i utrzymanie powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarową i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska;
- 17) przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizację lokalnego rynku pracy;
- 18) ochronę praw konsumenta;
- 19) utrzymanie powiatowych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- 20) obronność;
- 21) promocję powiatu;
- 22) współpracę i działalność na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- 23) działalność w zakresie telekomunikacji.

W odniesieniu do lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego prawne kompetencje powiatu dotyczą:

- zaspokajania potrzeb lokalnej i powiatowej wspólnoty samorządowej (podnoszenia warunków bytowych i standardów życia mieszkańców);
- podwyższania stopnia integracji i aktywizacji społeczności lokalnej jako czynnika stymulującego rozwój zasobów ludzkich;
- podejmowania działań ukierunkowanych na poprawę atrakcyjności i lokalizacji powiatu głównie ze względów działalności gospodarczej przy pomocy realizacji inwestycji drogowych;
- działań skierowanych na ochronę lokalnych zasobów naturalnych, które stanowią fundament rozwoju gospodarczego i społecznego powiatu;
- określenia zasad ich eksploatacji – zabezpieczania perspektyw zrównoważonego rozwoju;
- współpracy z gminami w zakresie stymulowania ich rozwoju społecznego i gospodarczego;
- uzgodnienia działań podmiotów prowadzących własną działalność gospodarczą i inwestycyjną na terenie powiatu z interesem publicznym i prawami społeczności lokalnej.

Jednak ustawa o samorządzie powiatowym nakłada prawne ograniczenia na powiat, w wyniku których nie może on realizować pewnych zadań przypisanych z kolei innym podmiotom. Do nich należą:

- brak możliwości podwyższania własnych zasobów lokacyjnych;
- ogólnie niskie dochody powiatu, wynikające z możliwości pobierania podatków lokalnych (tylko w kompetencji gminy) oraz konstrukcja budżetu głównie w oparciu o subwencje i dotacje celowe.

3. Relacje wewnątrz struktury „POWIAT – GMINY”

Podział kompetencji pomiędzy powiatem, a gminą ustalony jest prawnie na podstawie oddzielnych ustaw: ustawa o samorządzie powiatowym i ustawa o samorządzie gminnym. Podział zadań dotyczy przede wszystkim działań w zakresie zaspokajania zbiorowych potrzeb społeczności lokalnych oraz wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego. Aczkolwiek w tych aspektach bierze się pod uwagę wzajemne relacje pomiędzy tymi jednostkami samorządowymi, przy czym gmina posiada większe możliwości i kompetencje.

Procedury administracyjne, wynikające z wyżej wymienionych ustaw, określają podział zadań i obowiązków pomiędzy powiatem, a gminą oraz ich wzajemne relacje na rzecz rozwoju lokalnego.

Procedury gminne posiadają cechy inicjatywne, przez co wpływają na wyznaczenie kierunków rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz ich realizację.

W zakresie tych uprawnień leży sporządzenie opracowań planistycznych, gminnych programów ochrony zasobów naturalnych, programów i dokumentacji na realizowane przedsięwzięcia inwestycyjne, wydawanie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Procedury powiatowe posiadają charakter reaktywny, ponieważ nastawione są na reagowanie na wszelkie zagrożenia i ich zwalczanie. Ponadto mogą wpływać na realizację określonych i wyznaczonych przez gminy kierunków prorozwojowych. Na mocy ustawy powiat ma za zadanie opracowanie powiatowych programów przeciwdziałania patologiom społecznym oraz zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego, wydawanie pozwoleń na budowę, wydawanie koncesji i pozwoleń na eksploatację zasobów naturalnych.

Gminy:

- wykonywanie zadań publicznych o znaczeniu lokalnym;
- zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej w zakresie rozwoju społecznego, gospodarczego, edukacji, ochrony zdrowia, ładu przestrzennego, komunikacyjnego, infrastruktury technicznej;
- współpraca i wsparcie dla inicjatyw powiatowych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom społecznym i bezpieczeństwa publicznego;
- wsparcie dla przedsięwzięć powiatu w odniesieniu do ochrony środowiska przyrodniczego i zasobów naturalnych regionu.

Powiat:

- inicjatywa w zakresie ochrony środowiska i zasobów naturalnych;
- działania skierowane na przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym;
- wsparcie i współpraca w zakresie inicjatyw rozwoju społeczno-ekonomicznego: promocja potencjału i zasobów gmin, inwestycje drogowe i techniczne, podejmowanie decyzji w procedurach administracyjnych;
- wsparcie dla przedsięwzięć gminnych odnośnie zaspokajania potrzeb społeczności lokalnej poprzez współdziałanie w procedurach decyzyjnych;
- podejmowanie zadań inwestycyjnych, mających na celu poprawę warunków bytowych i standardów jakości życia mieszkańców regionu i dostęp do usług publicznych i infrastrukturalnych;
- inicjatywa w zakresie podwyższania standardów rozwoju zasobów ludzkich.

CZĘŚĆ I. DIAGNOZA STANU AKTUALNEGO POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

PODSTAWOWE INFORMACJE

Położenie, podział administracyjny, ludność

Powiat nowosądecki – położony jest w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego. Od południa graniczy z Republiką Słowacką (granica państwa), od wschodu z powiatem gorlickim, od północy z tarnowskim i brzeskim, a od zachodu z limanowskim i nowotarskim. Większość powierzchni powiatu zajmują tereny górskie i wyżynne (pogórza), a także doliny rzeczne Dunajca z jego głównymi dopływami, Popradem i Kamienicą. Rzeki te rozdzielają główne pasma górskie Sądecczyzny: Beskid Sądecki, Beskid Niski i Beskid Wyspowy, otaczające Kotlinę Sądecką, która stanowi główne skupienie osadnicze regionu. W jej centrum, na 49°37' szerokości geograficznej północnej i 20°42' długości geograficznej wschodniej, leży Nowy Sącz – stolica powiatu. Powiat nowosądecki zajmuje obszar ok. 1549 km², co stanowi około 10,2% powierzchni województwa małopolskiego. W skład powiatu nowosądeckiego wchodzi szesnaście jednostek stopnia podstawowego, w tym wg stanu na dzień 1.01.2018 r. jedna gmina miejska (miasto Grybów), cztery gminy miejsko-wiejskich (Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz) i 11 gmin wiejskich. Podział administracyjny powiatu nowosądeckiego przedstawia Mapa 1.

Mapa 1. Podział administracyjny powiatu nowosądeckiego

Największą część powierzchni powiatu nowosądeckiego zajmują kolejno: Gmina Grybów, Gmina Krynica-Zdrój oraz Gmina Muszyna, zaś najmniejszymi jednostkami są: miasto Grybów oraz Gmina Ryto.

Powiat nowosądecki jest powiatem o charakterze turystyczno-rolniczym z niewielkim udziałem przemysłu. Dużym atutem powiatu jest rozwój turystyki. Jej wyznacznikami są m.in. liczba turystycznych miejsc noclegowych oraz ogół korzystających z nich turystów, pod względem których powiat nowosądecki ustępuje jedynie, za to dość zdecydowanie, powiatowi tatrzańskiemu. Wciąż jednak wyraźna jest dysproporcja pomiędzy, nie w pełni rozwiniętym socjalnym i technicznym zapleczem turystyki oraz jej wpływem na rozwój gospodarczy powiatu. Bardzo duże możliwości stwarzają w tej dziedzinie naturalne uwarunkowania środowiskowe.

Turystyka w ostatnich latach staje się motorem rozwoju Sądecczyzny. Przemysł turystyczny oferuje nowe miejsca pracy, generując popyt na usługi i handel, napędzając koniunkturę w innych dziedzinach gospodarki. Wciąż powiększa się i podwyższa standard baza turystyczno-rekreacyjno-sanatoryjna, licząca obecnie około 13 050 miejsc noclegowych. Jedną z form turystyki, rozwijającą się na terenie powiatu nowosądeckiego, jest agroturystyka i turystyka wiejska, czyli wypoczynek na wsi w gospodarstwie rolnym. Zasadnicze znaczenie dla ruchu komunikacyjnego w powiecie ma droga krajowa 75 Branice – Niepołomice – droga nr 4 Brzesko – Nowy Sącz – Krzyżówka – Muszyna (granica Państwa) z połączeniami do przejść granicznych w Mniszku nad Popradem, Leluchowie i Muszynie. Pozostałe, przebiegające przez teren powiatu nowosądeckiego, drogi krajowe to:

- Nr 28 Zator – Wadowice – Rabka – Limanowa – Nowy Sącz – Gorlice – Jasło – Krosno – Sanok – Kuźmina – Bircza – Przemyśl – Medyka – granica państwa;
- Nr 87 Nowy Sącz – Stary Sącz – Piwniczna Zdrój – granica państwa.

Poza drogami krajowymi i wojewódzkimi zasadniczym elementem układu komunikacyjnego i transportowego powiatu nowosądeckiego są drogi powiatowe.

Powiat nowosądecki zamieszkuje około 212 894 osób¹, co stanowi ok. 6,32% ludności województwa małopolskiego. W skali województwa jest wielkością przeciętną, co daje wskaźnik gęstości zaludnienia – 137 os./km². Dla porównania, średnia gęstość zaludnienia w województwie małopolskim wynosi 222 osób na km². Najwyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia wyróżnia się Miasto Grybów ze względu na charakter miejski gminy i niewielki obszar, jaki zajmuje; ponadto Miasto i Gmina Stary Sącz oraz Gmina Chełmiec. Gminą o najniższym wskaźniku gęstości zaludnienia jest Gmina Łabowa, bowiem tam na 1 km² powierzchni przypada tylko 50 osób.

Podstawowe dane, dotyczące powierzchni i zaludnienia powiatu, przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 1. Powierzchnia i ludność gmin powiatu nowosądeckiego (stan na dzień 31.XII.2015 r.)

Miasto / Gmina		Powierzchnia [km ²]	Ludność	Gęstość zaludnienia [os./km ²]	Liczba miejscowości	
					Ogółem	w tym sołectw
Miasta	Grybów	17	6 051	357	1	-
Gminy miejsko-wiejskie	Krynica-Zdrój	145	16 858	116	9	8
	Muszyna	141	11 676	83	11	10
	Piwniczna-Zdrój	126	10 673	84	8	6
	Stary Sącz	101	23 445	232	16	15
Gminy wiejskie	Chełmiec	112	27 689	247	27	27
	Gródek nad Dunajcem	88	9 216	105	14	14
	Grybów	153	24 825	162	16	16
	Kamionka Wielka	65	10 140	156	8	8
	Korzenna	107	14 242	133	16	16
	Łabowa	119	5 921	50	13	13
	Łącko	132	16 187	122	16	16

¹ Stan na dzień 31 XII 2015 r. (www.stat.gov.pl).

	Łososina Dolna	84	10 776	127	18	18
	Nawojowa	51	8 489	169	8	8
	Podegrodzie	65	12 849	199	13	13
	Rytro	42	3 857	92	4	5
Powiat nowosądecki		1542	212 894	137		

Tabela 2. Ludność powiatu nowosądeckiego w podziale na kategorie wiekowo-ekonomiczne (stan na dzień 31 XII 2015 r. GUS)

Kategoria statystyczna	Kobiety	Mężczyźni	Razem	% populacji
w wieku przedprodukcyjnym	24 138	25 411	49 549	23,27%
w wieku produkcyjnym	62 161	70 461	132 622	62,29%
w wieku poprodukcyjnym	20 477	10 246	30 723	14,43%
Razem	106 776	106 118	212 894	100,00%

W ostatnich latach obserwuje się w całym kraju postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Następstwem postępującego procesu starzenia społeczeństwa jest stopniowe zmniejszanie się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym przy jednoczesnym wzroście udziału ludności w wieku poprodukcyjnym. Analizując udział poszczególnych grup ekonomicznych w powiecie nowosądeckim należy stwierdzić, że struktura wieku mieszkańców jest nieznacznie lepsza niż średnia Małopolski. W końcu roku 2015 liczba osób wieku przedprodukcyjnym, czyli mieszkańców w wieku 17 lat i mniej wynosiła 23,3% podczas gdy w Małopolsce wyniosła ona 18,93%. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w powiecie nowosądeckim wynosił 62,3%, w Małopolsce wskaźnik ten wynosił 62,45%. Natomiast udział ludności w wieku poprodukcyjnym w Małopolsce wynosił 18,62%, a w powiecie nowosądeckim 14,4%. Niezależnie od nieco lepszych wskaźników struktury wieku mieszkańców powiatu w stosunku do Małopolski, stopniowe zwiększanie się udziału ludności w wieku poprodukcyjnym, przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym są negatywnymi trendami.

Charakterystyka miast i gmin powiatu nowosądeckiego

Powiat nowosądecki obejmuje w południowej Małopolsce Kotlinę Sądecką, część Pogórza Karpackiego – część Zachodnich Karpat, Beskid Sądecki – część Beskidu Zachodniego, Beskid Wyspowy – granica powiatu nowosądeckiego od strony północno- zachodniej, Beskid Niski – obszar Gór Grybowski². Każde miasto i gmina wchodząca w skład powiatu nowosądeckiego ma swoją historię. Poniżej przedstawiona jest w skrócie charakterystyka miast i gmin Sądeczczyzny.

Centralnym punktem Sądeczczyzny jest **Nowy Sącz** – miasto na prawach powiatu w województwie małopolskim. Ważny węzeł komunikacyjny, główny ośrodek turystyczny Ziemi Sądeckiej oraz rozwijający się ośrodek nauki z rosnącym znaczeniem ośrodka miejskiego w dostarczaniu usług publicznych.

Gmina Chełmiec – znajduje się w południowo-wschodniej części Województwa Małopolskiego, należy do powiatu nowosądeckiego. Przedzielona jest przez miasto Nowy Sącz, od południa graniczy z Gminą Podegrodzie, od zachodu z Gminą Limanowa, od wschodu z Gminami Korzenna i Kamionka Wielka, a od północy z Gminami Łososina Dolna i Gródek nad Dunajcem. Przez teren Gminy przepływa rzeka Dunajec. Obszar Gminy Chełmiec zajmuje ponad 112,7 km², co stanowi 0,75% powierzchni Województwa Małopolskiego. Ilość mieszkańców wynosi 27 689 osób. Obszar gminy wg stanu na dzień 31.12.2017 r. obejmuje 27 sołectw i 27 wsi. Do największych powierzchniowo miejscowości należą Paszyn i Trzetrzewina, które zajmują odpowiednio 10,2% oraz 8,3% powierzchni ogólnej, a następnie Marcinkowice 6,1%, Chełmiec zajmuje 5,0% powierzchni ogólnej. Najwięcej osób z ogólnej liczby ludności zamieszkuje w Chełmcu niemal 11%, w Paszynie 8,6%, a następnie w Świniarsku i Marcinkowicach odpowiednio 7,05% oraz 8,5%. Głównymi atrakcjami przyrodniczymi gminy Chełmiec są pomniki przyrody. Ważnym elementem w krajobrazie kulturowym gminy są obiekty zabytkowe, do nich należą m.in.: Kościół w Chomranicach i w Wielogłowach, Dworek drewniany

² G. Kubal, *Nowy Sącz i Ziemia Sądecka*. Przedsiębiorstwo Usługowo-Wytwórcze „Roksana”, Krosno 2001, s.13.

w Wielogłowach, Dworek murowany rodziny Wittingów w Chelmcu, Murowany dwór z przełomu XVII/XVIII w. w Marcinkowicach, Cmentarz Legionowy z czasów I wojny światowej, Kapliczka w Librantowej z 1632 roku, Kaplice z I poł. XIX w. – Rdziostów i Krasne Potockie³.

Gmina Gródek nad Dunajcem – leży w przepięknej krajobrazowo północnej części powiatu nowosądeckiego. Rozciąga się od południowych brzegów Jeziora Czchowskiego, aż po południowo – wschodnie brzegi Jeziora Rożnowskiego. W jej skład wchodzi 12 wsi: Bartkowa-Posadowa, Bujne, Gródek nad Dunajcem, Jelna, Lipie, 9 Podole-Górowa, Przydonica, Roztoka-Brzeziny, Rożnów, Sienna, Tropie, Zbyszycze. Gmina zajmuje pow. 88,2 km². Liczba mieszkańców gminy wynosi 9 216 osób. Największa ilość mieszkańców zamieszkuje Rożnów 21,2%, Przydonica 15,5%, Bartkowa Posadowa 13,6%. Charakterystycznym elementem terenu gminy jest Jezioro Rożnowskie, łagodne grzbiety i szczyty, oraz zazwyczaj płaskie dna dolin rzecznych. Gmina w dużej mierze widziana jest przez pryzmat atrakcji jakie oferuje Jezioro Rożnowskie. Na jeziorze można uprawiać sporty wodne, spacerować po lasach porastających wzgórze wokół jeziora lub wybrać się na wycieczkę rowerową. Główną atrakcją przyrodniczą tego terenu jest wyspa Grodzisko na Jeziorze Rożnowskim. Jest to unikalny i wyjątkowy fragment krajobrazu naturalnego i kulturowego. Przez tereny gminy Gródek nad Dunajcem przebiegają piesze szlaki turystyczne. W gminie zachowało się wiele interesujących zabytków architektury sakralnej i świeckiej w tym dworki, bastion, zamek, kościoły, a także liczne pomniki przyrody pamiętające odległe czasy⁴.

Gmina Grybów – usytuowana jest we wschodniej części województwa małopolskiego, na terenie powiatu nowosądeckiego. Lokalizację geograficzną posiada w strefie ważnych węzłów komunikacyjnych łączących tereny Pogórza Karpackiego, Beskidu Niskiego oraz Beskidu Sądeckiego. Na terenie Gminy Grybów wznoszą się Góry Grybowskie, stanowiące północno – zachodnią strefę Beskidu Niskiego. Największe szczyty to: Jaworze 882 m n.p.m., Chelm 779 m n.p.m., Rosochatka 750 m n.p.m., Maślana Góra 753 m n.p.m. Gmina łącznie zajmuje obszar – 153,2 km², co stanowi blisko – 10% ogólnej powierzchni powiatu nowosądeckiego. Powierzchnia Gminy to 61,5% – użytki rolne, 31,5% – użytki leśne. Gmina liczy (wg danych GUS za 2015 rok) – 24 825 mieszkańców. Posiada charakter wiejski i usytuowana jest nad rzeką Białą, która zaliczana jest do tzw. „Rzek Karpackich”. Długość rzeki wynosi – 101,8 km (długość na terenie Gminy – 18 km) a powierzchnia zlewni – 983 km². W skład gminy wchodzi 16 sołectw: Biała Niżna, Binczarowa, Chodorowa, Cieniawa, Florynka, Gródek, Kąclowa, Krużłowa Niżna, Krużłowa Wyżna, Polna, Ptaszkowa, Siołkowa, Stara Wieś, Stróże, Wawrzka, Wyskitna. Walory krajobrazowe obszaru gminy Grybów stwarzają duże możliwości rozwoju turystyki. Przez teren gminy przebiegają liczne szlaki turystyczne. Gmina posiada bardzo dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Na terenie gminy zachowała się stara drewniana architektura: kościoły, cerkwie, liczne kapliczki przydrożne. Przez teren gminy przebiega „Szlak Architektury Drewnianej”⁵.

Miasto Grybów – liczące ok. 6 051 tys. mieszkańców, położone jest w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego nad rzeką Białą Tarnowska i zajmuje obszar 17 km². stanowi około 1,1% powierzchni powiatu nowosądeckiego. Zamieszkiwane jest przez ok. 2,85% ludności powiatu. Miasto Grybów administracyjnie graniczy z gminą Grybów, której granice otaczają niemal całe miasto. Otaczające je Góry Grybowskie wznoszą się na wysokość powyżej 700 m n.p.m. Założone przez króla Kazimierza Wielkiego 15 maja 1340 r., było trzecim po Starym i Nowym Sączu grodem Sądeczyny. Z dawnej świetności miasta do dnia dzisiejszego zachowały się m.in. stara modrzewiowa plebania z 1699 r., w której znajduje się Muzeum Parafialne, dwór Hoschów, w którym przebywał Artur Grottger, neogotycki kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej wraz z licznymi zabytkami sztuki sakralnej oraz układ architektoniczny Rynku z najstarszą kamienicą pochodzącą z roku 1616. Z historią Grybowa najlepiej zapoznać się odbywając piesze wędrowki licznymi szlakami turystycznymi, które pozostawią niezapomniane wrażenia unikalnej przyrody i przepięknych krajobrazów. Korzystne położenie miasta w połączeniu z właściwie rozbudowaną siecią komunikacyjną zapewnia łatwy dostęp dla potencjalnych inwestorów⁶.

Gmina Kamionka Wielka – położona jest na terenach górskich na pograniczu Beskidu Sądeckiego i zachodniej części Beskidu Niskiego. Gminę o powierzchni 65 km² tworzy 9 sołectw: Bogusza, Jamnica, Kamionka Mała, Kamionka Wielka, Królowa Górna, Królowa Polska, Mystków, Mszalnica, o łącznej liczbie ludności 10 140. Największa liczba ludności gminy zamieszkuje Kamionkę Wielką 32,6%, Mystków 19,3%, oraz Mszalnicę 15%. Wszystkie miejscowości mogą szczyścić się pięknymi krajobrazami, czystymi rzekami, potokami i strumieniami oraz nie skażonym przemysłem

³ Dane: Urząd Gminy Chelmiec

⁴ Dane: www.gminagrodek.pl

⁵ Dane: www.gminagrubow.pl

⁶ Dane: Urząd Miasta Grybów

środowiskiem naturalnym. Środowisko przyrodnicze Kamionki Wielkiej należy do typowo górskich, z dużym zróżnicowaniem północnej i południowej części gminy. W leżącej poza otuliną Popradzkiego Parku Krajobrazowego gminie zlokalizowanych jest wiele pomników przyrody: lipy, dęby, jesiony. Doskonale walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz sąsiedztwo Nowego Sącza sprzyja rozwojowi turystyki, w tym coraz popularniejszej agroturystyki. Tereny gminy stanowią także doskonałe zaplecze do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Wędrując po Gminie Kamionka Wielka warto zwrócić uwagę na liczne zabytki architektury, świadczące o bogatej historii tego terenu i żywej kulturze dnia dzisiejszego⁷.

Gmina Korzenna – wchodzi w skład powiatu nowosądeckiego, będącego częścią woj. małopolskiego, położona jest w jego północno-wschodniej części. Powierzchnia Gminy Korzenna wynosi 106,78 km² (tj. 6,9% powiatu), a liczba mieszkańców wynosi około 14 242. W skład Gminy wchodzi 16 sołectw: Bukowiec, Janczowa, Jasienna, Koniuszowa, Korzenna, Lipnica Wielka, Łęka, Łyczana, Miłkowa, Mogilno, Niecew, Posadowa Mogilska, Siedlce, Słowikowa, Trzycierz i Wojnarowa. Geograficznie Gmina położona jest na terenie Pogórza Rożnowsko-Ciężkowickiego. Poszczególne sołectwa leżą na łagodnych zboczach i wzniesieniach tegoż Pogórza lub w dolinach rzek i potoków – dopływów rzeki Białej i w mniejszym stopniu – Dunajca. Na terenie gminy znajdują się obszary przyrody chronionej⁸.

Miasto i Gmina Krynica-Zdrój – zajmuje obszar 145 km² (w tym sama Krynica: 40 km²), co stanowi około 9,36% powierzchni powiatu nowosądeckiego. Składa się z miasta Krynica-Zdrój, które jest siedzibą gminy oraz 8 sołectw: Berest, Czyrna, Mochnaczka Wyżna, Mochnaczka Niżna, Muszynka, Piorunka, Polany, Tylicz. Gmina zamieszkiwana jest przez około 16 858 osób (w samej Krynicy: 10 933 osób), co stanowi około 7,9% ludności powiatu. Miasto położone jest na wschodnim skraju Beskidu Sądeckiego w dolinie potoku Kryniczanka. Krynica otaczają wzgórza Parkowej Góry, Krzyżowej, Nasiennika. Leży ona na wysokości 560 – 620 m n.p.m. Położona jest w zasięgu trzech pięter klimatycznych: umiarkowanie ciepłego, umiarkowanie chłodnego, chłodnego. Krynica istniała już przed 1547 rokiem. Świadczy o tym przywilej nadania sołectwa w tej miejscowości dla Danka z Miastka. Rozwój miasta nierozzerwalnie związany jest z odkryciem wód mineralnych. Wielki rozkwit Krynicy, jako uzdrowiska rozpoczął się w 1856 roku od działalności Józefa Dietla, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, uznawanego za ojca balneologii. Od 1858 roku stosowano w Krynicy kąpiele borowinowe. W tym okresie powstały budynki: Stare Łazienki Mineralne, Stare Łazienki Borowinowe, Dom Zdrojowy, drewniana pijalnia główna z deptakiem. W 1876 roku zbudowano tutaj linię kolejową, co przyczyniło się do dalszego rozwoju regionu. W Krynicy bywali: J. Matejko, A. Grottger, H. Sienkiewicz, K. I. Gałczyński, J. Kiepusza, L. Solski, H. Modrzejewska, W. Reymont, J. Tuwim. Najczęstszym jednak gościem był Jan Kiepusza, któremu dedykowane są coroczne festiwale nazwane jego imieniem.

Gmina Łabowa – położona jest w obrębie Karpat Zewnętrznych Zachodnich w granicznej strefie Beskidu Sądeckiego z pasmem Jaworzyny Krynickiej oraz północno-zachodniej części Beskidu Niskiego z fragmentami Pogórza Nawojowskiego. Pomiedzy tymi dwoma pasmami rozciąga się dolina Kamienicy Nawojowskiej – głównej rzeki przepływającej przez gminę. Część obszaru gminy około 49,9% powierzchni ogólnej, położona jest na obszarze Popradzkiego Parku Krajobrazowego o około 21,2% na obszarze jego otuliny. Występują tutaj grunty typowe dla terenów górskich tj. podłoża skalne, grunty zwietrzelinowo – deluwialne, oraz rumosz piaszczysty. Gmina Łabowa zajmuje powierzchnię 119,2 km² Gminę zamieszkuje około 5921 mieszkańców co stanowi 2,8% ludności powiatu. W jej skład wchodzi 13 sołectw: Łabowa, Czaczów, Barnowiec, Kamianna, Krzyżówka, Kotów, Łabowiec, Łosie, Maciejowa, Roztoka Wielka, Nowa Wieś, Uchroń, Składziste. Flora i fauna występująca na terenie Gminy Łabowa jest bardzo różnorodna. Naturalną szatą roślinną są lasy, które pokrywają 72% powierzchni czyli 8605 ha. Ziemia Łabowska jest doskonałym miejscem na wszelkie formy rekreacji wypoczynku. Szlaki turystyczne, trasy rowerowe pomagają wypoczywać aktywnie latem, a zimą białemu szaleństwu służy wyciąg narciarski w Kamiennej⁹.

Gmina Łącko – Powierzchnia gminy wynosi 132 km² co stanowi około 8,53% powierzchni powiatu nowosądeckiego. Zamieszkiwana jest przez 16 187 osób, co stanowi ok. 7,59% ludności powiatu. W skład gminy wchodzi sołectwa takie jak: Brzyna, Czarny Potok, Czerniec, Jazowsko, Kadca, Kicznia, Łazy Brzyńskie, Łącko, Maszkowice. Gmina Łącko położona jest na krawędzi Beskidu Wyspowego i Beskidu Sądeckiego nad zlewem rzek Dunajec i Czarna Woda na wys. 350-400 m n.p.m. Należy do najbardziej malowniczych miejsc na Sądecczyźnie, które przyciąga swoim niepowtarzalnym urokiem. Kotlina Łącka ma 6 km długości, a szerokość jej dochodzi do 1,5 km. Od wschodu zamknięta jest ona koło Jazowska pasmem górskim, przez które przebiega Dunajec krótką

⁷ Dane: Urząd Gminy Kamionka Wielka

⁸ Dane: Urząd Gminy Korzenna

⁹ Dane: Urząd Gminy Łabowa

przełomową doliną i dostaje się w obszar szerokiej, śródgórskiej Kotliny Sądeckiej. Ze względu na warunki geograficzne, a więc górzyste usytuowanie, ma łagodny klimat. Warunkuje on produkcję roślinną tego regionu, a szczególnie rozwój sadownictwa. Charakterystycznym elementem tutejszego krajobrazu są sady. Gmina posiada już stare tradycje sadownicze, a łąckie sady są najstarszymi w województwie.

Gmina Muszyna – powierzchnia gminy wynosi 141 km² co stanowi 9,1% powierzchni powiatu. Liczba mieszkańców wynosi 11 676 tj. 5,49% ludności powiatu. Gmina Muszyna jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych uzdrowisk w Polsce. Posiada bogate walory krajobrazowo-uzdrowiskowe oraz specjalizuje się w szerokim spektrum lecznictwa uzdrowiskowego. Uzdrowiskiem stała się w latach dwudziestych XX w. Do głównych walorów uzdrowiskowych Muszyny należy zaliczyć; unikatowe zasoby wód mineralnych i leczniczych, leczniczy górski klimat, bogactwo lasów, czyste rzeki i potoki, nowoczesna infrastruktura. W Gminie Muszyna znajdują się trzy miejscowości uzdrowiskowe: Muszyna, Złockie i Żegiestów. Bogactwo przyrody obfituje w unikatowe ekosystemy, do których zaliczyć należy; rezerwat lipowy „Obrożyska”, rezerwat „Hajnik”, rezerwat „Żebacze”, staw pochodzenia osuwiskowego „Czarna Młaka”. Muszyna oferuje, bogatą i zróżnicowaną bazę noclegową, rekreacyjną, sportową i wypoczynkową. Oferuje ponad 4 tys. miejsc noclegowych o zróżnicowanym standardzie. Liczne obiekty sportowe; stacje narciarskie, baseny, lodowisko, boiska sportowe, place zabaw - pozwalają spędzić aktywnie wypoczynek. Do uprawiania turystyki zachęcają; parki zdrojowe, ścieżki rowerowe, ścieżki spacerowe, szlaki turystyczne, wędkarstwo, jazda konna, rafting na Popradzie. Dzięki swojemu położeniu przy granicy stanowi doskonałą bazę do odwiedzenia Słowacji i Węgier¹⁰.

Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój – położona w Beskidzie Sądeckim, malowniczej dolinie Popradu, dopływu Dunajca, na południe od Krakowa przy granicy Republiki Słowackiej. Zajmuje teren o powierzchni 126 km² (8,14% powierzchni powiatu) i zamieszkuje ją 10 673 osób co stanowi 5% ludności powiatu. Naturalnym bogactwem miasta jest górskie położenie 400-500 m n.p.m. w pięknie ukształtowanym lesistym terenie z otaczającymi pasmami górskimi Jaworzyny i Radziejowej, łagodny klimat, czyste powietrze i źródła wód mineralnych. W centrum zdrojowym miasta, przy miejskim leśnym parku znajduje się pijalnia wód mineralnych. Piwniczna-Zdrój jest miastem turystyczno-wypoczynkowym. Funkcjonuje tu kilkadziesiąt ośrodków wczasowych, hotel, schroniska górskie i domy z pokojami gościnnymi. To także miejsce czynnego wypoczynku. Działają tu znaczące ośrodki narciarskie a trasy zjazdowe są mocno zróżnicowane pod względem trudności i umiejętności. Dla miłośników przyrody, Piwniczna-Zdrój poleca wycieczki na górskie szlaki turystyczne, trasy rowerowe i konne w otoczeniu pięknych widoków Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Dodatkową atrakcją jest spływ łodziami przełomem rzeki Poprad. Z myślą o turystach miasto organizuje cykliczne imprezy kulturalne podkreślające walory sztuki ludowej, tradycji regionalnych i folkloru w występach, koncertach, wystawach rzeźby i sztuki miejscowych twórców. Ciekawym zapisem historii miasta są eksponaty zebrane w izbie muzealnej, a także kilka zabytków¹¹.

Miasto i Gmina Stary Sącz – położona jest w samym centrum Kotliny Sądeckiej. Zajmuje obszar 101 km², co stanowi to 6,52% powierzchni powiatu. Łączą się tu dwie rzeki – Dunajec i Poprad. Krzyżują się tu również dwa trakty wodące przez Muszynę na Słowację oraz na Podhale. Gminę zamieszkuje 23 445 osób. W skład gminy wchodzi 15 sołectw (Barcice Dolne, Barcice Górne, Gaboń, Gaboń-Praczką, Gołkowice Dolne, Gołkowice Górne, Łazy Biegonickie, Mostki, Moszczenica Niżna, Moszczenica Wyżna, Myślec, Popowice, Przysietnica, Skrudzina, Wola Krogulecka). Większa część obszaru gminy w granicach Popradzkiego Parku Krajobrazowego, pozostała w „otulinie”. Charakterystycznym elementem wizerunku miasta jest jedyny w Polsce pieczołowicie zachowany drewniany ołtarz po apostołskiej wizycie Jana Pawła II w 1999 roku. Obecnie ok. 80% historycznej zabudowy to obiekty chronione. W „Domu na Dołkach” mieści się muzeum regionalne, m.in. z pamiątkami po związanych z miastem: Adzie Sari i ks. prof. Józefie Tischnerze). Najważniejsze cykliczne propozycje kulturalno-społeczne: Starosądecki Festiwal Muzyki Dawnej, Międzynarodowy Plener Malarski, Starosądecki Jarmark Rzemiosła, Papieskie Dni Młodych¹².

Gmina Łososina Dolna – to gmina wiejska położona w północnej części powiatu nowosądeckiego, odznaczająca się dogodnymi warunkami komunikacyjnymi dzięki położeniu przy drodze krajowej z Krakowa do Nowego. W skład gminy o łącznej powierzchni 84 km² i liczbie ponad 10 776 tyś. mieszkańców, wchodzi 19 sołectw: Białawoda, Biłsko, Łęki, Łososina Dolna, Łyczanka, Michalczowa, Rąbkowa, Rojówka, Skrzętla, Świdnik, Stańkowa, Tabaszowa, Tęgoborze, Witowice Dolne, Witowice Górne, Wronowice, Zawadka, Znamirówice, Żbikowice. Gminę Łososina Dolna charakteryzuje profil

¹⁰ Dane: Urząd Gminy Muszyna

¹¹ Dane: Urząd Miasta i Gminy Piwniczna-Zdrój

¹² Dane: Urząd Miasta i Gminy Stary Sącz

rolniczo-sadowniczy oraz turystyczny. To atrakcyjne miejsce dla inwestycji gospodarczych: nowoczesne sady dostosowane do standardów europejskich, atrakcyjny teren do rekreacji i wypoczynku oraz miejsce komfortowego i bezpiecznego życia w przyjaznym środowisku. Różnorodna rzeźba terenu – wiele wzgórz i wzniesień, miejsca widokowe, duża ilość lasów i pól, a także pięknie wkomponowane w krajobraz – Jezioro Rożnowskie, czynią z Gminy region wyjątkowo interesujący dla odwiedzających. Elementami antropogenicznymi i kulturowymi podnoszącymi atrakcyjność Gminy są zabytkowe kościołki znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Małopolskiego, co z pewnością podnosi charakter tych obiektów sakralnych. Dużą atrakcją turystyczną dla turystów jest lotnisko Aeroklubu Podhalańskiego w Łososinie Dolnej, na którym prowadzone są nie tylko szkolenia szybowcowe, ale również istnieje możliwość odbywania lotów. Gmina Łososina Dolna organizuje wiele wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych. Sztandarową imprezą społeczno-kulturalną o charakterze ponadlokalnym jest coroczna organizacja na lotnisku Aeroklubu Podhalańskiego w Łososinie Dolnej Święta Kwitnących Sadów¹³.

Gmina Nawojowa – obszar wynosi 51,13 km², co stanowi 3,3% powierzchni powiatu i zamieszkiwany jest przez 8 489 osób. Gminę stanowi 8 sołectw: Bącza Kunina, Frycowa, Homrzyska, Nawojowa, Popardowa, Złotne, Żeleźnikowa Mała i Żeleźnikowa Wielka. Siedzibą władz gminnych jest Nawojowa, wieś leżąca na lewym brzegu rzeki Kamienicy, 365 m n.p.m., przy najkrótszej trasie z Nowego Sącza do Krynicy. Geograficznie obszar gminy przynależy do masywów Beskidu Sądeckiego i Niskiego i położony jest w zlewni rzeki Dunajec. Dwie trzecie obszaru gminy leży w obrębie Popradzkiego Parku Krajobrazowego, bądź jego otulinie, dzięki czemu chroniony jest krajobraz kulturowy. Blisko połowa obszaru gminy to teren górzisty (centrum Nawojowej położone jest na wysokości około 360 m n.p.m.), w przeważającej części zalesiony. Obszar całej gminy położony jest na wysokości od 338 m n.p.m. (dolina Kamienicy na granicy z Nowym Sączem) do 1 053 m n.p.m. (rejon Pisanej Hali). Doliny rzeczne to tylko ok. 10% obszaru gminy. Największą jest dolina Kamienicy, biegnąca w kierunku południowo-wschodnim – północno-zachodnim, z bocznymi dolinami Homerki i Srebnika. Środowisko przyrodnicze większej części gminy, ma charakter wybitnie górski. Jest to obszar trudnodostępny, w przeważającej części zalesiony. Przez obszar gminy przepływa trzecia co do wielkości rzeka Sądecczyzna – Kamienica Nawojowska (całkowita długość rzeki wynosi 32,3 km), uchodząca do Dunajca¹⁴.

Gmina Podegrodzie – położona jest w środkowej części Kotliny Sądeckiej, około 12 km na południowy zachód od Nowego Sącza, z lewej strony Dunajca, na wysokości około 320 m n.p.m. Bezpośrednio graniczy z gminami: Stary Sącz, Nowy Sącz, Limanowa, Łącko, Łukowica i Chelmiec. Gmina Podegrodzie rozłożyła się w nadzwyczaj dogodnym miejscu, w dolinie Dunajca na dawnym szlaku handlowym, prowadzącym na Węgry. W skład gminy wchodzi 13 sołectw Brzezna, Chochorowice, Długołęka-Świerkla, Gostwica, Juraszowa, Mokra Wieś, Naszacowice, Olszana, Olszanka, Podegrodzie, Podrzeczce, Rogi, Stadła. Wieś Podegrodzie stanowi siedzibę władz gminy. Obszar Gminy Podegrodzie wynosi 65 km² ha, zaś liczba mieszkańców wynosi 12 849. Z Podegrodzia pochodzi Św. Stanisław Papczyński (1631-1701) założyciel Zgromadzenia Księża Marianów. Na terenie gminy funkcjonują m.in. dwa ośrodki zdrowia (w Podegrodziu i Brzeznej). Na bogactwo infrastruktury gminnej składają się m. in. takie elementy jak obecność placówek oświatowych, pomocy społecznej, służby zdrowia, infrastruktura komunalna, obiekty sportowe, łączność i transport a wreszcie handel i usługi. Podegrodzie to nieformalna stolica regionu Lachów Sądeckich – ośrodek folklorystyczny i centrum sztuki ludowej¹⁵.

Gmina Rytro – położona jest w południowej części województwa przy drodze prowadzącej z Nowego Sącza do Piwnicznej. Rozciąga się w przełomowej części doliny Popradu u stóp Beskidu Sądeckiego. Powierzchnia gminy wynosi 41,9 km² (2,1% powierzchni Powiatu), zamieszkuje ją około 3 857 mieszkańców. W jej skład wchodzi 5 sołectw: Obłazy Ryterskie, Roztoka Ryterska, Rytro, Sucha Struga i Rzeczanów. Najstarszy dokument wspomina o Rytrze już w 1244 roku – wymienia on Piotra Wyźdźgę, właściciela zamku w Rytrze, broniącego granic państwa od strony węgierskiej. Miejscowość była wielokrotnie miejscem przejazdu orszaku królewskiego udającego się na południe. Korzystne warunki klimatyczne, położenie w dolinie Popradzkiego Parku Krajobrazowego, znakomite warunki do wędrówek pieszych i rowerowych (Beskid Sądecki) sprawiają, iż gmina jest znanym letniskiem oraz miejscem kolonii. Rozwojowi turystyki sprzyja rozbudowana baza turystyczna mogąca jednocześnie przyjąć około 1.500 gości. Wędrówki górskie ułatwiają znakowane szlaki prowadzące m.in. na Jaworzynę (1114 m n.p.m.), Radziejową (1265 m n.p.m.) i na Halę Łabowską. Atrakcją turystyczną

¹³ Dane: Urząd Gminy Łososina Dolna

¹⁴ Dane: Urząd Gminy Nawojowa

¹⁵ Dane: Urząd Gminy Podegrodzie

stanowią również zachowane do dziś ruiny zamku ryterskiego. Zimą na turystów czekają trasy narciarskie. W Dolinie Roztoki zachowały się obszary podmokłych łąk i bagnisk, będące siedliskiem rzadkich gatunków płazów, jak np. traszka i salamandra. W lasach można spotkać rysie i dziki, w czystych wodach żyją pstrągi potokowe. Gmina słynie również z pszczelarstwa – funkcjonuje tutaj około 250 pni pszczelich¹⁶.

ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE

Uwarunkowania ochrony środowiska przyrodniczego

Oceny aktualnego stanu środowiska powiatu nowosądeckiego dokonano opierając się na danych zawartych w dostępnej dokumentacji z tego zakresu, w tym głównie: w opracowaniach wydanych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie – Raport o stanie środowiska w województwie małopolskim w latach 2013-2015 oraz z danych zawartych w rocznikach Głównego Urzędu Statystycznego i Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Większość powierzchni powiatu zajmują tereny górskie i wyżynne (pogórza), a także doliny rzeczne Dunajca z jego głównymi dopływami: Popradem i Kamienicą Nawojowską. Rzeki te rozdzielają główne pasma górskie Sądecczyzny: Beskid Sądecki, Beskid Niski i Beskid Wyspowy, otaczające Kotlinę Sądecką, która stanowi główne skupienie osadnicze regionu. W jej centrum, na 49°37' szerokości geograficznej północnej i 20°42' długości geograficznej wschodniej leży Nowy Sącz (miasto na prawach powiatu) – siedziba Starostwa Powiatowego. Kotlina Sądecka jest rozległą równiną położoną na wysokości 280-300 m n.p.m., ograniczoną Beskidem Sądeckim na południu, Beskidem Wyspowym na zachodzie, Pogórzem Rożnowskim na północy i Beskidem Niskim na wschodzie. Zajmuje powierzchnię ok. 225 km². Beskid Sądecki to część Beskidów Zachodnich. Tworzą go dwa pasma: wyższe, Radziejowej (Radziejowa – 1265 m n.p.m., Wielki Rogacz – 1182 m n.p.m., Przehyba – 1175 m n.p.m.) i nieznacznie niższe, ale rozleglejsze pasmo Jaworzyny (Jaworzyna Krynicka – 1116 m n.p.m., Wierch nad Kamieniem – 1083 m n.p.m., Runek – 1082 m n.p.m., a także Łabowska Hala i Pisana Hala). Beskid Niski jest jednym z pasm Beskidów Środkowych. Najwyższym ich wzniesieniem jest Jaworze – 882 m n.p.m. Beskid Wyspowy – pasmo górskie dotykające północno-zachodnich granic powiatu, stanowi część Beskidów Zachodnich.

Pogórze Środkowobeskidzkie wchodzi w skład Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Północną część powiatu nowosądeckiego obejmują trzy jego pasma: Pogórze Wielickie, sięgające północnego skraju powiatu, Pogórze Rożnowskie na wschód od doliny Dunajca i Pogórze Ciężkowickie na wschód od Białej. Charakteryzują się one niewielkimi, spłaszczonymi wzniesieniami i bogatą siecią rzeczną. Strukturę geologiczną Ziemi Sądeckiej stanowią utwory trzeciorzędowe: piaskowce, łupki i margle, które w tym okresie uległy wypiętrzeniu i sfałdowaniu. Sądecczyzna usytuowana jest w obrębie głównej jednostki strukturalnej Karpat.

Obszar krajobrazu chronionego

Powiat nowosądecki skupia w swych granicach niezwykle cenne na tle krajowym, a nawet ogólnoeuropejskim, elementy naturalnego środowiska, współtworzone przez ogół funkcjonujących na tym terenie biocenoz i bogate, a zarazem unikatowe w szerokiej skali zasoby przyrody nieożywionej. Ochrona przyrody realizowana jest poprzez ochronę ginących gatunków roślin i zwierząt oraz funkcjonowanie rezerwatów oraz parku krajobrazowego. Ponadto wyznaczenie pomników przyrody i miejsc szczególnej ochrony krajobrazu pomaga ocalić niejednokrotnie bezcenne okazy świata roślin i zwierząt. W województwie małopolskim 52,1% powierzchni jest objęta ochroną prawną, w tym na powiat nowosądecki przypada aż 8,16%.

Obszary prawnie chronione zajmują na terenie powiatu powierzchnię 126,4 tys. ha, co stanowi ok. 81,6% ogólnej powierzchni powiatu. Spośród podstawowych form ochrony przyrody na terenie powiatu występują:

Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu – utworzony Rozporządzeniem Nr 92/06 Wojewody Małopolskiego z dnia 24 listopada 2006 r., w którym Obszarowi Chronionego Krajobrazu Województwa Nowosądeckiego nadano nową nazwę: „Południowomałopolski Obszar Chronionego

¹⁶ Dane: Urząd Gminy Rytro

Krajobrazu”. Zmiana nazwy podyktowana została koniecznością dostosowania nazwy Obszaru do aktualnego podziału administracyjnego kraju. Funkcja ochronna obszaru wynika z wybitnej wartości obiektów przyrodniczych, dla których OChK jest bezpośrednią otuliną lub dodatkową strefą ochronną (przejściową), a ponadto większą część tego terenu stanowi obszar węzłów i korytarzy ekologicznych sieci ECONET-PL. Obszarowo przeważają zróżnicowane ekosystemy leśne. Wśród cennych ekosystemów naturalnych: kompleksy torfowisk wysokich w południowo-zachodniej części Kotliny Orawsko-Nowotarskiej (tzw. Torfowiska Orawskie), i ekosystem rzeki Białki z przełomem oraz izolowane skałki Pasa Skalic Nowotarskich i Spiskich. W powiecie nowosądeckim obszar obejmuje gminy: Łososina Dolna oraz części gmin: Stary Sącz, Gródek nad Dunajcem, Korzenna, Chelmiec, Podegrodzie, Nawojowa, Łącko, Rytro, Piwniczna-Zdrój, Kamionka Wielka, Grybów, Łabowa i Krynica-Zdrój.

Popradzki Park Krajobrazowy - utworzony uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Nowym Sączu w 1987 r. Pod względem powierzchni jest on jednym z największych parków na terenie Polski (zajmuje obszar 54 393 ha, a wraz z otuliną pow. 78 338 ha). Park wraz z otuliną zajmuje około 49,17% ogólnej powierzchni powiatu, bez otuliny ok. 35%. Popradzki Park Krajobrazowy w użytkowaniu gruntów wyróżnia się dominacją lasów (ok. 75,64% powierzchni). Znacząca jest ilość źródeł wód mineralnych (70 ujęć), stanowiących 20% wszystkich zasobów w Polsce. Na obszarze Parku wytyczono kilkanaście rezerwatów przyrody jak również wytyczono 11 ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych: w rezerwacie „Las lipowy Obrożyska” (gmina Muszyna) oraz na terenie Roztoki (gmina Piwniczna Zdrój). Park w całości obejmuje Beskid Sądecki oraz częścią otuliny obszar Małych Pienin. Beskid Sądecki to rozległe pasmo, składające się z trzech samodzielnych grup górskich: Radziejowej, Jaworzyny Krynickiej i Kraczonika, zwana też grupą Zimnego-Dubnego, rozdzielonych doliną Popradu oraz doliną Muszynki. Najwyższe szczyty sięgają 1000-1200 m n.p.m. Najbardziej charakterystyczne to Radziejowa (1266 m), Skałka (1168 m), Przehyba (1175 m), Wielki Rogacz (1182 m), Eliaszkówka (1023 m).

Obszar Parku leży w dorzeczu Dunajca i jego prawobrzeżnych dopływów, z których Poprad, płynący centralnie przez Park, nadaje mu jednocześnie nazwę. Większe dopływy Popradu to: Wielka Roztoka, Czercz, Muszynka, Wierchomlanka i Łomniczanka. Dużą rzeką tego obszaru jest Kamienica Nawojowska, odwadniająca wschodnią część Parku. Południową część parku odwadnia Grajcarek. Rzeki i potoki PPK charakteryzują się dużymi spadkami oraz dużymi wahaniami stanu wód.

Celem Popradzkiego Parku Krajobrazowego jest kompleksowa ochrona walorów przyrodniczych, krajobrazowych, uzdrowiskowych i turystycznych, realizowana poprzez dostosowanie działalności gospodarczej do wymogów ochrony przyrody. Utworzenie tego parku w terenie zagospodarowanym, ale o dużych walorach krajobrazowych jest przykładem koegzystencji gospodarki leśnej i turystycznej, bazującej na racjonalnym wykorzystaniu istniejących zasobów przyrody¹⁷.

Rezerваты

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 2004 Nr 92 poz. 880) rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze a także siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi kulturowymi bądź walorami krajobrazowymi. Uznanie obszaru za rezerwat następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które określa jego nazwę, położenie lub przebieg granicy i otulinę, cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody a także sprawującego nadzór nad rezerwatem. Pod względem kategorii ochrony rezerwaty dzieli się na: ścisłe, w których wykluczone są jakiegokolwiek formy ingerencji człowieka i częściowe, w których – mimo zasadniczych ograniczeń w zakresie turystyki, gospodarki leśnej i rolnictwa – dopuszczalne są określone działania człowieka. Kategoria ochrony wynika z zakresu wprowadzonych na terenie rezerwatu ograniczeń, zapisanych w akcie powołującym dany obiekt. Ze względu na przedmiot ochrony wyróżnia się rezerwaty m.in.: faunistyczne, florystyczne, krajobrazowe, leśne, przyrody nieożywionej, stepowe, słonoroślowe, torfowiskowe i wodne.

Na terenie powiatu znajduje się 13 rezerwatów przyrody. Wśród rezerwatów przeważają zdecydowanie leśne (11), istnieją również po jednym krajobrazowym i przyrody nieożywionej.

¹⁷ Dane: www.krakow.rdos.gov.pl

Do rezerwatów leśnych znajdujących się na terenie powiatu nowosądeckiego należą¹⁸:

1. Baniska (Gm. Ryto) – 141,96 ha
2. Barnowiec (Gm. Łabowa) – 44,57 ha
3. Białowodzka Góra nad Dunajcem (Gm. Łososina Dolna) – 67,74 ha
4. Cisy w Mogilnie (Gm. Korzenna) – 34,42 ha
5. Diable Skały (Gm. Korzenna) – 16,07 ha
6. Hajnik (Gm. Muszyna) – 16,90 ha
7. Las Lipowy Obrożyska (Gm. Muszyna) – 112,88 ha
8. Lembarczek (Gm. Piwniczna) – 71,85 ha
9. Łabowiec (Gm. Łabowa) – 53,85 ha
10. Okopy Konfederadzkie (Gm. Krynica) – 2,62 ha
11. Uhryń (Gm. Łabowa) – 16,52 ha
12. Wierchomla (Gm. Piwniczna) – 25,43 ha
13. Żebracze (Gm. Muszyna) – 44,56 ha

Pomniki przyrody

Pomnikami przyrody są twory przyrody żywej, jak i nieożywionej. Na terenie powiatu nowosądeckiego znajduje się około 188 pomników przyrody¹⁹. Większość to pojedyncze drzewa (102) i grupy drzew (55), zespoły leśno-parkowe, aleje drzewne, uroczyska, wodospady, stawy, obiekty skalne i nietypowe formy terenu. W Popradzkim Parku Krajobrazowym najpopularniejszym gatunkiem drzew objętych ochroną pomnikową są lipy.

Jedynym w swoim rodzaju tworem żywym i dynamicznym, poddawany ciągłej pielęgnacji i rekonstrukcji, jest okalający krynicką Górę Parkową teren zdrojowy, powstały w 1810 r., wpisany do rejestru zabytków kultury. Biegną tam ścieżki zdrowia, dróżki spacerowe, miejsca do wypoczynku na trawie i leżakowania, liczne ławki, stare altany, parasole, schrony przeciwdeszczowe, umożliwiające dozowanie wysiłku w zależności od stanu zdrowia i kondycji kuracjuszy.

W wybranych punktach dostrzec można gatunki egzotyczne, mające dużą wartość nie tylko estetyczną, ale i naukową. Część z nich jest tu obecna od kilkudziesięciu lat, m. in. jodły olbrzymie i kaukaskie, jedlice, żywotniki, choiny kanadyjskie, kryptomerie. Pomnikowymi drzewami są też na Sądecczyźnie jesiony (niemal całkowicie wyeliminowane ze środowiska miejskiego), buki i dęby, modrzewie i sosny.

Pomnikami przyrody żywej są również źródła siarczkowe dolinowe, powierzchniowe i zboczowe oraz szczawy szczelinowe. Większość źródeł znajduje się na terenie gmin Piwniczna, Muszyna i Ryto. Ponadto za pomniki przyrody uznano zespoły skalne i jaskinie, znajdujące się na terenie gminy Piwniczna, Nawojowa i Stary Sącz.

Swoje pomniki ma też przyroda nieożywiona, występująca zwykle w otoczeniu ciekawej roślinności np. Diabelski Kamień na stoku Jaworzyny Krynickiej, Jodły na Skałach w Wierchomli.

W latach dziewięćdziesiątych nową wprowadzaną systematycznie kategorią ochrony przyrody stał się użytek ekologiczny, chroniący na niedużej powierzchni biocenozy o unikalnej puli genowej, zagrożone wpływem antropogenicznym. Najczęściej są to niewielkie naturalne zbiorniki wodne (stawy, starorzecza, ramiona rzeczne, śródleśne oczka wodne), także obszary zabagnione, kępy drzew lub krzewów, zadrzewienia śródleśne, pojedyncze wydmy, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce itp. Na terenie powiatu nowosądeckiego znajdują się następujące użytki ekologiczne:

- „Stary Kamieniołom” na terenie gminy Ryto o powierzchni 0,2 ha, który utworzono ze względu na występującą tutaj ścianę skalną z piaskowca magurskiego. Na 20% powierzchni użytku występują młaki, porośnięte roślinnością błotną oraz fragmenty kserotermicznej murawy.
- „Bunior” w Wierchomli Wielkiej (gm. Piwniczna Zdrój), który utworzono w celu zachowania cennego stanowiska płazów i innych zwierząt chronionych.
- Ponadto na obszarze powiatu w gminie Gródek n/Dunajcem znajduje się zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wyspa Grodzisko” z rezerwatem ptasim o powierzchni całkowitej 4 ha. Oprócz wyspy obejmuje przyległy pas wód zbiornika Rożnowskiego.
- „Łąka ostrożeńiowa” na terenie gminy Ryto o powierzchni 0,25 ha którą utworzono w celu ochrony cennych gatunków podmokłej łąki.

¹⁸ Dane: www.krakow.rdos.gov.pl

¹⁹ Rejestr pomników przyrody powiatu nowosądeckiego, stan na dzień: 01.07.2017 r.

- „Park ekologiczny” w Gminie Rytko o pow. 0,52 ha, stworzony w celu ochrony unikatowych stanowisk flory i fauny charakterystycznych dla górskich terenów podmokłych.

Obszary Natura 2000

Natura 2000 to spójna Europejska Sieć Ekologiczna obszarów chronionych, tworzona na terytorium Unii Europejskiej, na podstawie art. 3 Dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa Siedliskowa). W skład sieci Natura 2000 wchodzi Specjalne Obszary Ochrony (SOO, ang. Special Areas of Conservation – SACs), wyznaczone zgodnie z zapisami Dyrektywy Siedliskowej oraz Obszary Specjalnej Ochrony (OSO, ang. Special Protection Areas – SPAs), sklasyfikowane zgodnie z Dyrektywą Rady Wspólnot Europejskich 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków (tzw. Dyrektywa Ptasia). Celem tworzenia tej sieci jest zachowanie siedlisk naturalnych oraz gatunków, będących przedmiotem zainteresowania Wspólnot Europejskich, w stanie sprzyjającym ochronie w ich naturalnym zasięgu lub – tam, gdzie to stosowne – odtworzenie takiego stanu.

Na terenie powiatu nowosądeckiego zlokalizowano 10 Obszarów Natura 2000. Osiem obszarów tzw. Obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (wyznaczone zgodnie z Dyrektywą Rady Wspólnot Europejskich 92/43/EWG z dnia 21.05. 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej flory i fauny) oraz dwa tzw. Obszary ptasie (wyznaczone zgodnie z Dyrektywą Rady 2009/147/WE z dn. 30.11.2009 w sprawie ochrony dzikich ptaków tzw. Dyrektywa ptasia).

Lasy

W powiecie nowosądeckim grunty leśne zajmują 68694,1 ha. Lasy zajmują 67857,9 ha, co daje lesistość powiatu 43,8%²⁰. Największe skupiska lasów związane są z Gminą Łabowa i Rytko- powyżej 70% zalesienia. Gminy: Krynica Zdrój Muszyna, Piwniczna Zdrój – powyżej 60% zalesienia. W gminach Stary Sącz, Grodek nad Dunajcem, Grybów, Łącko, Nawojowa, Kamionka Wielka lesistość kształtuje się na poziomie 30-50%. W pozostałych gminach powiatu pomiędzy 11 a 26,6%.

W strukturze własnościowej sądeckich gruntów leśnych przeważają zdecydowanie publiczne – 44998,2 ha (w tym gminne – 4702,7 ha), a prywatne zajmują 23695,9 ha.

Lasy na obszarze powiatu charakteryzują się dobrym stanem zdrowotnym i sanitarnym. Jest to wynikiem prowadzenia właściwej gospodarki leśnej przez nadleśnictwa, ograniczenia w ostatnich latach emisji pyłów i gazów, podniesienia się poziomu wód gruntowych po suszy z lat 1994-2001. W lasach własności prywatnej nie występują działania dewastacyjne oraz nadmiernie przerzedzające wyręby. W ostatnich latach daje się zauważyć wyraźny wzrost zainteresowania zalesianiem gruntów nieleśnych, szczególnie na terenach o słabej klasie bonitacyjnej.

Lasy Państwowe powiatu nowosądeckiego są administrowane przez nadleśnictwa: Nawojowa, Piwniczna, Stary Sącz, a także Leśny Zakład Doświadczalny w Krynicy (Uniwersytet Rolniczy w Krakowie).

²⁰ Dane wg stanu na 31.12.2013 r.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Dziedzictwo kulturowe – ogół wytworów kultury jakiegś zbiorowości, które przekazywane są z pokolenia na pokolenie i wykazują zdolność trwania w czasie²¹. Dziedzictwo kulturowe wiąże się z takimi pojęciami, jak: kultura, tradycja, ojczyzna, dorobek kulturowy, wartości kulturowe.

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014. poz. 1446 z p.zm.), regulująca w sposób całościowy pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020, przyjętym przez Radę Ministrów w 2005 roku.

Zgodnie z art. 89 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (nt. jego zadań zob. art. 90 ustawy);
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków (nt. jego zadań zob. art. 91 ustawy).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 17 marca 2016 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2016 poz. 446) zostały określone zadania własne gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

W powiecie nowosądeckim jest wiele dóbr kultury zaliczanych do dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

Do dziedzictwa kulturowego materialnego zaliczyć możemy takie dobra kultury, jak:

- zabytki nieruchome: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia, świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Do dziedzictwa kulturowego niematerialnego zaliczyć możemy takie dobra kultury, jak:

- folklor,
- gwara,
- obyczaje,
- tradycja,
- sztuka ludowa.

²¹ *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, 2003, s. 900.

TURYSTYKA I REKREACJA

Szlaki turystyczne – czyli trasy wycieczek, odpowiednio oznakowane charakterystycznymi symbolami²². Szlaki turystyczne muszą zapewniać bezpieczeństwo, być czytelne, przejrzyste oznakowane, powinny stanowić najkrótszą i najdogodniejszą drogę. Na Sądecczyźnie występują liczne szlaki turystyczne, bardzo zróżnicowane ze względu na ich trudność oraz sposób pokonywania trasy, np. piesze, konne, rowerowe. Łączna długość szlaków turystyki pieszej wynosi około 1000 km. Poniżej przedstawiono przykładowe szlaki turystyczne, występujące w powiecie nowosądeckim.

- Żegiestów-Zdrój – Trzy Kopce (672 m n.p.m.) – Pusta Wielka (1060 m n.p.m.) – schronisko PTTK Wierchomla – Runek (1085 m n.p.m.);
- Muszyna – Przehyba (871 m n.p.m.) – Wojkowa – Okopy Konfederatów Barskich – Muszynka;
- Krynica-Zdrój – Góra Parkowa (741 m n.p.m.) – Huzary (865 m n.p.m.) – Kopciowa – Jaworzynka (899 m n.p.m.) – Góra Krzyżowa (813 m n.p.m.) – Krynica Zdrój;
- Rytro – Kordowiec (763 m n.p.m.) – Niemcowa (1001 m n.p.m.) – Wielki Rogacz (1172 m n.p.m.) – Radziejowa (1262 m n.p.m.) – Przehyba (1173 m n.p.m.);
- Piwniczna-Zdrój – Pisana Hala (1043 m n.p.m.) – Sokołowska Góra (1028 m n.p.m.) – Frycowa;
- Bartkowa – Rożnów (zapora) – Ostra Góra (459 m n.p.m.) – Rąbkowa – Znamirówice – Just (381 m n.p.m.);
- Jazowsko – Łazy Brzyńskie – Kamień św. Kingi – Przehyba (1175 m n.p.m.);
- Łabowa – Łabowiec – Hala Łabowska (1021 m n.p.m.);
- Stary Sącz – Moszczenica – Zgrzypy (1124 m n.p.m.) – Przehyba (1173 m n.p.m.); szlak żółty, fragment Małopolskiego Szlaku Papieskiego.

Szlak Cerkwi Łemkowskich obejmuje 10 cerkwi zlokalizowanych w miejscowościach: Krynica-Zdrój, Berest, Polany, Piorunka, Czarna, Mochnaczka, Tylicz oraz Muszynka.

- cerkiew grekokatolicka p.w. św. Piotra i Pawła;
- cerkiew prawosławna p.w. św. równego apostołom księcia Włodzimierza;
- dawna cerkiew p.w. opieki Najświętszej Marii Panny;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. św. Kosmy i Damiana – Berest;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. Michała Archanioła – Polany;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. św. Kosmy i Damiana – Piorunka;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. św. Paraskiewy – Czarna;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. św. Michała Archanioła – Mochnaczka Niżna;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. Jana Ewangelisty – Muszynka;
- dawna cerkiew grekokatolicka p.w. św. Kosmy i Damiana – Tylicz;

Szlaki rowerowe

Ziemia Sądecka przez swoje ukształtowanie terenów zaspokoi potrzeby każdego rowerzysty. Zróżnicowanie wysokościowe tworzy szlaki dla osób o bardzo dobrej kondycji oraz dużej wytrzymałości, jednak nie brakuje też tras na wycieczki rodzinne dla osób o różnym stopniu sprawności fizycznej. Dodatkowo sądeckie trasy są urozmaicone przez niepowtarzalne krajobrazy, tereny leśne oraz ciekawe obiekty architektoniczne. Wybrane ścieżki rowerowe to m.in.²³:

- Szlak „Przez Górskie Zdroje”: Nowy Sącz – Kamionka Wielka – Bogusza – Kamianna – Krynica – Muszyna;
- Trasa z Grybowa: Grybów – Maślana Góra – Szymbark – Suchy Wierch – Ropa – Podchełmie;
- Trasa Piwniczna Zdrój i okolice: Piwniczna Zawodzie – Skorupy – Jarzębaki – Kokuszka – Piwniczna Zdrój;
- Trasa z Góry Parkowej: Góra Parkowa – Huzary – Góra Parkowa – Deptak w Krynicy-Zdrój;
- Trasa Piwniczna Zdrój i okolice: Sucha Dolina – Obidza – Rogacz – Niemcowa – Błankowa – Kosarzyska;
- Trasa chełmska – Jezioro Rożnowskie i okolice: Góra Białowodzka – Marcinkowice – Rdziostów – Chełmiec – Nowy Sącz – Januszowa – Librantowa – Klimkówka;
- Trasa w Nowym Sączu od Al. Piłsudskiego do ul. I Brygady (750 m).

²² <http://www.szlaki24.pl/szlaki-turystyczne> z dnia 14 marca 2011.

²³ <http://www.cit.com.pl/index.php?md=Standard&prn=0&ist=282&Show> z dnia 29 października 2010.

Szlaki konne

Turystyka jeździecka to doskonała metoda odpoczynku od pośpiechu życia codziennego, pozwala na obcowanie i przybliżenie się do przyrody oraz naturalnego środowiska. Świat oglądany z grzbietu konia przedstawia się inaczej, niż w czasie spaceru. Sport ten uczy szacunku do zwierząt oraz przybliży tradycyjny sposób poruszania się.

Na terenie Powiatu działa Sądecki Klub Górskiej Turystyki Jeździeckiej przy oddziale Beskid Nowy Sącz. W skład klubu wchodzi osoby, które posiadają Certyfikat Ośrodka Turystyki Jeździeckiej afiliowanego przy PTTK, uprawniający do prowadzenia wycieczek konnych oraz rajdów. Zrzesza on głównie ośrodki i gospodarstwa agroturystyczne.

Przykładowy szlak jeździecki:

- Starosądecki szlak górskiej turystyki jeździeckiej o długość około 100 km. Przebieg szlaku: Sopotowiec (zielony szlak pieszy) – Spadzie (1128 m n.p.m.) w kierunku Przehyby – Skąły św. Kingi – Dolina Jaworzynki (Jaworzynka 1128 m n.p.m.) – Źródlika – prawym pasmem pod Zgrzypami (Zgrzypy 1124 m n.p.m.) – Gaboń (Agro-Tur-Konie) – stary szlak żółty w kierunku Starego Sącza (biegnie lasami) – nad Mostkami do Starego Sącza, tu łączy się z żółtym szlakiem papieskim, Ołtarz Papieski – most w kierunku rzeki Dunajec – Stary Sącz stawy – Gołkowice – Skrudzina – Gaboń²⁴.

Zabytki architektoniczne

Zabytki architektoniczne Beskidu Sądeckiego to przede wszystkim średniowieczne zamki, cerkwie oraz zabytkowe drewniane kościoły.

Do obiektów wartych zwiedzenia należą:

- drewniane cerkwie, m.in. w: Andrzejówce, Bereście i Czynnej, Boguszy, Binczarowej, Dubnym i Jastrzębiku, Królowej Górnej, Leluchowie oraz w Łabowej – cerkiew murowana;
- dawne dwory i zespoły parkowo-dworskie, m.in. w: Chełmcu, Dąbrowej, m. Grybów, Korzennej, Łososinie Dolnej, Marcinkowicach gm. Chełmiec, m. Muszyna, w Nawojowej, Polnej gm. Krynica-Zdrój, Witowicach Dln. gm. Łososina Dolna, w Wielogłowach gm. Chełmiec;
- kościoły zabytkowe, m.in.: w Barcicach, Brzeznej gm. Podegrodzie, Chomranicach gm. Chełmiec, Czarnym Potoku gm. Łącko, Jazowsku gm. Łącko, Kruźlowej gm. Grybów, w Lipnicy Wlk. gm. Korzenna, Moszczenicy Niżnej gm. Stary Sącz, w Ptaszkowej gm. Grybów, w Kamionce Wielkiej, w Mystkowie;
- grodziska, m.in.: w Marcinkowicach gm. Chełmiec, Maszkowicach gm. Łącko, Podegrodziu;
- ruiny zamków, m.in.: w Rożnowie gm. Gródek nad Dunajcem, w Ryrze;
- klasztor m.in. Zespół Klasztorno-Kościelny ss. Klarysek, w Starym Sączu w którego skład wchodzi: Kościół św. Trójcy z 1332 roku, Klasztor obecny z lat 1601-1604, oraz liczne kaplice.

Miejscowości turystyczne

Powiat Nowosądecki podzielony jest na 16 gmin, które składają się z wielu miejscowości, zróżnicowanych pod względem występujących w nich atrakcji. Znajdują się tu miejscowości, będące uzdrowiskami, zaspokajające potrzeby turystów uprawiających sporty zimowe, o walorach religijnych z licznymi cerkwiami lub kościołami oraz miejscowości z atrakcjami regionalnymi o silnym wpływie kultury ludowej. Warto również zaznaczyć, iż powiat nowosądecki położony jest na przygraniczu ze Słowacją, co jest niezwykle ważnym czynnikiem kształtującym ruch turystyczny. Rozwój turystyki przynosi obszarom recepcji, w tym transgranicznym obszarom recepcji turystycznej, wiele korzystnych zmian. Aktywizuje ona, bowiem lokalną gospodarkę poprzez to, że napływa do niej kapitał, rozwijają się małe i średnie przedsiębiorstwa, powstają nowe miejsca pracy, lokalne firmy notują wyższe obroty, zwiększają się dochody miejscowej ludności. Miejscowości najczęściej odwiedzane przez turystów to:

²⁴ <http://www.cit.com.pl/index.php?md=Standard&prn=0&ist=253&Show> z dnia 29 października 2010.

Muszyna – Miejscowość letniskowo–uzdrowiskowa. Na jej terenie występują wody mineralne: szczawy wodorowęglanowo–wapniowo–magnezowo–sodowe oraz żelaziste²⁵. Atrakcje turystyczne w Muszynie to m.in. ruiny byłego Biskupskiego zamku, kapliczka św. Floriana, barokowy kościół obronny pw. św. Józefa, Muzeum Regionalne PTTK oraz Ogrody Sensoryczne Biblijne i Zmysłów a także cmentarz żydowski. Walory turystyczne to piękny krajobraz, klimat górski, czyste powietrze oraz zasoby wód mineralnych. W Muszynie odbywają się cykliczne imprezy, takie jak: Festyn Nad Popradem, Noc Świętojańska nad Popradem, Święto Wód Mineralnych i Jesień Popradzka. W mieście znajdują się liczne uzdrowiska, sanatoria oraz domy wypoczynkowe. Do użytku turystów jest także zespół basenów, kort tenisowy, grota solna, SPA, istnieje możliwość uczestnictwa w kuligu, bądź przejażdżki bryczkami. W Leluchowie jest przejście graniczne na stronę słowacką.

Krynica-Zdrój – miejscowość pełni funkcję uzdrowiska, występują w niej wody mineralne bogate w szczawy żelaziste i borowiny, jest to najcenniejsze i najliczniej odwiedzane uzdrowisko w Polsce. Głównym punktem w Krynicy jest Deptak Zdrojowy, obok którego znajdują się sanatoria oraz pensjonaty. Obecnie sanatoria Krynicy są na coraz wyższym poziomie i świadczą usługi, które zaspokajają bardzo wymagających turystów. Charakterystycznym punktem jest Dom Zdrojowy, Nowy i Stary. Miejsce, gdzie turyści mogą smakować wód, w które zasobna jest Krynica, jest Pijalnia Wód Mineralnych. Punkty, z których słynie Krynica to: Góra Parkowa, kolej gondolowa na Jaworzynę Krynicką, sztuczne lodowisko, narstostrady na Jaworzynie oraz inne szlaki narciarskie, Łazienki Borowinowe oraz pomnik Nikifora. W Krynicy odbywa się corocznie Forum Ekonomiczne, które sprzyja promocji oraz jest wizytówką miasta. Corocznie odbywa się tu Europejski Festiwal im. J. Kiepury, największy letni festiwal w Polsce i tej części Europy w dziedzinie muzyki operowej i operetki. Krynica jest atrakcyjna turystycznie przez cały rok. W Krynicy znajdują się dwa muzea: Nikifora i Muzeum Turystyki Górskiej na Jaworzynie Krynickiej.

Stary Sącz – miasto położone jest w Kotlinie Sądeckiej, otoczone Beskidem Sądeckim. W mieście najbardziej charakterystyczne są średniowieczny klasztor i rynek otoczony domami z podcieniami. Zbliżając się do centrum Starego Sącza można podziwiać kościół Klarysek oraz Ołtarz Papieski. W Starym Sączu znajduje się kościół parafialny p.w. św. Elżbiety, św. Rocha, stary cmentarz oraz kościół św. Krzyża. Stary Sącz leży na drogach biegnących z Nowego Sącza do Piwnicznej, Muszyny, a także na stronę słowacką. W mieście organizowany jest Festiwal Muzyki Dawnej, który przyciąga wielbicieli muzyki z całej Polski i Europy oraz Festiwal Muzyki Bałkańskiej Pannonica.

Grybów – leży we wschodniej części powiatu nowosądeckiego w dolinie rzeki Biała Tarnowska. Grybów to miasto o charakterze uniwersalnym; dominują w nim prywatne firmy usługowe, jednak nie brakuje też firm produkcyjnych oraz gospodarstw rolnych. Centrum miasta posiada średniowieczny układ urbanistyczny. Zabytki Grybowa to m.in. neogotycki ratusz, kościół parafialny pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej, cmentarz z I wojny światowej, murowany dwór, Stara plebania z 1699 r., Ratusz Rynku, oraz 300-letni dąb. Grybów to ważny ośrodek komunikacyjny, zarówno drogowy, jak i kolejowy, przebiega przez niego trasa Tarnów – Krynica, a także Nowy Sącz – Jasło oraz trasy kolejowe, łączące Górny Śląsk z Podkarpaciem.

Rytro – miejscowość leżąca w Dolinie Popradu, słynąca głównie z ruin zamku. Obecnie z zamku zachowała się wieża o wysokości około 10 metrów i fragmenty muru. Dzięki połączeniu kolejowemu Piwnicznej z Nowym Sączem miejscowość stała się modnym miejscem letniskowym. W 1991 r. w Rytrze wybudowano elektrownię wiatrową, wykorzystującą wiatry fenowe. Miejscowość posiada dobrą infrastrukturę turystyczną ze stacjami narciarskimi, hotelami oraz gospodarstwami agroturystycznymi. Wizytówką Rytra jest także trzygwiazdkowy hotel „Perła Południa”, który przygotowany jest do organizowania konferencji, bankietów, sympozjów naukowych. Sale konferencyjne są nowoczesnie wyposażone, dzięki czemu ośrodek jest jednym z niewielu, świadczących takie usługi w regionie. Ponadto hotel posiada swoje SPA, basen, halę sportową, saunę, siłownię, korty, a w odległości 200 m mieści się stok narciarski, co jest dodatkowym atutem turystycznym.

Łącko – jest to jedna z najstarszych miejscowości Sądecczyzny. Leży na pograniczu Beskidu Wyspowego. Łącko słynie, jako Kraina Kwitnącej Jabłoni, uprawia się tu wiele odmian jabłoni, z których roczne zbiory przekraczają 20 tys. ton owoców. Na wiosnę, gdy drzewa zakwitają, odbywa się „Święto Kwitnącej Jabłoni”, w czasie zbiorów odbywa się „Owocobranie”, które obecnie łączy się ze „Świętem Śliwownicy”. W Łącku uprawia się także śliwy, z których powstaje kolejny symbol wsi – Łącka Śliwowica. Zabytki w Łącku to m.in.: kościół pw. św. Jana Chrzyciela, kaplica cmentarna z ok.

²⁵ M. Gotfryd, *Małopolska. Przewodnik*, BOSZ, Olszanica 2007, s. 342.

połowy XIX wieku, dawna kolonia niemiecka „Osada Józefińska”. Miejscowość słynie z umiłowania i szacunku dla folkloru, istnieją w niej zespoły regionalne oraz orkiestra dęta.

Piwniczna-Zdrój – nazywana jest uzdrowiskiem, jednak obecnie działa w niej tylko jedno sanatorium. Miasto słynie z wód mineralnych, nazywanych „kwaśnymi wodami”. Woda rozlewana jest w dwóch rozlewniach, w Piwnicznej i Zubrzyku. Okolice Piwnicznej są doskonałym ośrodkiem turystycznym dla narciarzy. Wyciągi narciarskie znajdują się w Suchej Dolinie, Kukuszcze oraz Zamkowisku²⁶. Atrakcje turystyczne Piwnicznej to m.in.: narciarstwo, spływ łodziami Doliną Popradu, szlaki turystyczne (piesze, rowerowe, konne), Muzeum Regionalne, skatepark, jazda konna, paintball, korty tenisowe, basen i lodowisko na Radwanowie oraz wędkarstwo nad Popradem. W Mnisku n/Popradem jest przejście graniczne na stronę Słowacką, dzięki czemu mamy dużo turystów korzystających (przynajmniej częściowo) z naszej bazy noclegowej i gastronomicznej, a z oferty rekreacyjno-turystycznej po stronie słowackiej.

Rożnów – letniskowa miejscowość nad Jeziorem Rożnowskim, znajdująca się w dolinie rzeki Dunajec. W Rożnowie znajdują się ruiny gotyckiego zamku, drewniany kościół z XVII wieku, szczątki muru narożnikowego oraz klasycystyczny dwór z początków XIX wieku, wokoło którego znajduje się ogród z charakterystycznymi lipami, które zostały uznane za pomniki przyrody. W okresie letnim Rożnów to miejscowość tętniąca życiem, z czystymi plażami, przystanią jachtów, polami namiotowymi, wypożyczalnią sprzętu wodnego oraz z obiektami agroturystycznymi.

Gródek nad Dunajcem – miejscowość znajduje się na wschodnim brzegu Jeziora Rożnowskiego. Gródek to miejscowość turystyczna, znajdują się w nim pola namiotowe, domki letniskowe, wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz kempingi. Charakterystycznym obiektem w Gródku jest ośrodek wypoczynkowy „Barbara”, który posiada 15 domków, położonych nad brzegiem jeziora. Ośrodek posiada własną strzeżoną plażę z kąpieliskiem, wypożyczalnię sprzętu wodnego oraz łodzi rybackich. Na terenie ośrodka organizowane są zawody wędkarskie, wieczorki taneczne pod gwiazdami, wycieczki turystyczne, szkolenia dla firm, zielone szkoły oraz kolonie. Ośrodek organizuje także rejs statkiem. W malowniczy krajobraz Jeziora Rożnowskiego został wkomponowany nowy obiekt hotelowo-turystyczny Lemon Resort Spa z licznymi atrakcjami dla turystów i gości hotelowych.

Atrakcje turystyczne

Atrakcje turystyczne definiowane są, jako „wszelkie obiekty, stanowiące przedmiot zainteresowania turystów, przyciągające ruch turystyczny (...) atrakcją turystyczną mogą być np.: formy skalne, wygasłe wulkany, jaskinie, wodospady, obiekty historyczne, ruiny miast starożytnych, świątynie, zamki i pałace, (...) festiwale, wydarzenia sportowe, imprezy plenerowe”²⁷. Przykładowe atrakcje turystyczne występujące na Ziemi Sądeckiej:

Rynek w Nowym Sączu – sądecki rynek jest drugim, co do wielkości (po krakowskim) rynkiem w Małopolsce²⁸. Z naroży rynku odchodzi 8 ulic. Jest to centralny plac miasta o powierzchni 19 200 m². Centrum stanowi budynek ratusza, który obecnie jest siedzibą władz Nowego Sącza. Pierwszy ratusz był wybudowany w XV wieku, jednak został on zniszczony w pożarze. Obecny ratusz pochodzi z XIX wieku. Dookoła rynku znajduje się 30 kamienic. Obecna architektura rynku została ukształtowana po pożarze miasta w 1894 roku. Na wieży ratuszowej znajduje się od ponad wieku zegar, przywieziony z Pragi. W okolicy rynku znajduje się Kościół św. Małgorzaty, mury obronne miasta, Dom Gotycki oraz Baszta Kowalska. W czasie letnim na sądeckim rynku zlokalizowane są ogródki restauracyjne, gdzie można się posilić, podziwiając miasto z ponad 700-letnią historią. W kamienicach otaczających plac znajdują się sklepy, bary, biura podróży, mieszkania, w jednej z nich jest siedziba galerii Marii Ritter, malarki z Nowego Sącza.

Spływ Łodziami Doliną Popradu – Poprad to niezwykła rzeka o charakterze typowo górskim. Płyynie z południa Tatr i zatacza wielki łuk ku północy, by w okolicach Leluchowa przekroczyć Karpaty, meandrując pomiędzy górami i wpaść do Dunajca w okolicach Starego Sącza. Poprad tworzy malownicze przełomy, za najpiękniejsze uważane te w okolicach Żegiestowa i Piwnicznej. W części tego przełomu, pomiędzy Piwniczną i Rytrem, przygotowano spływ łodziami. Jest to jedna z największych atrakcji regionu. Łodzie dzięki swej konstrukcji pozwalają na spływanie także przy niskim poziomie wody. W przygodę turystów zabiera dwóch flisaków, którzy podróż ubarwiają

²⁶ *Ziemia Sądecka. Atrakcje turystyczne*, Wyd. Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu, 2007, s. 8.

²⁷ W. Kurek, dz. cyt., s. 27.

²⁸ M. Gotfryd, dz. cyt., s. 327.

opowieściami o mijanych miejscach pięknego Beskidu. Spływ rozpoczyna się na przystani w Piwnicznej. Trasa ma 10 km i kończy się w Rytrze.

Zespół Klasztorny oraz Ołtarz Papieski w Starym Sączu – Klasztor ufundowany został w 1280 roku przez św. Kingę. Liczne pożary spowodowały jednak przebudowę, obecnie klasztor nadal jest w stylu gotyckim, ma charakterystyczne żebrowo-krzyżowe sklepienie prezbiterium i kaplicy pod chórem. Po przebudowie w 1601 r. klasztor zyskał barokową ambonę, w 1699 r. powstał ołtarz główny. Do kościoła przylega także czternastowieczna kaplica św. Kingi. W 1999 roku błonia starosądeckie odwiedził papież Jan Paweł II, który dokonał kanonizacji błogosławionej Kingi. Po wizycie papieża zainteresowanie turystów miejscem było tak duże, że ołtarz papieski został na swoim miejscu. Ołtarz to drewniana dwukondygnacyjną konstrukcja, wykonana wg projektu architekta z Zakopanego. W dolnej części znajduje się Sala Pamięci Jana Pawła II oraz sklep z pamiątkami. Obecnie przy ołtarzu powstało Diecezjalne Centrum Pielgrzymowania, na które składa się ołtarz papieski, muzeum i Dom Pielgrzyma „Opoka”. Co roku na początku wakacji na starosądeckich błoniach organizowane są Papieskie Dni Młodych.

Sądecki Park Etnograficzny – udostępniono go zwiedzającym w roku 1975, zajmuje obszar 20 ha, mieści się w nim 68 obiektów. Administratorzy Parku Etnograficznego dążą do możliwie najwierniejszego odtworzenia dawnej wsi sądeckiej. Park dzieli się na poszczególne grupy etniczne, zamieszkujące niegdyś Ziemię Sądecką. W centrum mieści się dwór szlachecki wraz z charakterystycznym dla niego ogrodem i zabudową gospodarczą. Budynki są wyposażone, umeblowane, znajdują się w nich przedmioty, z których dawniej korzystali ich mieszkańcy, w niektórych są również pokazane ich stroje. W Skansenie organizowanych jest wiele imprez, w czasie których można podziwiać ręczne wykonywanie produktów, rzemiosło, taniec, śpiew grup etnicznych oraz degustować dawne potrawy oraz wypieki. Obecnie w sąsiedztwie Skansenu znajduje się Miasteczko Galicyjskie, które jest rekonstrukcją małomiasteczkowej zabudowy z przełomu XIX i XX wieku.

Kolej linowa na Górę Parkową w Krynicy-Zdrój – została wybudowana w 1937 roku, do dnia dzisiejszego nadal budzi zainteresowanie turystów. Jej dolna stacja zlokalizowana jest w kluczowym dla Krynicy miejscu przy deptaku, a górna stacja to szczyt Góry Parkowej, czyli 732 m n.p.m. Droga kolejki biegnie przez Park Zdrojowy, który również jest przygotowany do pokonywania trasy pieszo, są wyznaczone także ścieżki zdrowia. Na szczycie góry na turystów czekają liczne atrakcje, takie jak: zjeżdżalnie, trasy na wycieczki rowerowe czy jogging, plac zabaw stylizowany na wioskę indiańską oraz zaplecze gastronomiczne. Turystów zainteresować jeszcze może tor saneczkarski, na którym dawniej odbywały się zawody o randze międzynarodowej²⁹.

Jaworzyna Krynicka – szczyt w Beskidzie Sądeckim – to szczyt o wysokości 1114 m n.p.m., blisko Krynicy-Zdrój. Jaworzyna Krynicka zapewnia doskonałą rozrywkę zarówno latem, jak i zimą. W letnie dni można tu jeździć na rowerze po paśmie Jaworzyny oraz uprawiać wędrowniki piesze. Trasy do spacerów jak i rowerowe są zróżnicowane pod względem trudności, dzięki czemu każdy znajdzie odpowiednią dla siebie. Również dla najmłodszych czeka wiele atrakcji i mnóstwo miejsc do zabawy. Na zgłodniałych turystów czeka kuchnia regionalna w karczmach, podczas posiłku można podziwiać panoramę Beskidu Niskiego, Sądeckiego i Tatr. Jaworzyna Krynicka zapewnia doskonałą rozrywkę także zimą. Posiada najdłuższą oświetloną nartostradę w Polsce, snowpark, 8 tras zjazdowych o łącznej długości ponad 12 km, 2 wyciągi szkoleniowe dla dzieci, kolej gondolową, 2 kolejki krzeselkowe oraz 9 wyciągów narciarskich. Jaworzyna jest doskonale przygotowana na przyjęcie rzeszy turystów, posiada 1000 miejsc parkingowych, wypożyczalnię sprzętu narciarskiego, hotel z odnową biologiczną oraz zaplecze gastronomiczne. Przyjeżdżając na Jaworzynę niezależnie od pory roku, wieku oraz stanu kondycyjnego każdy zapewne znajdzie coś dla siebie.

Stacje narciarskie – Sądeczyzna to prawdziwy raj dla wielbicieli białego szaleństwa. Zlokalizowano tu wiele stacji narciarskich, liczących sobie kilometry tras, jak również pojedynczych wyciągów, zachwycających kameralnością i spokojem. Jedną z największych stacji narciarskich regionu jest kompleks Dwie Doliny Muszyna-Wierchomla. Nowoczesne obiekty z bazą hotelową, gastronomiczną i świetnie przygotowanymi trasami, co rok przyciągają tu narciarzy z całego kraju, a także zagranicznych gości. Warto wspomnieć o bogatej ofercie zabiegów spa, które oferuje miejscowy hotel, idealne miejsce także na organizowanie konferencji, sympozjów i seminariów. Narciarze do dyspozycji mają tu 10 wyciągów, prowadzących do bardzo zróżnicowanych pod względem stopnia trudności tras. Jest szkoła narciarska, wypożyczalnia sprzętu i szereg atrakcji, także w sezonie letnim. Choć mniejsza, to jednak stacja narciarska Ryterski Raj, zlokalizowana w Rytrze, niedaleko Piwnicznej

²⁹ <http://www.krynica.pl/Kolejka-na-Górę-Parkową-c64.html> z dnia 10 stycznia 2011 r.

Zdrój, także ma do zaoferowania swoim gościom noclegi o wysokim standardzie, a także kilka tras dla amatorów narciarstwa. Na szczyt Jastrzębiej Góry prowadzi kolej linowa, pozwalająca w wygodny sposób podziwiać bardzo rozległą panoramę Beskidu Sądeckiego i Doliny Popradu. Po dwie kolejne stacje narciarskie działają w Tyliczu i Krynickich Słotwinach. W całym regionie zlokalizowano także wiele wyciągów narciarskich, często w sąsiedztwie infrastruktury hotelowo-gastronomicznej. Miłośnicy białego szaleństwa mogą, zatem wybierać pomiędzy dłuższymi wyprawami z możliwością nocowania w pobliżu stoków, lub kilkugodzinnymi wypadami z jednego z sądeckich ośrodków miejskich. Jedną z takich stacji jest Kamianna, oferująca narciarzom trzy wyciągi, lub Cieniawa, oddalona kilka kilometrów od Nowego Sącza. Oferta stacji narciarskich Sądeczczyzny jest przebogata i przykładowe powyższe propozycje nie wyczerpują jej nawet w niewielkiej części.

Pasieka „Barć” w Kamiannej i Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach – do niewątpliwych i unikalnych atrakcji powiatu nowosądeckiego należy zaliczyć, mające długą tradycję, pszczelarstwo, reprezentowane przez dziesiątki małych gospodarstw agroturystycznych, a przede wszystkim dwa duże ośrodki, zajmujące się tym jednym z najbardziej ekologicznych aspektów rolnictwa. W Kamiannej w gminie Łabowa, miejscowości słynnej z pszczelarstwa, funkcjonuje Pasieka „Barć”. W samym środku nieskażonej przyrody zapoznać można się z pracą pszczelarzy a przede wszystkim dowiedzieć się więcej o tym skarbie natury, skosztować różnych jego rodzajów i pod okiem specjalisty wybrać najbardziej odpowiadający pod względem smakowym i właściwości leczniczych miód. Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach to największe tego typu prywatne muzeum w Polsce. Zostało założone w 2000 roku. Kolekcję tworzą własne zbiory właścicieli przywiezione z licznych podróży po Polsce i świecie oraz eksponaty zakupione od krakowskiego pszczelarza – zbieracza. Muzeum posiada kolekcję ponad 100 uli. Są tu ule kładowe, figuralne, ramkowe oraz słomiane kószki. Pszczele domy pochodzące z różnych regionów Polski o zaskakujących kształtach, wielokolorowe i niepowtarzalne. Powtarzającym się motywem wśród uli figuralnych jest św. Ambroży – patron pszczelarzy przedstawiony na wszystkie możliwe sposoby, spoglądający serdecznym wzrokiem na zwiedzających. Zbiory wzbogaca zestaw urządzeń i narzędzi pszczelarskich: podkurzaczy, miodarek, rojolapek, pras do wytopu wosku i produkcji węzy, świec oraz przedmiotów służących do hodowli matek. Wiele eksponatów to prawdziwe rarytasy np.: kłoda na pięć rodzin pszczoelich zwana „Królem” czy stuletnia eksoplarka do hodowli matek pszczoelich. W jednej z chat wystawienniczych stworzono interaktywną ekspozycję „Sekrety ula”, a ul obserwacyjny pozwala przez szybę „zaprzyjaźnić się z żywymi pszczołami”. Wizytówką muzeum są warsztaty i prezentacje multimedialne organizowane przez cały rok.

Park linowy ABLANDIA w Rytrze, Starym Sączu, Krynicy-Zdroju oraz Gródka nad Dunajcem – parki linowe to doskonały pomysł na spędzanie czasu wolnego w sposób aktywny. Park Linowy w Rytrze znajduje się w sąsiedztwie Popradzkiego Parku Krajobrazowego, około 20 km od Nowego Sącza. Parki swoje przeszkody mają dostosowane zarówno dla osób dorosłych jak i dzieci. Kombinacja przeszkód uczy utrzymania równowagi, pokonania strachu oraz odpowiedzialności i podejmowania rozważnych decyzji. Parki zostały wybudowane na zasadach międzynarodowych standardów. Oferta wszystkich Parków jest przygotowana dla klientów indywidualnych, jak i grup zorganizowanych, w tym szkolnych. Do dyspozycji gości jest także szałas drewniany z paleniskiem, w którym można się posilić oraz ogrzać w chłodniejsze dni.

Cerkiew w Powroźniku – istnieje od 1600, jednak z pierwotnego budynku zachowała się jedynie część, wkomponowana w bryłę obecnej cerkwi jako zakrystia. Wygląd współczesnej cerkwi formował się między XVII a XVIII wiekiem, jednak decydującą rolę odegrała przebudowa w 1813. Cerkiew została wówczas przeniesiona z dawnej lokalizacji na miejsce nieco wyższe, ze względu na zagrożenie powodziowe. Następnie świątynię rozbudowano. Po Akcji „Wisła” obiekt został przejęty przez Kościół rzymskokatolicki. W 2013 roku została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Magiczny Ogród w Muszynie – ogród ze stawami rekreacyjnymi do złudzenia przypomina greckie czy rzymskie ogrody z posągami i stelami. Na powierzchni ponad 27 tys. m² usytuowanych jest 10 unikatowych figur z piaskowca przedstawiających muzy, bogów greckich, a także pory roku. Wśród nich interesującym postumentem jest rzeźba przedstawiająca jesień, która do złudzenia przypomina Dionizosa – boga wina, dobrej zabawy i atrakcje. Pośród licznych alejek spacerowych można spotkać górujące na piedestałach posągi: Adonisa – ukochanego Afrodyty będącego bóstwem umierania i odradzania się przyrody; Hebe – żony Herkulesa i zarazem bogini młodości; Talii – córki Zeusa i zarówno muzy komedii, Antiope – kochanki Zeusa, dziewczyny wyjątkowej urody; a także Kaneforę niosącą na głowie kosz pełen kwiatów i owoców podczas procesji.

Ogrody zmysłów w Muszynie – są pomysłem przystosowania parków nie tylko do odpoczynku na łonie natury, ale przede wszystkim do celów terapeutycznych, socjalizujących i edukacyjnych dla osób

niewidomych, jak i osób z zaburzeniami psychofizycznymi czy z upośledzeniem umysłowym. Zaprojektowane są tak, aby w sposób celowy i zintensyfikowany oddziaływać na zmysły pozawzrokowe. Oprócz funkcji poznawczej pełnią one podobną rolę, co ogrody przeznaczone do hortiterapii, poprzez zabawy edukacyjne pomagają w budowaniu więzi interpersonalnych. Ogrody w pełni dostosowane są do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz rodziców wiozących swoje pociechy w wózkach. Dostosowane do tego są parkowe ścieżki. Ogród zmysłów w Muszynie podzielony jest na siedem stref. Wędrówka rozpoczyna się przy ulicy Mściwujewskiego w Muszynie skąd podążamy różaną alejką do tzw. ogrodu zdrowia. Znajdują się tutaj różnorodne urządzenia do ćwiczeń, wymagające niewielkiego nakładu siłowego, dzięki czemu przeznaczone są w szczególności dla osób starszych. Ćwicząc można podziwiać panoramę i kompozycje utworzone m.in. z róż, tawuł, żywotników, świerków, klonów i grabów.

Ogrody biblijne w Muszynie – to dzieło nowej ewangelizacji, są czwartym w Polsce i największym tego typu miejscem w kraju. Ich powierzchnia wraz z zagospodarowaniem to około 1,2 ha. Zostały podzielone na pięć części: Ogród Historii Zbawienia, Ogród Krajobrazów Biblijnych, Winnica Pańska i Nauka Proroków, Dziecięcy Ogród Biblijny oraz Ogród dla Zakochanych. Spacer po Ogródach rozpoczyna się wydarzeniami opisywanymi w Starym Testamencie. Najbardziej interesująco przedstawiono: Noego, Jozuego, Mojżesza oraz Hioba. Największą budowlą w tej części jest replika Świątyni Salomona, zbudowana w skali 1:12. Muszyńskie ogrody biblijne to również miejsce trzech świątyń – parafia pw. Św. Józefa, Świątynia Salomona to druga z nich, a trzecia – Nowa Jerozolima, która stanowi centralną część ogrodów. Jest ona tworem wyobraźni twórców, a jej źródłem są słowa zawarte w Apokalipsie.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Rzeźba terenu

Dominującą formę naturalnego krajobrazu na terenie powiatu nowosądeckiego tworzy flisz karpach w postaci uławiconych osadów okruchowych, budujący wzgórza Beskidów Zachodnich i Środkowych. Beskidy stanowią około 80% powierzchni powiatu nowosądeckiego wznosząc się na południe od linii Grybów – Korzenna – Łososina Dolna. Ich wysokości są zróżnicowane zależnie od regionu. W Beskidzie Niskim we wschodniej części powiatu (gminy Łabowa, Kamionka, Grybów, Krynica-Zdrój) osiągają najczęściej 700-900 m n.p.m., w Beskidzie Sądeckim często przekraczają 900, a nawet 1000 m n.p.m. W Beskidzie Wyspowym w zachodniej części powiatu teren opada łagodnie ku Kotlinie Sądeckiej i dolinie Dunajca, wzgórza nie przekraczają tu z reguły 900 m n.p.m. Góry tej części Karpat charakteryzuje często układ pasmowy. Najwyraźniej reprezentują go pasa Radziejowej, Jaworzyny Krynickiej w Beskidzie Sądeckim, a także Jaworza i Czerszli w Beskidzie Niskim. Dla Beskidu Wyspowego typowe jest z kolei występowanie odosobnionych gór wznoszących się ponad poziom zrównania śródgórskiego, z których najwyższe znajdują się poza powiatem nowosądeckim.

Charakterystycznym makroelementem morfologii powiatu jest Kotlina Sądecka splatająca wokół siebie rzeźbę Beskidu Niskiego, Sądeckiego i Wyspowego. Kotlina, jest zrównanym obszarem o powierzchni ponad 200 km². W jej obrębie zbiegają się doliny Dunajca, Popradu i Kamienicy – trzech głównych rzek powiatu. Łagodna morfologia kotliny stworzyła warunki do intensywnego rozwoju osadnictwa w obrębie takich ośrodków miejskich jak Nowy Sącz (miasto na prawach powiatu) i Stary Sącz.

Najbardziej charakterystycznym elementem krajobrazowym tej części powiatu jest głęboko wcięta w podłoże i silnie meandrująca dolina Dunajca ze zbiornikiem Rożnowskim o powierzchni 16 km² na pograniczu gmin Łososina Dolna i Gródek nad Dunajcem.

Sądeczczyzna usytuowana jest w obrębie głównej jednostki strukturalnej Karpat, tzw. fliszowych Karpat zewnętrznych. W ich obrębie wyróżniono kilka jednostek strukturalnych (płaszczyzn) przesuniętych z południa na północ w okresie fałdowań.

Powiat nowosądecki leży, w przeważającej części, na płaszczynie magurskiej, którą podzielono na 3 serie tektoniczno-facjalne: strefę krynicką, strefę sądecką (bystrzycką) oraz strefę gorlicką (raczańską). Tereny powiatu to głównie obszary góryste, pogórza oraz doliny rzeczne. Rzeźbę terenu Ziemi Sądeckiej urozmaica Dolina Dunajca wraz ze swoimi dopływami takimi jak: Poprad i Kamienica.

Zasoby wodne

Powiat Nowosądecki jako część prawobrzeżnej zlewni górnej Wisły obejmującej pas Karpat zewnętrznych charakteryzuje się gęstą siecią hydrologiczną. Łączna długość rzek i potoków wynosi około 1900 km, z czego większość przypada w Dorzecze Dunajca.

Dunajec wpływa na teren powiatu w przełomie tyłmanowskim, swym korytem oddzielając Gorce od Beskidu Sądeckiego. Płynąc dalej stanowi centralną oś Kotliny Sądeckiej i skupia główne osadnictwo terenu. Za Nowym Sączem na rzece utworzono dwa zbiorniki retencyjne: Jezioro Rożnowskie oraz Jezioro Czchowskie (stanowiące naturalną granicę powiatu). W Kotlinie Sądeckiej do Dunajca uchodzi druga ważna rzeka Sądecczyzny – Poprad. Rzeka ta ma swe źródła w Tatrach Słowackich. Płynąc przez Beskid Sądecki Poprad dzieli go na dwa główne pasma: zachodnie – Radziejowej i wschodnie – Jaworzyny. Trzecią, co do wielkości rzeką jest Kamienica Nawojowska, uchodząca również do Dunajca. Stanowi ona granicę między Beskidem Sądeckim, a Niskim. We wschodniej części powiatu płynie Biała, uchodząca do Dunajca na terenie powiatu tarnowskiego.

Resztę cieków wodnych stanowią liczne górskie potoki i rzeczki spływające do Popradu, Kamienicy lub bezpośrednio do Dunajca. Rzeki Sądecczyzny charakteryzują się nieregularnością przepływów, co wynika w głównej mierze z różnych poziomów opadów i warunków ukształtowania terenu.

Potoki i rzeki na terenie powiatu są zasilane wodami gruntowymi, roztopowymi deszczowymi. Sezonowy rozkład zasilania cieków przez te rodzaje wód zmienia się ze wzrostem wysokości n.p.m. Obserwowane zmiany przepływu potoków i rzek stanowią efekt sumarycznego zasilania przez wymienione rodzaje wód. Największy udział w zasilaniu cieków na tym obszarze mają wody deszczowe, (ponad 50%), co tłumaczy szybkie formowanie się wezbrań. Wody gruntowe stabilizujące przepływ cieków uczestniczą tylko w 30–45% w odpływie, a lokalnie nawet w mniejszym stopniu. Duże zasoby wodne regionu nie są jednoznaczne z wielkością zasobów dyspozycyjnych. Nieregularność przepływów rzek górskich w znacznym stopniu ograniczają możliwość korzystania z tych zasobów.

Wody podziemne

Region zewnętrznych Karpat Zachodnich, w których położony jest powiat nowosądecki charakteryzuje się nierównomiernym rozmieszczeniem zasobów wodnych oraz znacznym deficytem wód powierzchniowych. Z tej sytuacji wynika konieczność zapewnienia ochrony użytkowych poziomów wodonośnych oraz głównych zbiorników wód podziemnych oraz racjonalnego gospodarowania ich zasobami.

Powiat nowosądecki według hydrogeologicznego podziału A.S. Kleczkowskiego w całości znajduje się w obrębie jednostki hydrogeologicznej MK – masyw fałdowy karpacki (orogen karpacki) z systemem czwartorzędowych dolin i kotlin. Są to rozległe obszary tzw. poziomów użytkowych o miąższości warstwy wodonośnej ponad 2 m (w utworach czwartorzędowych zwykle powyżej 5 m) z wodami przydatnymi do picia i na potrzeby gospodarcze o potencjalnej wydajności ze studni wierconej ponad 10 m³/h. Obszary te odpowiadają kryteriom przyjmowanym przez Państwowy Instytut Geologiczny dla wyznaczania użytkowych poziomów wód podziemnych.

Obszar powiatu nowosądeckiego leży w zasięgu sześciu Głównych Zbiorników Wód Podziemnych /GZWP/.

Największe znaczenie użytkowe dla powiatu nowosądeckiego ma zbiornik GZWP Nr 437, Dolina rzeki Dunajec – Nowy Sącz, ze względu na jego zasobność, a przede wszystkim na jego udział w powierzchni powiatu i wielkość poboru wód.

O mniejszym znaczeniu pozostałych zbiorników decyduje ich częściowe położenie w granicach powiatu. Są to: GZWP Nr 434 Dolina rzeki Biała Tarnowska, GZWP Nr 435 Dolina rz. Dunajec – Zakliczyn, GZWP Nr 438 Magura – Nowy Sącz, GZWP Nr 439 Magura – Gorce.

Głównymi elementami, które wpływają na poziom zanieczyszczenia i zagrożenia wód podziemnych są:

- koncentracja działalności gospodarczej na danym terenie, w tym intensywna eksploatacja wód podziemnych;
- warunki hydrogeologiczne, określające podatność użytkowych poziomów wodonośnych na przenikanie zanieczyszczeń z powierzchni terenu.

Zagrożenie wód podziemnych można rozpatrywać, jako potencjalne i aktualne. Zagrożenie potencjalne wynika z budowy geologicznej zbiornika, występowania lub braku warstw izolujących zbiorniki, warunków zasilania, krążenia drenażu oraz zagospodarowania powierzchni terenu. Zagrożenie aktualne wynika z istniejących ognisk zanieczyszczeń oraz ich oddziaływania na wody podziemne. Ogniska zanieczyszczeń można zakwalifikować, jako wielkopowierzchniowe, liniowe i pasmowe, mało powierzchniowe i punktowe.

Podstawy do oceny, jakości wód podziemnych w ujęciu formalno-prawnym reguluje Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny wód podziemnych (Dz. U. z 2016 poz. 85).

Zgodnie z nim dla określenia, jakości wody przyjmuje się następującą klasyfikację:

- klasa I – wody o bardzo dobrej jakości;
- klasa II – wody o dobrej jakości;
- klasa III – wody o zadawalającej jakości, w których wartości elementów fizykochemicznych są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych lub słabego wpływu działalności człowieka;
- klasa IV – wody o niezadawalającej jakości, w których wartości elementów fizykochemicznych są podwyższone w wyniku naturalnych procesów zachodzących w wodach podziemnych oraz wyraźnego wpływu działalności człowieka;
- klasa V – wody o złej jakości, w których wartości elementów fizykochemicznych potwierdzają znaczący wpływ działalności człowieka.

Jakość wód podziemnych na terenie powiatu nowosądeckiego jest w większości dobra (klasa II) bądź zadowalająca (klasa III). Jedyne w punkcie pomiarowym Stary Sącz ujęcie wody zaliczono do klasy IV.

Wody powierzchniowe

Charakterystyka rzek i większych potoków na terenie powiatu nowosądeckiego przedstawia się następująco:

Dunajec jest prawym dopływem Wisły II rzędu w kilometrze 160,6 o całkowitej długości 249 km³⁰. Za źródłowy odcinek przyjmuje się Czarny Dunajec. Na 199,2 km Czarny Dunajec łączy się z Białym Dunajcem i od tego punktu rozpoczyna się bieg rzeki Dunajec. Między 154,0 a 171,0 km Dunajec stanowi granicę Państwa ze Słowacją. Wzdłuż Dunajca zlokalizowane są zapory Czorsztyńska, Rożnowska i Czchowska. W 104 km swego biegu Dunajec opuszcza Kotlinę Sądecką, przecina Pogórze Rożnowskie. Następnie wkracza w obręb Kotliny Sandomierskiej. Szerokość doliny Dunajca zwiększa się z 6 do 8 km. Całkowita długość rzeki na terenie powiatu wynosi 40,5 km.

Wody Dunajca są zarówno źródłem wody pitnej (dla mieszkańców Starego i Nowego Sącza, Brzeska i Tarnowa), służą do celów przemysłowych, jak i są odbiornikiem ścieków.

Potok Moszczenicki – prawobrzeżny dopływ Dunajca w 114,3 km o długości 10,5 km przepływający przez Stary Sącz. Na stan czystości jego wód wpływ mają ścieki o charakterze socjalno-bytowym.

Poprad – jest prawobrzeżnym dopływem Dunajca w km 111,8 o łącznej długości 169 km w Polsce (63 km na terenie powiatu nowosądeckiego) i powierzchni zlewni 2077,3 km² (w Polsce 482,8 km²). Źródła Popradu znajdują się na terenie Słowacji – dopływ Wielkiego Stawu Pińczowskiego na wysokości 1960 m n.p.m. uważany jest za główne źródło rzeki. Zlewnia Popradu stanowi ponad 30% całkowitej zlewni Dunajca.

³⁰ Dane wg *Małego Rocznika Statystycznego Polski*, 2017 r.

Potok Muszynka – prawobrzeżny dopływ Popradu w kilometrze 53,0 o całkowitej długości 20,1 km i powierzchni zlewni 148 km². Wpływ na jakość wód potoku ma wielkość ładunków zanieczyszczeń wprowadzanych przez potok Kryniczanka. Wody Muszynki pobierane są do celów pitnych dla Uzdrowiska Krynica. Ujęcie wody o nominalnej wydajności 10368 m³/d zlokalizowane jest w Powroźniku.

Kamienica Nawojowska – jest prawym dopływem Dunajca w kilometrze 106,3 o całkowitej długości 32,30 km i powierzchni zlewni 238 km². Na jakość wód w górnym biegu wpływ mają obszarowe zanieczyszczenia rolnicze, a w odcinku dolnym (w obrębie Nowego Sącza) zrzuty ścieków bytowo-socjalnych bezpośrednio do kolektorów kanalizacji deszczowej.

Łososina – jest lewobrzeżnym dopływem Dunajca wpadającym do zbiornika Czchowskiego, o całkowitej długości 56,0 km i powierzchni zlewni 407 km². Wyływa ze stoków Jasienia (Beskid Wyspowy) na wysokości 760 m n.p.m. Średni spadek doliny 9,6%. Amplituda wahań stanu wody wynosi 4-5 m. Rzeka przepływa przez tereny o wyraźnej przewadze użytkowania rolniczego nad leśnym.

Biała Tarnowska – jest prawobrzeżnym dopływem Dunajca w kilometrze 30,3 o całkowitej długości 101,8 km (na terenie powiatu nowosądeckiego 34,5 km). Wyływa na wysokości 730 m n.p.m. spod Ostrego Wierchu w Beskidzie Niskim (zbudowanym głównie z utworów fliszowych – piaskowców i łupków). Całkowita powierzchnia zlewni wynosi 983 km². Zlewnia Białej Tarnowskiej w górnym i środkowym odcinku ma charakter rolniczo-rekreacyjny.

Główne źródła zanieczyszczeń rzeki na odcinku w obrębie powiatu nowosądeckiego stanowią ścieki komunalne odprowadzane z oczyszczalni w Grybowie oraz spływy obszarowe. Przy ujściu do Dunajca powierzchnia zlewni całkowitej wynosi 983 km².

Notowana jedna z wyższych w kraju suma opadów dla województwa małopolskiego ma znaczący wpływ na zasoby wodne głównych rzek powiatu: Dunajca i Popradu. Wysokie stany wód związane są również z roztopami i występują na ogół w marcu i kwietniu. Wezbrania letnie, związane z maksimum opadowym, zaznaczają się wyraźnie na obszarze powiatu. Na rzekach występują również katastrofalne niżówki (bardzo niskie stany wody, będące następstwem posuchy). Zjawisko to łagodzi retencja wody w zespole zbiorników retencyjnych Rożnów-Czchów.

Nadrzędnym celem Ramowej Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/105/WE z dnia 16.12.2008 r. w sprawie środowiskowych norm jakości w dziedzinie polityki wodnej jest ochrona wód i środowiska wodnego dla przyszłych pokoleń.

Oceny, jakości wód dokonuje się porównując pomierzone wartości wskaźników zanieczyszczeń z normatywami określonymi w załączniku nr 1 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 listopada 2002 roku w sprawie wymagań, jakim powinny odpowiadać wody powierzchniowe wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia (Dz. U. Nr 204, 2002, poz. 1728).

Rozporządzenie określa wartości zalecane i dopuszczalne dla wskaźników fizycznych, chemicznych i bakteriologicznych oraz ustala trzy kategorie, jakości wód, które w zależności od stopnia zanieczyszczenia muszą być poddane standardowym procesom uzdatniania, w celu uzyskania wody przeznaczonej do spożycia:

- Kategoria A1 – woda wymagająca prostego uzdatniania fizycznego, w szczególności filtracji oraz dezynfekcji;
- Kategoria A2 – woda wymagająca typowego uzdatniania fizycznego i chemicznego, w szczególności utleniania wstępnego, koagulacji, flokulacji, dekantacji, filtracji, dezynfekcji (chlorowania końcowego);
- Kategoria A3 – woda wymagająca wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego, w szczególności utleniania, koagulacji, flokulacji, dekantacji, filtracji, adsorpcji na węglu aktywnym, dezynfekcji (ozonowania, chlorowania końcowego).

W roku 2014 badania osadów dennych w województwie małopolskim przeprowadzono w 33 punktach zlokalizowanych na 21 rzekach w 33 jednolitych częściach wód. Trzy punkty pomiarowe zostały zlokalizowane na terenie powiatu nowosądeckiego.

Ocenę wód wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia zawiera Tabela nr 3.

Tabela 3. Ocena przydatności wód powierzchniowych ujmowanych do celów pitnych w 2016 roku – wg WIOŚ w Krakowie, 2016 rok

Rzeka	Punkt pomiarowo -kontrolny		Kategoria wód ogólna	Kategoria wód wg wskaźników	
	Nazwa	km		Fizyko -chemicznych	Bakteriologicznych
Zlewnia Dunajca					
Dunajec	Jazowsko	124,2	A2	A2 - mangan	A2-liczba bakterii gr. coli, l. Bakterii gr. coli typu kałowego, paciorkowce kałowe
Dunajec	Świniarsko- powyżej ujęcia dla Nowego Sącza	110,8	A3	A2 –fenole lotne	A3- liczba bakterii coli typu kałowego
Dunajec	Stary Sącz	116,0	A2	A2 –odczyn pH	A3- liczba bakterii coli fek.
Zlewnia Popradu					
Muszynka	Powroźnik -powyżej ujęcia dla Krynicy	7,2	A2	A2- fenole lotne	A2- ogólna liczba bakterii coli, liczba bakterii coli fek., paciorkowce fekalne
Szczawnik	Muszyna- ujęcie do Popradu	3,6	A2	A1	A2- ogólna liczba bakterii coli, liczba bakterii coli fek., paciorkowce fekalne
Muszynka	Czarny Potok	4,8	A2	A1	A2- ogólna liczba bakterii coli, liczba bakterii coli fek.
Zlewnia Białej Tarnowskiej					
Biała tarnowska	Kąclowa- Tonia	82,4	A3	A2- fenole lotne	A3- liczba bakterii coli

Sztuczne zbiorniki wodne

Ważną rolę w kształtowaniu stosunków wodnych w zlewni Dunajca, w tym na terenie powiatu nowosądeckiego odgrywają sztuczne zbiorniki wodne powstałe w wyniku spiętrzenia wód Dunajca zaporami w Rożnowie i Czchowiu o charakterze kompleksowym spełniający trzy podstawowe – przeciwpowodziową, energetyczną i rekreacyjną.

Zbiornik Rożnowski powstał w 1942 roku w wyniku spiętrzenia wód Dunajca w km 80,0 w rejonie Pogórza Rożnowskiego. Linia brzegowa jest nieregularna, zbiornik tworzy szereg różnej wielkości zatok, półwyspów i cieśnin. Stoki i brzegi zbiornika ulegają silnej erozji, sprzyjającej powstawaniu osuwisk i innego rodzaju ruchów masowych. Znajduje się na terenie dwóch gmin – Gródek nad Dunajcem i Łososina Dolna. Jest drugim pod względem wielkości (pojemności całkowitej) sztucznym zbiornikiem w województwie małopolskim i szóstym w skali kraju.

Parametry zbiornika:

- pojemność całkowita (przy maksymalnym piętrzeniu) – 159,3 mln m³
- pojemność użytkowa całkowita (przy maksymalnym piętrzeniu) – 125,0 mln m³
- powierzchnia zlewni – 4 874 km²
- powierzchnia zalewu – 16 km²
- długość linii brzegowej – 56 km
- długość zbiornika – 22 km
- szerokość maksymalna – 1,5 km
- głębokość maksymalna – 8-10 m

- wahania poziomu wody – 12 m

Zbiornik Czchowski jest zbiornikiem wyrównawczym dla zbiornika w Rożnowie. Postać po ukończeniu budowy zapory w Czchowie w 1949 r. (montaż urządzeń energetycznych zakończono w roku 1954) Zbiornik Czchowski zasilany jest głównie wodami Dunajca, a w mniejszym stopniu także wodami potoku Łososina oraz kilku mniejszych cieków.

Parametry zbiornika:

- pojemność całkowita – 12 mln m³
- pojemność użytkowa – 6 mln m³
- powierzchnia zlewni zbiornika – 5 400 km²
- powierzchnia zalewu – 3,4 km²
- długość linii brzegowej – 21 km
- głębokość maksymalna – 9,6 m

W ramach monitoringu wód powierzchniowych Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie dokonuje oceny eutrofizacji zbiorników zaporowych. W roku 2015 przeprowadzono ocenę zbiorników zaporowych w województwie małopolskim. Podstawą oceny było przytoczone wcześniej rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 22 października 2014 r. w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych (Dz.U. 2014 poz. 1482).

Surowce mineralne

Budowa geologiczna i tektonika oraz urozmaicona morfologia Karpat fliszowych, w obrębie, których usytuowany jest powiat nowosądecki, zasadniczo rzutują na występowanie surowców mineralnych. Na terenie powiatu nowosądeckiego największe znaczenie użytkowe mają surowce skalne: piaskowce, kruszywa naturalne głównie żwiry, oraz surowce ilaste. Piaskowce występują we wszystkich jednostkach strukturalnych Karpat Fliszowych i stosowane są w różnych dziedzinach budownictwa i drogownictwa, w zależności od ich własności technologicznych.

W rejonie sądeckim występuje 17 udokumentowanych złóż piaskowca o zasobach geologicznych 157723 tys. t (wg stanu na 31.12.2016 r.) Z tego aktualnie eksploatowanych jest 9 złóż, z których w roku 2016 wydobyto 935 tys. t. Kruszywa naturalne występują w 21 udokumentowanych złóżach o zasobach geologicznych 29181 tys. t. Eksploatowane jest 7 złóż, z których w roku 2016 wydobyto 262 tys. t. Surowce ilaste ceramiki budowlanej to 17 złóż o zasobach 6859 tys. t. Eksploatowane jest 1 złożo, z którego łącznie wydobyto 6 tys. t.

Piaskowce występują we wszystkich jednostkach strukturalnych Karpat fliszowych i stosowane są w różnych dziedzinach budownictwa i drogownictwa, w zależności od ich własności technologicznych.

Wody mineralne

Beskid sądecki charakteryzuje się bogatymi zasobami wód zmineralizowanych i wód mineralnych leczniczych. W powiecie nowosądeckim wody mineralne typu szczaw występują w obrębie wydzielonej centralnej strefy hydrochemicznej, obejmującej dorzecze Popradu w granicach gmin uzdrowskich: Krynica-Zdrój, Muszyna i Piwniczna-Zdrój.

Wodami leczniczymi określane są wody podziemne niezanieczyszczone pod względem chemicznym i mikrobiologicznym, o naturalnej zmienności cech fizycznych i chemicznych, spełniające, co najmniej jeden z następujących warunków:

- zawartość rozpuszczonych składników mineralnych stałych – nie mniej niż 1000 mg/dm³,
- zawartość jonu żelazawego – nie mniej niż 10 mg/dm³ (wody żelaziste),
- zawartość jonu fluorkowego – nie mniej niż 2 mg/dm³ (wody fluorkowe),
- zawartość jonu jodkowego – nie mniej niż 1 mg/dm³ (wody jodkowe),
- zawartość siarki dwuwartościowej – nie mniej niż 1 mg/dm³ (wody siarczkowe),
- zawartość kwasu metakrzemowego – nie mniej niż 70 mg/dm³ (wody krzemowe),
- zawartość radonu – nie mniej niż 74 Bq (wody radonowe),
- zawartość dwutlenku węgla niezwiązanego – nie mniej niż 250 mg/dm³ (250-999 mg/dm³)

- wody kwasowęglowe, $\geq 1000 \text{ mg/dm}^3$ szczawa), występujące w złożach na terenie 72 uzdrowisk i miejscowości.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2006 r. w sprawie złóż na terenie powiatu nowosądeckiego do wód leczniczych zaliczone zostały wody złóż w uzdrowiskach: Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój i Żegiestów oraz w miejscowościach: Andrzejówka, Leluchów, Jastrzębik, Milik, Powroźnik, Szczawik, Złockie, Głębokie, Łomnica-Zdrój, Zubrzyk i Tylicz.

W 2016 roku liczba złóż wód podziemnych zaliczonych do kopalin w województwie małopolskim wynosiła 46, natomiast w powiecie nowosądeckim znajdują się 23 złoża, z czego 14 jest eksploatowanych, a zasoby eksploatacyjne ujęć tych wód udokumentowano w ilości 281,64 m³/h.

Pobór solanek, wód leczniczych i termalnych w 2016 roku w powiecie nowosądeckim wynosił 531976,87 m³/rok (w województwie małopolskim 6 549 294,84 m³/rok).

Powiat nowosądecki posiada największe w skali województwa małopolskiego i jedno z największych w kraju, zasoby wód leczniczych.

Klimat

Klimat podmiotowego obszaru kształtują następujące czynniki:

- położenie na obszarze gór i pogórza;
- duże, pionowe urozmaicenie rzeźby terenu;
- bogata sieć hydrograficzna, położenie w widłach Kamienicy, Dunajca i Popradu;
- bezpośrednie sąsiedztwo rozległego pasma Karpat.

Wg regionalizacji klimatycznej D. Martyn i W. Okołowicza obszar powiatu położony jest w regionie Karpackim. Charakteryzuje się on malejącym w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim wpływem oceanicznym, a rosnącym wpływem kontynentu. W kierunku południowym zdecydowanie wzrasta wpływ wyżyn i gór na warunki klimatyczne. Zmienia się nie tylko poziomy, ale i pionowy rozkład składników pogody (temperatura powietrza, opady atmosferyczne, ciśnienie atmosferyczne itd.).

Najcieplejszym miesiącem w roku jest lipiec, najchłodniejszym styczeń. Wiosna rozpoczyna się w dolinach 11 do 15 dni wcześniej, niż w szczytowych partiach gór. Początek zimy przypada w obszarach graniczących z Kotliną Sądecką na I dekadę grudnia, natomiast w wyższych partiach gór nawet na I dekadę listopada. Wymienione terminy to także okresy pojawiania się pokrywy śnieżnej.

Liczba dni z pokrywą śnieżną waha się od 63 do 154. Częstym i niekorzystnym zjawiskiem w Beskidzie są wczesnojesienne i późnowiosenne przymrozki potęgowane przez inwersję temperatury powietrza.

Opady atmosferyczne wykazują wyraźną zależność od wysokości. Roczna suma opadów w partiach przyszczytowych wynosi ok. 1000 mm, natomiast poniżej w osłoniętych dolinach 750 do 800 mm. Najbardziej deszczowym miesiącem jest lipiec, najmniej opadów przypada na okres zimy. Roczne zachmurzenie kształtuje się na poziomie, około 50%, co w olbrzymim stopniu ma decydujący wpływ na temperaturę, wilgotność i opady.

Obszar powiatu nowosądeckiego jest zaliczany do terenów o największym zróżnicowaniu klimatycznym w Polsce.

Zanieczyszczenie powietrza

Wpływ na stan czystości powietrza na terenie powiatu nowosądeckiego posiadają głównie powierzchniowe źródła emisji, mniejsze znaczenie posiadają źródła liniowe. Znaczenie źródeł punktowych jest niewielkie.

Punktowe źródła emisji.

Zgodnie z danymi zamieszczonymi w „Programie ochrony powietrza dla województwa małopolskiego: strefa małopolska”³¹, spośród pięciu punktowych źródeł emisji (rozumianych, jako duże instalacje spalania paliw oraz źródła technologiczne mające znaczny udział w emisji zanieczyszczeń) znajdujących się na terenie powiatu nowosądeckiego, (według danych WIOŚ Kraków) zlokalizowanych jest aż 89 takich źródeł emisji. Zakłady posiadają decyzję określającą dopuszczalną wielkość emisji i dotrzymują wymaganych standardów w zakresie ochrony powietrza.

Powierzchniowe źródła emisji zanieczyszczeń.

Powierzchniowe źródła emisji związane są z występowaniem skupisk niskich emitorów (głównie paleniska domowe, małe kotłownie, warsztaty rzemieślnicze i rolnicze). Emisja z tego rodzaju źródeł jest w znacznym stopniu emisją niezorganizowaną.

Na terenie miejscowości uzdrowiskowych Krynica-Zdrój, Muszyna oraz Piwniczna-Zdrój konieczny jest dalszy rozwój sieci gazowej (na terenie miejscowości Piwniczna-Zdrój w 2017 roku sieci gazowej nie ma nadal)³². Brak również pełnej sieci gazowej w Kotlinie Sadeckiej.

Sieć ciepłownicza na terenie powiatu nowosądeckiego jest rozwinięta bardzo słabo. Głównym źródłem ogrzewania budynków na terenie powiatu nowosądeckiego są piece węglowe, kaflowe lub kotły domowe, charakteryzujące się niską sprawnością a tym samym stanowiące źródło znaczącej emisji zanieczyszczeń do powietrza.

Liniowe źródła emisji zanieczyszczeń.

Do liniowych źródeł emisji zanieczyszczeń do powietrza zaliczane są trasy komunikacji samochodowej. W wyniku spalania paliw w silnikach samochodowych do atmosfery przedostają się zanieczyszczenia gazowe: tlenki azotu, tlenek węgla, dwutlenek węgla i węglowodory (szczególnie benzen) oraz pyły zawierające m.in. związki ołowiu, kadmu, niklu i miedzi.

Oddziaływanie ruchu samochodowego na środowisko ma tendencje rosnące. Największe potencjalne zagrożenie emisją komunikacyjną występuje wzdłuż dróg o największym ruchu samochodowym (drogi krajowe, drogi wojewódzkie), przy czym zasięg oddziaływania ograniczony jest do pasa terenu bezpośrednio sąsiadującego z drogą.

Największe znaczenie dla ruchu komunikacyjnego w powiecie nowosądeckim ma droga krajowa nr 75 Branice – Niepołomice – droga nr 4 – Brzesko – Nowy Sącz – Krzyżówka – Muszyna (granica Państwa).

Znaczącym elementem układu komunikacyjnego na terenie powiatu nowosądeckiego są również drogi powiatowe, a w kontekście ruchu turystycznego także drogi gminne.

Zgodnie z danymi zawartymi w Programie Ochrony Powietrza, dominujący wpływ na stan zanieczyszczenia powietrza w zakresie pyłu zawieszonego PM₁₀ na terenie powiatu nowosądeckiego, posiadają powierzchniowe źródła emisji – 61,8%. Udziały emisji liniowej i punktowej wynoszą kolejno: 12,7% i 1,5%. Wielkość emisji benzo(a)pirenu w powietrzu określona dla strefy małopolskiej, w 2015 roku wynosiła 6. 748 Mg/rok.

³¹ Program Ochrony Powietrza dla Województwa Małopolskiego, załącznik nr 1, 2 do uchwały nr. XXXII/451/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 stycznia 2017 roku.

³² Dane: Polska Spółka Gazownictwa, Gazownia w Nowym Sączu.

Zanieczyszczenia napływowe

Wpływ, na jakość powietrza atmosferycznego w powiecie nowosądeckim posiada również emisja napływowa – głównie emisja z terenu miasta Nowy Sącz, (które stanowi enklawę w obrębie powiatu nowosądeckiego), a także emisja z sąsiadujących powiatów, tj. gorlickiego, tarnowskiego, brzeskiego, limanowskiego i nowotarskiego; znaczenie ma również emisja transgraniczna (napływ zanieczyszczeń z terenu Słowacji).

Roczną ocenę, jakości powietrza za rok 2015 wykonano w oparciu o następujące akty prawne:

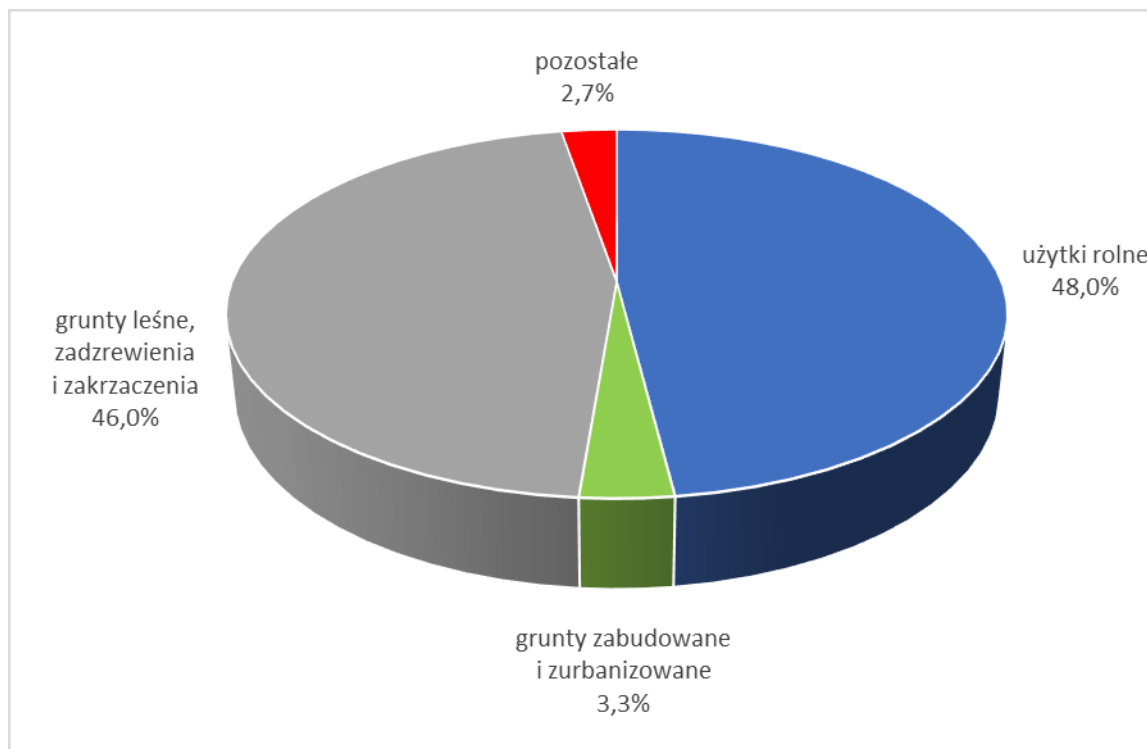
- Ustawa Prawo ochrony środowiska (z uwzględnieniem wymogów dyrektywy 2008/50/WE i dyrektywy 2004/107/WE),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 24 sierpnia 2012 r. w sprawie poziomów niektórych substancji w powietrzu (Dz. U. z 2012 poz. 1031),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 września 2012 roku w sprawie dokonywania oceny poziomów substancji w powietrzu (Dz. U. 2012, poz. 1032).

Gleby

Podstawowe kierunki użytkowania powierzchni ziemi na terenie powiatu nowosądeckiego wynikają z warunków przyrodniczych, geomorfologicznych i społecznych. W strukturze użytkowania powierzchni ziemi dominują użytki rolne – 73 696 ha, tj. 48%, następnie grunty leśne, zadrzewione i zakrzaczone, które łącznie zajmują powierzchnię 71 811 ha, tj. 46%. Grunty zabudowane i zurbanizowane zajmują 5 072 ha, tj. 3,3%. Pozostałe grunty, (w tym wody) zajmują 4 128 ha, tj. 2,7%. Lasy porastają 67 989,77 ha, co przekłada się na wskaźnik lesistości 43,9%. Pomimo trudności warunków przyrodniczych i ekonomicznych niewielki procent powierzchni ziemi leży odłogiem. Ziemia jest traktowana, jako lokata kapitału, co przy liberalizacji przepisów prawnych dotyczących obrotu ziemią powoduje dalsze rozdrabnianie już i tak małych gospodarstw.

Strukturę użytkowania gruntów w powiecie przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w powiecie nowosądeckim

Środowisko glebowe na terenie powiatu jest dosyć zróżnicowane, co wynika w dużej mierze z różnorodności podłoża geologicznego, różnorodności topograficznej związanej z nachyleniami i wysokością powierzchni terenu, pośrednio także z bogactwa szaty roślinnej, a wreszcie zmienności czynników antropogenicznych.

Cechą charakterystyczną dla pokrywy glebowej Sądecczyzny jest powszechne występowanie gleb biellicowych o charakterze lessowym i gleb brunatnych kwaśnych. Ze względu na różnorodny skład mechaniczny oraz właściwości fizyczne gleby posiadają różną wartość rolniczą. Dominują gleby IV i V klasy bonitacyjnej. Pod względem przydatności rolniczej określanej klasą bonitacyjną, 44% gleb powiatu należy do klasy IV, 34% – klasy V, 13% do klasy VI, 8% do klasy III, a zaledwie 0,4% do klasy II³³.

O warunkach dla rozwoju rolnictwa w gminach Powiatu mówi wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wg IUNG w Puławach). Wynosi on (w skali 100 pkt.) 69,3 pkt dla województwa małopolskiego³⁴.

W kierunkach zagospodarowania użytków rolnych przeważają grunty orne i pastwiska trwałe, w dalszej kolejności sady i pastwiska trwałe³⁵.

Osuwiska

Jedną z form zachodzących współcześnie procesów rzeźbotwórczych są ruchy masowe. Polegają one na grawitacyjnym przemieszczaniu mas skalnych zainicjowanym zewnątrznie w wyniku oddziaływania klimatu, hydrosfery, zmian warunków występowania wód podziemnych, a także poprzez czynniki antropogeniczne. Najbardziej powszechnym przejawem ruchów masowych w polskich warunkach środowiskowych jest osuwanie, czyli stosunkowo szybkie przemieszczanie mas zwietrzelinowych i skalnych po stoku z prędkością wahającą się najczęściej od kilku centymetrów do kilku metrów na sekundę. Obszarem największej częstotliwości powstawania osuwisk w Polsce są Karpaty. Powiat nowosądecki położony w centralnej części pasma Zewnętrznych Karpat Zachodnich jest obok powiatów nowotarskiego, limanowskiego, a także żywieckiego i cieszyńskiego w województwie śląskim, jednym z obszarów największej koncentracji osuwisk. Dużą powierzchnię zajmują ponadto tereny o dużej predyspozycji do osuwania. Oprócz warunków geologicznych (flisz karpacki) i morfologicznych (zróżnicowanie wysokości, strome zbocza) dużą rolę odgrywa w nim przebieg doliny Dunajca, a także innych rzek tworzących sieć hydrograficzną zlewni Dunajca.

Osuwiska powstają najczęściej na stokach o nachyleniu od 25° do 55°. Bezpośrednią przyczyną ich powstawania jest zachwianie stabilności zbocza. Same zmiany kąta nachylenia stoków są najczęściej powodowane działalnością erozyjną rzek, podcinających stok u jego podstawy (erozja boczna), lecz także niszczącą działalnością wiatrów i opadów atmosferycznych, a głównie wód opadowych i roztopowych lub zamroźów, a także miąższość pokrywy glebowej (zwietrzeliny).

W ramach tworzenia Systemu Osłony Przeciwosuwiskowej – projektu o skali ogólnokrajowej realizowanego przez Państwowy Instytut Geologiczny na terenie całej Polski zidentyfikowano i opisano powstałe osuwiska oraz wstępnie wytypowano obszary predysponowane do występowania ruchów masowych. Projekt ma na celu ułatwienie działań leżących w gestii władz lokalnych (głównie na poziomie powiatowym) w zakresie problematyki ruchów masowych, tj. działań zmierzających do rozpoznania zagrożenia, a także i działań zapobiegawczych ograniczających negatywne skutki występowania takich zjawisk.

W powiecie nowosądeckim osuwiska najliczniej występują w dolinach Dunajca i Popradu. W ramach realizacji mapy osuwisk i terenów zagrożonych ruchami masowymi na terenie powiatu nowosądeckiego zidentyfikowano i udokumentowano 6099 osuwisk oraz 280 terenów zagrożonych ruchami masowymi. Znaczna część udokumentowanych osuwisk znajduje się w gminie Łącko (864) Gródek nad Dunajcem (787) Większość z nich powstała w obrębie zboczy o dużych nachyleniach wokół Jeziora Rożnowskiego. Są to jednocześnie jedne z większych osuwisk o powierzchniach dochodzących do 30 ha. Pozostałe osuwiska znajdują się na terenach gmin Łososina Dolna (572) Korzenna (474), Muszyna (440) Piwniczna Zdrój (482), Chełmiec (387), Kamionka Wielka (377) miasto oraz gmina Grybów (370), Krynica Zdrój (336) Stary Sącz (313), Podegrodzie (264), Łabowa (172), Nawojowa (145), Ryto (116).

³³ Dane: dane własne Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu.

³⁴ *Regionalne gospodarowanie środowiskiem glebowym Polski*, Polish Journal of Agronomy 2011, 7, s. 43-58.

³⁵ Dane: dane własne Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu.

INFRASTRUKTURA DROGOWA I TECHNICZNA

Komunikacja i transport publiczny

Aktualnie w powiecie nowosądeckim znajduje się 505,3 km dróg powiatowych, co stanowi 7,9% ogółu dróg powiatowych w regionie. W ciągach tych dróg zlokalizowanych jest około 171 mostów i 1247 przepustów. Sieć komunikacyjną w obrębie samego powiatu, głównie pomiędzy mniejszymi miejscowościami, a zarazem nieodzowny element zaplecza związanego z rozwijającą się na tym terenie rekreacją i krajoznawstwem stanowią drogi gminne. Są one podstawą transportu na terenie powiatu w komunikacji pomiędzy poszczególnymi miejscowościami. Niewielką rolę dla komunikacji miejscowej odgrywa kolej. Jest ona jednak ważna z uwagi na połączenia w skali ponadlokalnej. Największymi węzłami komunikacji kolejowej są stacje Nowy Sącz i Stróże.

W powiecie brak jest dróg szybkiego ruchu oraz autostrad. Podstawową sieć komunikacyjną w Nowym Sączu tworzą drogi gminne (208 098 mb) oraz powiatowe (40 775 mb). Istnieje sieć połączeń między miastami za pośrednictwem MPK, PKS, prywatnych przewoźników oraz Kolei Państwowych sp. z o. o. a także sezonowych i weekendowych połączeń realizowanych przez PKP Intercity S.A.

Przez miasto Nowy Sącz oraz powiat nowosądecki przechodzą:

- drogi krajowe:
 - nr 28 (Zator – Wadowice – Sucha Beskidzka – Jordanów – Rabka-Zdrój – Limanowa – Nowy Sącz – Gorlice – Jasło – Przemyśl);
 - nr 75 (Branice – Niepołomice – droga nr 4 – Brzesko – Nowy Sącz – Krzyżówka – Muszynka (granica Państwa));
 - nr 87 (Nowy Sącz, Stary Sącz, Rytro, Piwniczna-Zdrój);
- drogi wojewódzkie:
 - nr 969 (Nowy Targ – Stary Sącz);
 - nr 975 (Dąbrowa Tarnowska – Dąbrowa);
 - nr 981 (Zborowice – Krynica).

Komunikację miejską stanowią autobusy Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego (MPK Nowy Sącz). Obecnie MPK obsługuje linie będące zarówno trasami na terenie miasta, jak również pobliskich miejscowości.

Przez Nowy Sącz przechodzą 2 szlaki kolejowe:

- nr 96 (Tarnów – Leluchów);
- nr 104 (Chabówka – Nowy Sącz).

Na terenie powiatu znajdują się także lądowiska dla helikopterów (np. Nowy Sącz, Krynica).

W Łososinie Dolnej położonej 20 km od Nowego Sącza zlokalizowane jest lotnisko obsługujące małe samoloty typu awionetki.

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

Zaopatrzenie w wodę, sieć wodociągowa

Zaopatrzenie w wodę mieszkańców powiatu nowosądeckiego bazuje głównie na lokalnych sieciach wodociągowych zasilanych zarówno z ujęć wód podziemnych jak i ujęć wód powierzchniowych.

Zasilanie z wód powierzchniowych ma miejsce w gminie Stary Sącz, w oparciu o ujęcie na rzece Dunajec w Starym Sączu i ujęcie na potoku Jaworzynka, a także w przypadku miasta Grybów, gdzie funkcjonują ujęcia wód na Białej Tarnowskiej. Zaopatrzenie pozostałych gmin bazuje głównie na ujęciach wód podziemnych. W ostatnich latach zasilanie sieci wodociągowych z ujęć wód powierzchniowych stanowiło około 25% całkowitego poboru wód zarówno na cele komunalne jak i cele przemysłowe. Wg danych za rok 2016 największe zużycie wody w gospodarstwach domowych ma miejsce na terenie gminy Chelmec gdzie wyniosło 390,8 dam³/r. Wysokie zużycie odnotowano także w gminie Kamionka Wielka – 342,2 dam³/r. Poziom zużycia 100 dam³/r przekroczony był

ponadto w gminach : Łącko, Grybów, Stary Sącz, Podegrodzie oraz miasta Krynica Zdrój i Stary Sącz. Zużycie jednostkowe w powiecie nowosądeckim wyniosło w 2016 roku 10,3 m³/mieszkańca/rok.

Za wymiarnik stanu infrastruktury technicznej związanej z zaopatrzeniem w wodę można uznać długość sieci wodociągowej w gminach. Według stanu na dzień 31 XII 2016 r. łączna długość sieci wodociągowej na terenie powiatu wynosiła 1529,9 km, a ilość przyłączy – 22821. Roczne zużycie wody na 1 mieszkańca w 2016 roku wyniosło 10,3 m³.

Powiat nowosądecki dla potrzeb zaopatrzenia w wodę tak dla celów komunalnych, jak i przemysłowych korzysta z zasobów wodnych zlewni Dunajca. W okresie ostatnich lat pobór wody z ujęć zlokalizowanych na terenie powiatu systematycznie wzrasta. Wzrost ten obserwowany jest głównie na ujęciach komunalnych pobierających wodę podziemną.

W roku 2016 pobrano dla celów przemysłowych ogółem 532 dam³ wody, z czego 66 dam³ pochodziła z ujęć powierzchniowych, a 645 dam³ z ujęć podziemnych.

Tabela 4. Urządzenia wodociągowe w powiecie nowosądeckim w 2016 roku³⁶

Miasto / Gmina		Liczba mieszkańców	Sieć wodociągowa rozdzielcza* [km]
Miasta	Grybów	6 074	16,1
Gminy miejsko-wiejskie	Krynica-Zdrój	16 852	107,6
	Muszyna	11 592	34,5
	Piwniczna-Zdrój	10 658	21,3
	Stary Sącz	23 532	179
Gminy wiejskie	Chelmiec	27 995	393,7
	Gródek nad Dunajcem	9 175	156
	Grybów	24 909	124,9
	Kamionka Wielka	10 231	121,4
	Korzenna	14 331	108,4
	Łabowa	5 967	3,4
	Łącko	16 318	61,1
	Łososina Dolna	10 868	69,7
	Nawojowa	8 573	37
	Podegrodzie	12 959	85,8
	Rytro	3 830	10
Powiat nowosądecki		213 864	1529,9

Sieć kanalizacyjna

Gęstość sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu nowosądeckiego wyniosła w 2016 roku 74,0 na 100 km² powierzchni. Wskaźnik gęstości sieci w skali województwa małopolskiego wynosi 102,0 km/100 km², wyraźnie wyższy jest również w skali podregionu nowosądeckiego gdzie wynosi 87,0 km/100 km².

Z sieci kanalizacyjnej w roku 2015 na terenie powiatu nowosądeckiego korzysta ok. 39,4% mieszkańców powiatu. Łączna długość sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu wynosi 1139,8 km, liczba podłączeń wynosi 18737. Przyrost sieci kanalizacyjnej oraz liczba podłączeń do sieci kanalizacyjnej na terenie powiatu nowosądeckiego w roku 2010 w porównaniu do roku 2016 wzrosła dwukrotnie, co przedstawia tabela 5.

³⁶ Stan na dzień 31 XII 2015, GUS w Krakowie 2016

Tabela 5. Sieć kanalizacyjna w powiecie nowosądeckim – stan na 31.XII.2016 r.

Powiat nowosądecki			
Łączna długość sieci kanalizacyjnej		Liczba przyłączy do sieci kanalizacyjnej	
2010 rok	2016 rok	2010 rok	2016 rok
542 km	1139,8 km	10 496	18 737

W 2016 roku z terenu Powiatu Nowosądeckiego odprowadzono ogółem **3492,0 dam³ ścieków**.

Na terenie Powiatu Nowosądeckiego działa 28 oczyszczalni ścieków i są to oczyszczalnie mechaniczno-biologiczne. Wszystkie miasta posiadają miejskie oczyszczalnie ścieków, natomiast gminne oczyszczalnie ścieków znajdują się w następujących gminach:

- Chelmiec – w miejscowościach: Chelmiec, Mała Wieś, Wielogłowy i Piątkowa;
- Gródek n/Dunajcem – w miejscowościach: Gródek n/Dunajcem, Rożnów, Sienna, Bartkowa-Posadowa, Tropicie;
- Łącko – w miejscowościach: Łącko i Jazowsko;
- Łososina Dolna – w miejscowościach: Łososina Dolna i Tęgoborze;
- Podegrodzie – w miejscowości Podrzecze;
- Rytro – w miejscowości Rytro;
- Muszyna – w miejscowościach: Muszyna, Żegiestów, Andrzejówka;
- Łabowa – w miejscowościach: Maciejowa, Kamianna;
- Grybów – w miejscowościach: Stróże, Ptaszkowa;
- Korzenna – w miejscowości: Wojnarowa;
- Krynica-Zdrój – w miejscowościach: Polany oraz druga w Muszynie, która obsługuje Krynice-Zdrój;
- Piwniczna-Zdrój – w miejscowościach: Piwniczna-Zdrój, Wierchomla Wielka;
- Grybów miasto – w miejscowościach: Biała Wyżna, Biała Niżna.

Gminy: Kamionka Wielka i Nawojowa oraz miasto i gmina Stary Sącz, nie posiadają komunalnych oczyszczalni ścieków³⁷.

Gospodarka odpadami

Nieodłącznym elementem działalności i bytowania człowieka są odpady: komunalne (powstające głównie w gospodarstwach domowych) i poprodukcyjne (powstające w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej).

Odpady komunalne powstają w:

- gospodarstwach domowych;
- obiektach infrastruktury związanej z handlem, usługami, szkolnictwem, turystyką, działalności gospodarczą i wytwórczą.

Szacuje się, że w powiecie nowosądeckim w roku 2015 zebrano 23 897 zmieszanych odpadów. Na terenie powiatu w roku 2016 znajdowało się 1 składowisko (sektor II Stary Sącz), na którym składowane były odpady komunalne. Wszystkie składowiska spełniały wymagania techniczne (nie wymagały dostosowania). W roku 2010 zostało zamknięte składowisko w Krynicy-Zdroju.

Powodzenie w prowadzeniu wszelkich działań zmierzających do poprawy stanu środowiska zależy w głównej mierze od świadomości ekologicznej społeczeństwa i jego aprobaty w tym zakresie.

Dominujący udział w ilości odpadów mają kopalnie odkrywkowe surowców skalnych, przy czym odpady te są wykorzystywane na potrzeby budownictwa drogowego i rekultywacji terenu.

Ilość odpadów niebezpiecznych wytworzonych w powiecie nowosądeckim jest bliska 1660,0823 Mg, co w skali województwa stanowi 0,92% ogólnej ilości odpadów niebezpiecznych. W wyżej

³⁷ Dane: Główny Urząd Statystyczny w Krakowie, dane własne Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu.

wymienionej liczbie nie są uwzględnione odpady budowlane, zawierające azbest, a stwarzające duże zagrożenie zanieczyszczenia środowiska³⁸.

Mając na względzie powyższe, opracowany został Program usuwania odpadów zawierających azbest z terenu powiatu nowosądeckiego.

Program ten, wskazując na zagrożenia wynikające z niewłaściwego postępowania z materiałami zawierającymi azbest, przedstawia wymogi – przewidziane przepisami prawa – jakie należy zachować przy pracach związanych z demontażem płyt eternitowych z dachów, transportem i ich składowaniem na składowiskach przeznaczonych do tego celu.

Ze względu na wysokie koszty wymiany pokryć dachowych Zarząd Powiatu podjął decyzję o wsparciu akcji likwidacji źródeł zagrożenia azbestem poprzez uruchomienie na ten cel środków Powiatowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Od początku realizacji programu usunięto 8 508,86 Mg (3 369 posesji) za kwotę ok. 2 733 470 mln zł³⁹. Program wspierany jest środkami europejskimi przeznaczonymi na gospodarkę odpadami w tym odpadami niebezpiecznymi jakim jest azbest.

System energetyczny

System energetyczny powiatu nowosądeckiego jest relatywnie dobrze rozwinięty. Na terenie powiatu zlokalizowana jest elektrownia wodna oraz węzeł energetyczny w gminie Gródek nad Dunajcem. Na terenie powiatu zlokalizowanych jest także 7 stacji energetycznych o mocy 110 kV. Stacje i linie wysokiego napięcia na terenie powiatu są w dobrym stanie technicznym. W 2015 r. na terenie powiatu było 62 611 tys. odbiorców energii elektrycznej. Średnie zużycie w ciągu roku energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca wyniosło 655,7 kW h⁴⁰.

Sieć gazownicza

W zakresie sieci gazowniczej teren powiatu nowosądeckiego posiada rezerwy tak po stronie wysokiego, jak i niskiego ciśnienia. W większości gminy powiatu są całkowicie zgazyfikowane, niedoinwestowanie w tym zakresie występuje jedynie w gminach: Chełmiec i Nawojowa natomiast Podegrodzie, Rytko oraz Piwniczna Zdrój nadal są niezgazyfikowane. Gazociąg Nowy Sącz – Biegonice jest w trakcie projektowania.

Należy podkreślić, iż długość sieci gazowej systematycznie wzrasta i tak w powiecie nowosądeckim wynosi ona 1 563,885 km. W 2015 r. na terenie powiatu było ok. 25 974 odbiorców gazu, co stanowi 12,2% ludności powiatu. Roczne zużycie gazu z sieci wynosiło 15 995,5 m³ tj. 78,7 m³ na 1 mieszkańca⁴¹.

GOSPODARKA

Gospodarka pozarolnicza

W ostatnich latach liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON systematycznie się zwiększa, w 2015 r. na terenie powiatu nowosądeckiego zarejestrowanych było 15426 podmiotów gospodarczych, z czego 96,12% w sektorze prywatnym, natomiast na koniec 2016 roku zarejestrowanych podmiotów było już 15721. W skali roku liczba podmiotów uległa zwiększeniu o 295 podmioty (1,88%) widać tendencję zwykłą zakładanych podmiotów gospodarczych. Wzrost nastąpił zarówno w sektorze prywatnym jak i w sektorze publicznym.

Sektor publiczny skupiał 3,9% ogółu podmiotów, natomiast sektor prywatny w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wyniósł 96,1%. Ilość podmiotów gospodarczych oraz zmiany w postaci powstawania nowych podmiotów czy wyrejestrowania istniejących zależy od wielu czynników, wśród których jest stabilna polityka gospodarcza kraju.

³⁸ Dane: Urząd Marszałkowski w Krakowie, Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu, stan na dzień: 18.09.2017 r.

³⁹ Dane: Dane własne Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu.

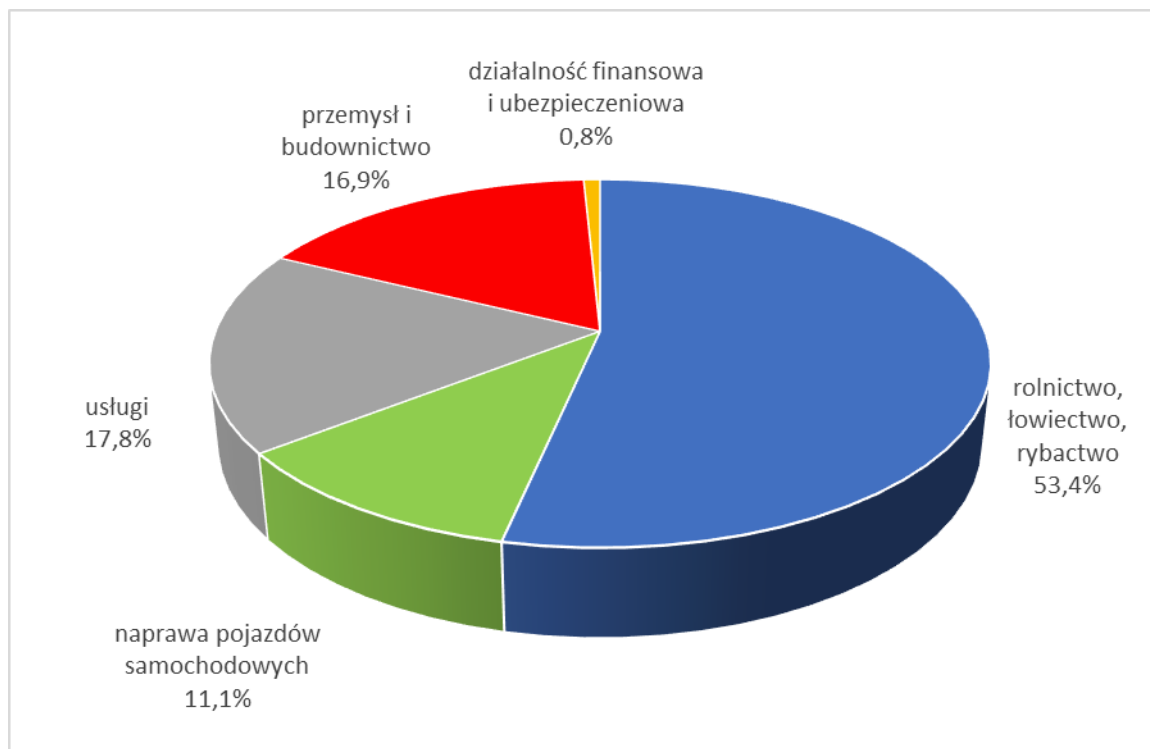
⁴⁰ Dane: Główny Urząd Statystyczny w Krakowie.

⁴¹ Dane: PSG Gazownia Nowy Sącz.

Najwięcej podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON działało na terenie gmin: Krynica (2024 podmioty), Stary Sącz (1835 podmiotów), Chełmec (2163 podmioty) i gmina Grybów (1524 podmiotów). Według miejscowości najwięcej podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON w 2016 r. było na terenie miasta Krynica (1561 podmiotów). Do głównych obszarów działalności należą budownictwo oraz handel. Ten rodzaj działalności prowadzi niemal, co drugie przedsiębiorstwo w regionie.

Poniżej na wykresie przedstawiony jest procentowy udział poszczególnych sekcji w rejestrze REGON⁴².

Wykres 2. Procentowy udział sekcji w rejestrze REGON.

Struktura podmiotów powiatu nowosądeckiego zarejestrowanych w bazie REGON jest zróżnicowana, reprezentowane są prawie wszystkie sekcje PKD, z wyjątkiem sekcji organizacje i zespoły eksterytorialne. Najwięcej podmiotów zarejestrowanych jest w sekcji rolnictwo, łowiectwo, rybactwo oraz usług. Stosunkowo dużo podmiotów działa w sekcji przemysł i budownictwo.

W powiecie nowosądeckim dominują mikro i małe przedsiębiorstwa. Firmy, w których zatrudnionych jest więcej niż 50 pracowników stanowią niespełna 1% ogółu zarejestrowanych podmiotów. Najliczniejszą grupę zarejestrowanych podmiotów stanowią podmioty zatrudniające do 9 osób, stanowią one 95,3% wszystkich podmiotów, natomiast podmioty zatrudniającego 1000 i więcej pracowników to firmy: Wiśniowski, Fakro, Newag.

Na koniec 2015 r. liczba pracujących wyniosła 51072 osób łącznie z osobami pracującymi na indywidualnych gospodarstwach rolnych. Tabela 6 przedstawia osoby pracujące w odniesieniu do płci w różnych przedziale czasowym.

⁴²Dane: Urząd Statystyczny w Nowym Sączu

Tabela 6. Osoby pracujące łącznie z pracą na indywidualnych gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	49792	49910	50620	51745	51072
w tym:					
mężczyźni	24807	24836	25002	25450	24947
kobiety	24985	25074	25618	26295	26125

Na przestrzeni lat widać przyrost pracujących mężczyzn, notowano też stały wzrost liczby pracujących w firmach zatrudniających powyżej 9 osób, ale tylko w sektorze prywatnym, natomiast w sektorze publicznym widać minimalny spadek pracujących

W strukturze pracujących według płci przeważają mężczyźni, liczba zatrudnionych kobiet wynosiła 26125 osób, co stanowi około 51,15% pracujących w podmiotach objętych ewidencją. Biorąc pod uwagę płęć i sektor można zaobserwować charakterystyczne różnice dla obu płci, gdzie w podmiotach zaliczanych do sektora publicznego dominują kobiety.

Rolnictwo

W powiecie nowosądeckim jest – 73 696 ha użytków rolnych, co stanowi 48% ogólnej powierzchni gruntów. W ogólnej powierzchni użytków rolnych grunty orne stanowią 61%, użytki zielone 26%, sady 8%. Gospodarstwa indywidualnych rolników zajmują 72% użytków rolnych. W większości gospodarstw produkcja ma wciąż wszechstronny, niewyspecjalizowany charakter. W strukturze upraw dominują zboża, pastewne i ziemniaki. Wśród zbóż najwięcej uprawia się pszenicy.

Istotną gałęzią produkcji na terenie powiatu jest ogrodnictwo. Sady, o łącznej powierzchni 6020 ha koncentrują się głównie w gminach Łososina Dolna, Łącko, Podegrodzie, Stary Sącz i Korzenna. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat można zaobserwować powstawanie wysoko towarowych, nowoczesnych sadów intensywnych głównie jabłoniowych z udziałem najnowszych form prowadzenia i doboru odmianowego.

W produkcji zwierzęcej podstawowym kierunkiem jest chów bydła, w tym krów mlecznych. Pogłowie bydła wynosi ponad 25 632, w tym ponad 61,3% krów, pogłowie trzody 8 885 sztuk, owiec 5 573 sztuk. Według danych z Narodowego Spisu Powszechnego za 2011 rok na wsi sądeckiej mieszkało 170 988 mieszkańców tj. 81,9% ogółu mieszkańców. Praca w gospodarstwie rolnym jest głównym źródłem utrzymania dla 8 386 osób⁴³.

SFERA SPOŁECZNA

Struktura demograficzna

Powiat nowosądecki zamieszkiwany jest przez 212 894 osoby, co stanowi około 6,32% mieszkańców Małopolski 3 372,6 tys. osób. Charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników gęstości zaludnienia – 137 os/km².

W powiecie nowosądeckim ziemskim na 100 mężczyzn przypada 101 kobiet, struktura płci może więc zostać oceniona, jako zrównoważona.

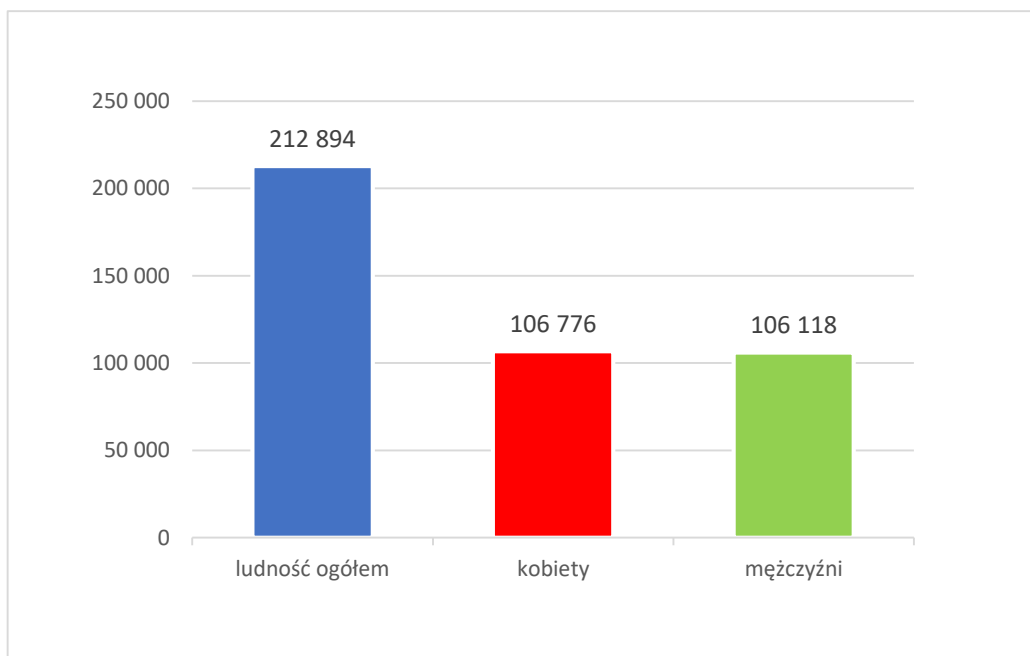
Pod względem struktury wiekowej ludności w powiecie nowosądeckim przeważają ludzie młodzi. Najliczniejsze grupy wiekowe to osoby pomiędzy 20 a 34 rokiem życia. Stosunkowo liczną grupę stanowią osoby w wieku 30-39 lat, podobnie prezentuje się również struktura wiekowa społeczeństwa według płci. Mężczyźni przeważają liczebnie w młodszych grupach wiekowych (do 54 lat), kobiety natomiast zdecydowanie dominują w grupach wiekowych starszych.

Opisane powyżej prawidłowości potwierdzają poniższe wykresy, obrazujące strukturę wiekową mieszkańców powiatu nowosądeckiego według podziału na osoby w wieku przedprodukcyjnym,

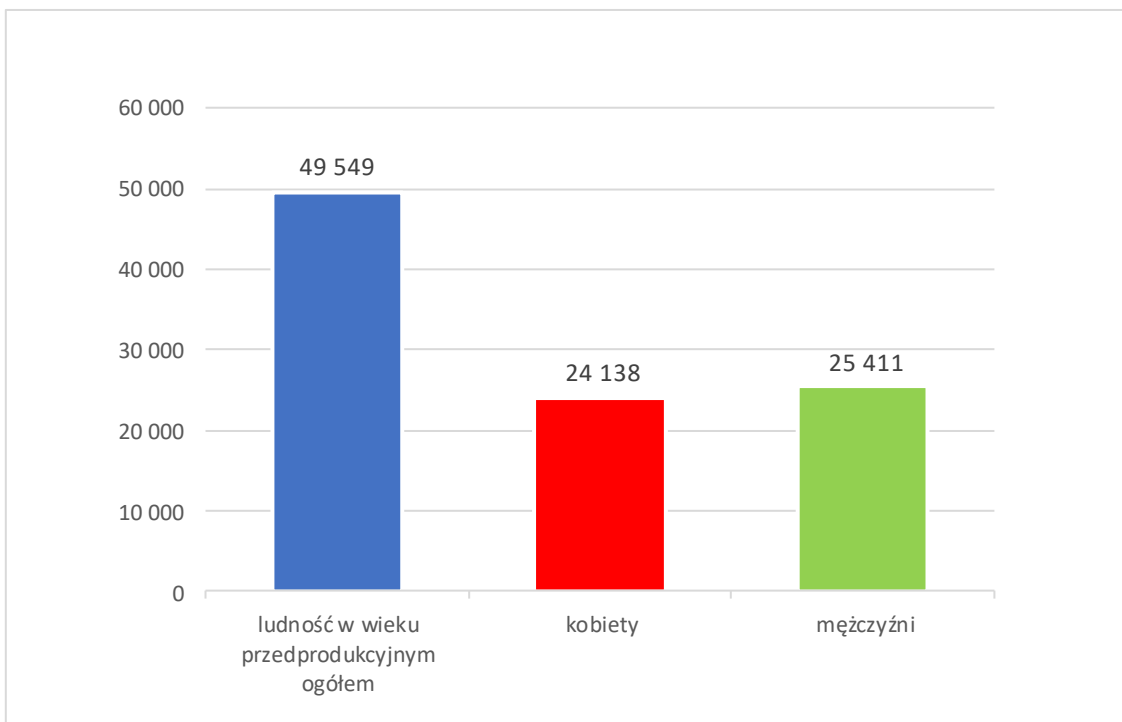
⁴³ Dane: Główny Urząd Statystyczny w Krakowie, Narodowy Spis Powszechny 2016.

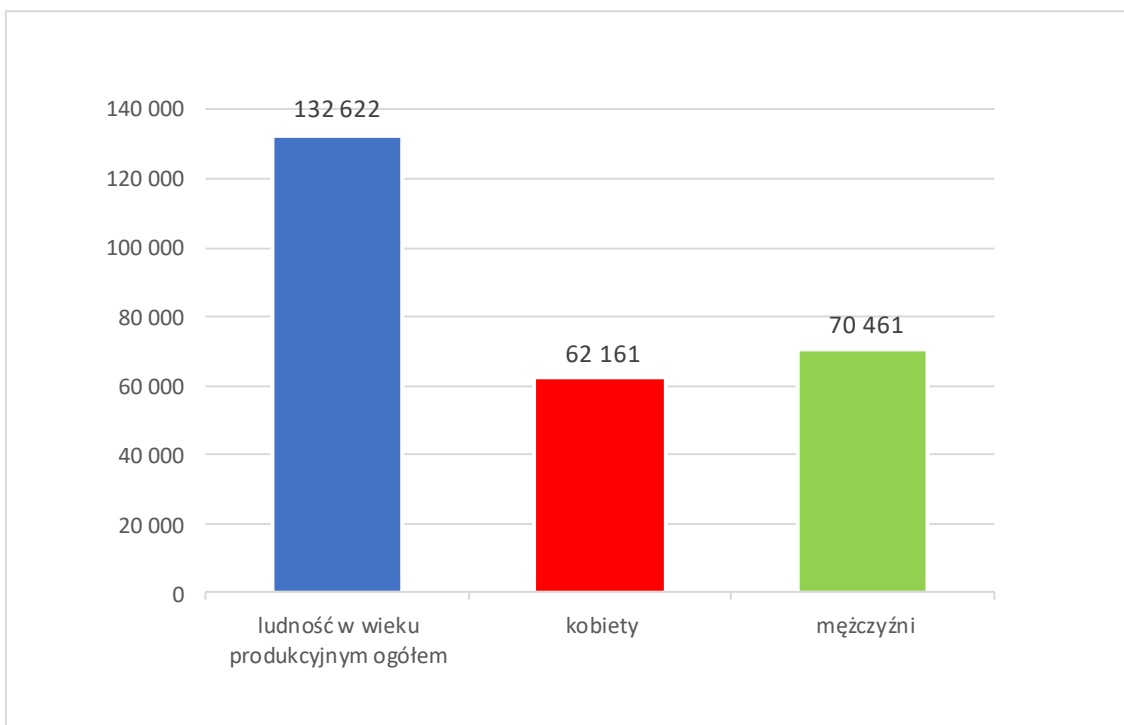
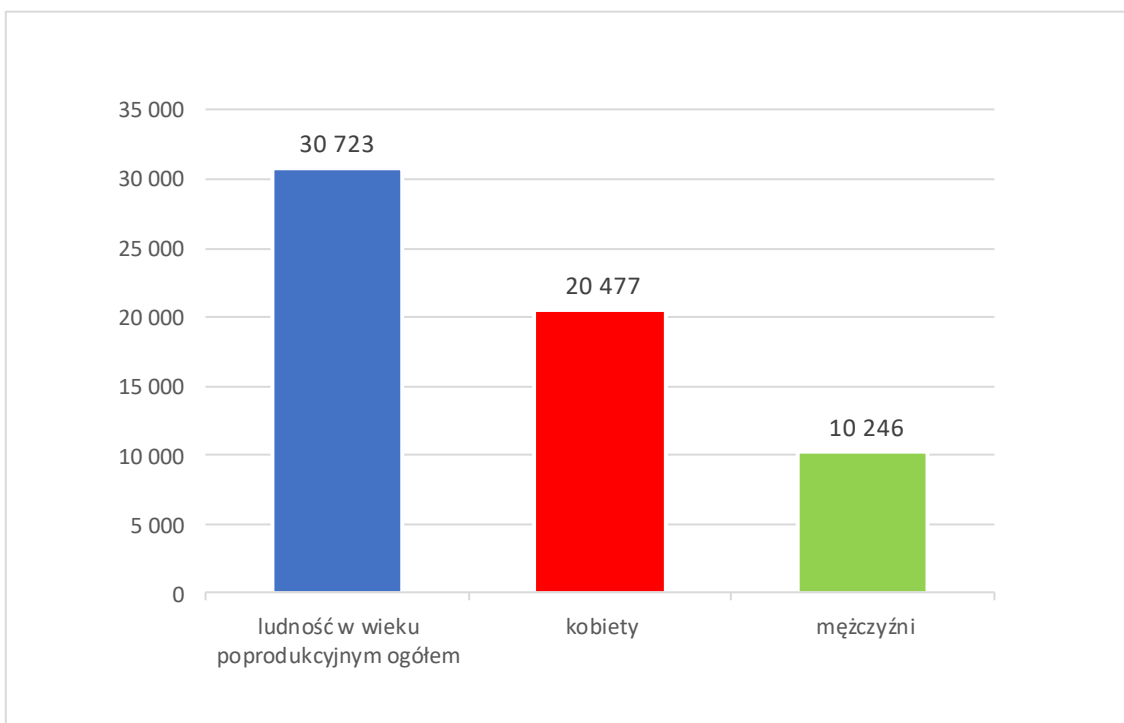
produkcyjnym oraz poprodukcyjnym. Najliczniejsze są grupy osób w wieku produkcyjnym, a więc mężczyźni pomiędzy 18 a 64 i kobiety między 18 a 59 rokiem życia, przy czym mężczyźni dominują w grupie wiekowej przedprodukcyjnej i produkcyjnej, kobiet natomiast znacznie więcej niż mężczyzn jest w grupie wiekowej poprodukcyjnej.

Wykres 3. Struktura ludności powiatu nowosądeckiego według płci w 2015 roku

Wykres 4. Struktura wieku przedprodukcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego według płci w 2015 roku

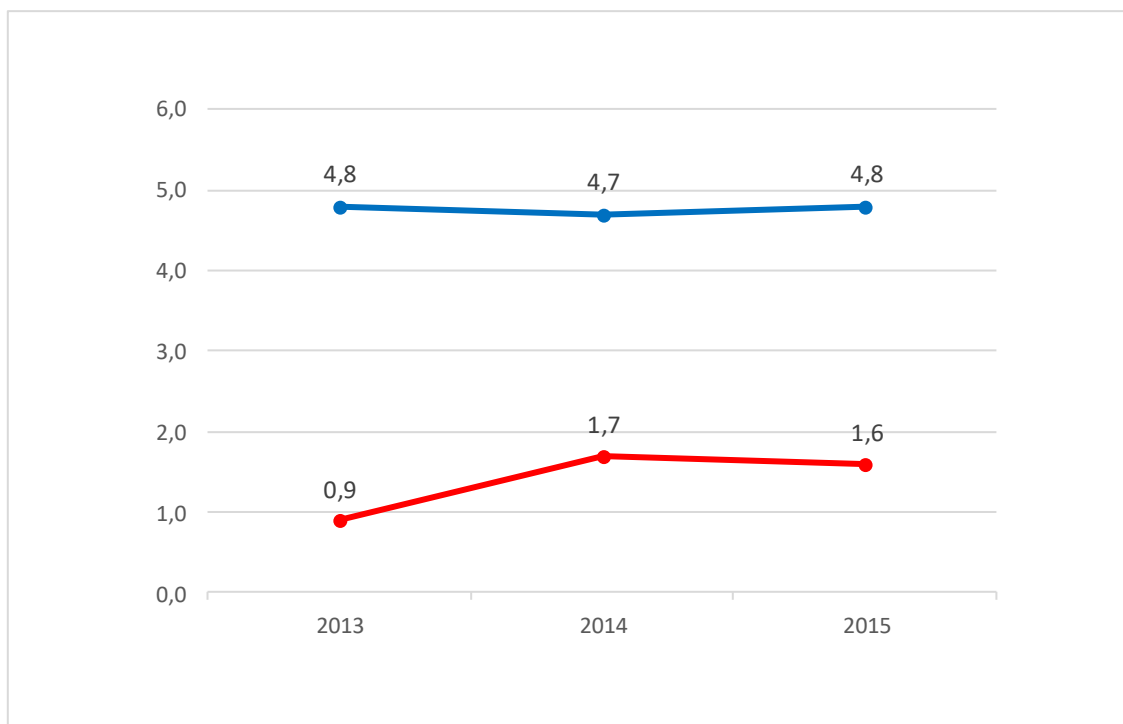
Wykres 5. Struktura wieku produkcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego według płci w 2015 roku**Wykres 6.** Struktura wieku poprodukcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego według płci w 2015 roku

W powiecie nowosądeckim wskaźnik obciążenia ekonomicznego, a więc liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym, wyniósł w 2015 roku 58,2. Wskaźnik ten wydaje się być stosunkowo korzystny, na przestrzeni ostatnich kilku lat wartość tego wskaźnika dla powiatu nowosądeckiego wykazywała tendencje spadkową (od 62,8 w roku 2010, 62 w 2011, 60,9 w 2012, 60,9 w 2013, 60,6 w 2014 do 60,5 w roku 2015). Spadek tego wskaźnika to

zjawisko korzystne, będące wynikiem sukcesywnego powiększania się liczby osób w wieku produkcyjnym. Równocześnie obserwuje się spadek ilości osób w wieku przedprodukcyjnym, związany z niską liczbą urodzeń. Systematycznie wzrasta też liczba osób po 65 roku życia (59 roku życia w przypadku kobiet), co można tłumaczyć wydłużaniem się średniej długości życia. Tym samym podwyższa się średnia wieku mieszkańców tego regionu. Ogólnie jednak wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym przewyższa wzrost ilości mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym, co przesądza o korzystnej, spadkowej tendencji wskaźnika obciążenia ekonomicznego, zwłaszcza w powiecie nowosądeckim w ostatnich latach. Powiat ziemski charakteryzuje wzrost liczby ludności na przestrzeni kilku lat.

Jedną z głównych przyczyn wzrostu liczby mieszkańców jest stale utrzymujący się w latach 2010-2015 dodatni przyrost naturalny, będący na znacznie wyższym poziomie niż wskaźnik przyrostu naturalnego dla całego województwa małopolskiego.

Wykres 7. Przyrost naturalny w powiecie nowosądeckim na przestrzeni lat 2013-2015

Jednym z czynników, które wpływają na spadek lub przyrost ludności są migracje, zarówno na pobyt stały, jak i czasowy. Głównymi przyczynami stałych migracji są sprawy rodzinne (m.in. zawieranie małżeństw) oraz chęć poprawy warunków mieszkaniowych, zaś czasowych – zmiana pracy lub nauka. Powiat nowosądecki charakteryzuje się dodatnim saldem migracji stałej dla migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności, które jednak w roku 2015 utrzymywało się na niskim poziomie: -0,9 na 1000 mieszkańców. Z kolei wskaźnik ten dla powiatu grodzkiego był ujemny i wynosił -2,4 co oznacza przewagę odpływu ludności z Nowego Sącza. Taki układ wartości salda migracji stałej wskazuje na większą atrakcyjność zamieszkiwania na terenie powiatu ziemskiego, niż powiatu grodzkiego, co wiązać należy z mniejszymi kosztami nieruchomości i utrzymania poza miastem oraz istniejącą tendencją do osiedlania się na terenach podmiejskich⁴⁴.

Bezrobocie

W powiecie nowosądeckim na koniec 2015 roku zanotowano 10 136 osób bezrobotnych. Najczęstszymi przyczynami rejestracji są:

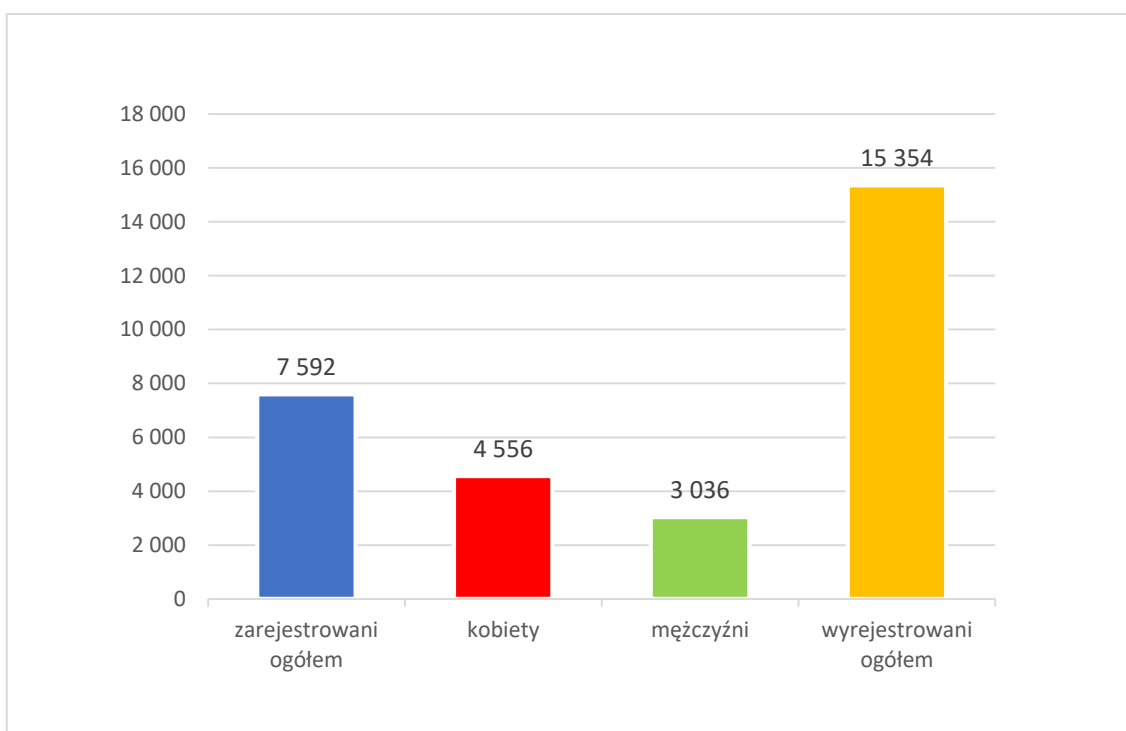
- zakończenie umów na czas określony,

⁴⁴ Dane: www.stat.gov.pl z dnia: 14.09.2017 r.

- zakończenie prac sezonowych związanych z pracami zewnętrznymi (budownictwo, rolnictwo, drogownictwo, gastronomia),
- ukończenie edukacji i chęć szukania pracy lub skorzystania z propozycji stażu przez absolwentów,
- powrót z pracy za granicą, powrót po urlopie wychowawczym przez kobiety,
- możliwość korzystania z ubezpieczenia zdrowotnego i wymogi opieki społecznej.

Stopa bezrobocia na koniec 2016 roku w powiecie nowosądeckim wyniosła 10,5% i była wyższa o ponad 4,2% od stopy bezrobocia w Nowym Sączu i w całym województwie małopolskim. W 2016 roku zarejestrowało się łącznie 7592 osoby, wyrejestrowało 15354 osób. Poniższy wykres ilustruje „wymianę” osób bezrobotnych tj. osób wychodzących z bezrobocia, a tymi, którzy zarejestrowali się, jako osoby bezrobotne.

Wykres 8. Bezrobotni zarejestrowani ogółem i wg płci i bezrobotni wyrejestrowani ogółem w 2016 roku

Jak widać, więcej zarejestrowanych odnotowano kobiet – 4556 tj. 59,9% ogółu rejestrujących się, a mniej kobiet mężczyzn – 3036, co stanowi 40,09%. Liczba bezrobotnych jest wysoka, a do poprawy sytuacji na rynku pracy konieczny jest wzrost ilości ofert pracy, bo tylko w ten sposób będzie można lokować nadwyżkę siły roboczej.

Większość zarejestrowanych osób bezrobotnych mieszka na wsi – 6141 osób, co stanowi 81,97% ogółu zarejestrowanych. W miastach powiatu nowosądeckiego tj. w Grybowie, Piwnicznej, Krynicy, Muszynie i Starym Sączu mieszka pozostała część bezrobotnych, tj. 1451 osoby, co stanowi 19,11% ogółu osób bezrobotnych.

Wśród 16 gmin powiatu nowosądeckiego najwyższy poziom bezrobocia występuje w gminie Podegrodzie (15,5%), Chełmiec (15,1%), Nawojowa (14,6%), Piwniczna Zdrój (14,4%) i Stary Sącz (14,1%). Najmniej bezrobotnych zarejestrowanych jest z gminy Gródek n/D (11%) oraz w Łososinie Dolnej 11,5%. Ilość bezrobotnych w gminach wiąże się z potencjałem demograficznym gmin – liczna gmina równa się więcej bezrobotnych, a mniejsza gmina to mniej bezrobotnych.

Jak wynika z danych statystycznych duże problemy ze znalezieniem pracy mają młode osoby oraz z niskimi kwalifikacjami. Struktura wykształcenia bezrobotnych niewiele się zmieniła, czyli nadal najliczniejszą grupą są bezrobotni z wykształceniem zawodowym, na drugim miejscu są bezrobotni

z wykształceniem podstawowym i średnim zawodowym. Nadal rośnie liczba osób z wykształceniem wyższym – głównie kobiet.

Tabela 7. Bezrobotni wg wykształcenia w latach 2011-2016

Lata	Wykształcenie					
	ogółem bezrobotni	wyższe	policealne i średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i niższe
2011	12 726	1 505	3 580	1 329	4 375	1 937
2012	13 375	1 595	3 758	1 321	4 792	1 909
2013	13 298	1 648	3 711	1 271	4 687	1 981
2014	10 920	1 521	3 028	1 065	3 704	1 602
2015	10 136	1 440	2 728	988	3 464	1 516
2016	7 592	1 151	2 049	747	2 519	1 126

W Powiatowym Urzędzie Pracy dla powiatu nowosądeckiego według stanu na koniec 2016 roku zarejestrowanych, jako bezrobotne pozostawało 315 osób niepełnosprawnych, w tym 154 mężczyzn i 161 kobiet. Strukturę wiekową osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP dla powiatu nowosądeckiego analizowano w podziale na sześć grup wiekowych (18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-59, 60 lat i więcej) na podstawie danych na dzień 31.12.2016 roku. Najwięcej osób niepełnosprawnych zarejestrowanych, jako bezrobotne znajduje się w przedziale wiekowym 50-54 lata (68 osób), najmniej natomiast w grupie osób w wieku 18-24 lat (23 osób). Biorąc pod uwagę stopień niepełnosprawności, zdecydowanie najliczniejszą grupę zarejestrowanych tworzą osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności – 246 osób. Najmniej jest bezrobotnych ze znacznym stopniem niepełnosprawności – 9 osób zarejestrowanych w PUP dla powiatu nowosądeckiego. Z kolei analizując kryterium wykształcenia zauważyć można, że najwięcej bezrobotnych osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jest, jako osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (137 osoby). Druga najliczniejsza grupa to niepełnosprawni z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym, najmniejszą grupą są natomiast osoby z wykształceniem gimnazjalnym (2 niepełnosprawnych zarejestrowanych w PUP)⁴⁵.

Edukacja

Na podstawie danych pochodzących ze Spisu Powszechnego z 2016 roku można określić poziom wykształcenia mieszkańców powiatu nowosądeckiego. Największa liczba, bo blisko 28,7% mieszkańców, posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe. Nieco ponad 21,7% osób ukończyło szkoły podstawowe, wykształcenie średnie ma z kolei prawie, co piąta osoba w powiecie. Udział ludności z wykształceniem wyższym wynosi 10%. Generalnie należy stwierdzić, iż kobiety są lepiej wykształcone od mężczyzn, świadczy o tym ich procentowa przewaga nad mężczyznami na wszystkich poziomach wykształcenia. Wyjątek stanowi tu tylko grupa osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gdzie zdecydowanie przeważają mężczyźni (ponad 36,9% mężczyzn legitymuje się takim wykształceniem, przy 20,7%-owym wskaźniku dla kobiet).

System wychowania przedszkolnego w powiecie nowosądeckim tworzy 73 przedszkoli i 107 oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. W roku 2016 uczęszczało do nich 7311 dzieci, w tym 4376 do przedszkoli, a 2935 do oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Najwięcej placówek przedszkolnych występuje w Chełmcu (23) oraz w Grybowie (19) i Łącku (16). Tylko 2 placówki przedszkolne znajdują się na terenie gminy Rytko. W powiecie nowosądeckim w roku szkolnym 2015/2016 na 1 tys. Dzieci w wieku 3-5 lat przypadają 662 miejsc w przedszkolach. Poniższa tabela przedstawia wychowanie przedszkolne w 2016 roku w powiecie nowosądeckim⁴⁶.

⁴⁵ Dane: Powiatowy Urząd Pracy dla Powiatu Nowosądeckiego.

⁴⁶ Dane: www.stat.gov.pl dostęp: 18.09.2017 r.

Tabela 8. Wychowanie przedszkolne w powiecie nowosądeckim w 2016 roku

Miasto /gmina	Placówki		Liczba miejsc w przedszkolach	Liczba oddziałów		Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli	
	ogółem	w tym przedszkola		ogółem	w tym przedszkola	Ogółem	w tym przedszkola
Ogółem powiat	190	73	4980	371		7311	

Niestety miejsc w przedszkolach jest mniej niż chętnych dzieci, alternatywą mogą być miejsca w punktach przedszkolnych zakładanych i prowadzonych przez osoby fizyczne i przyzakładowe przedszkola.

W roku szkolnym 2015/2016 na terenie powiatu nowosądeckiego funkcjonowały 134 szkoły podstawowe. Do szkół tych uczęszczało 15 160 uczniów w klasach I-VI (jest to 7,31% wszystkich uczniów szkół podstawowych w Małopolsce). W roku szkolnym 2015/2016 szkoły podstawowe na terenie powiatu ukończyło 2544 absolwentów. Najwięcej szkół podstawowych zlokalizowanych jest w gminie Chełmec (16), Grybów (15), Korzenna (13). Z kolei najmniej tych placówek znajduje się w Rytrze (1) oraz mieście Grybów (2). Sieć szkół podstawowych w powiecie jest gęsta, o czym świadczy wskaźnik 16 uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową, podczas gdy średnia wojewódzka wynosi 17.

W zakresie edukacji gimnazjalnej na terenie powiatu można pobierać naukę w 56 szkołach. W roku 2016 uczęszczało do nich 7683 uczniów (jest to 7,79% wszystkich uczniów gimnazjów w Małopolsce). W roku szkolnym 2015/2016 gimnazja opuściło 2771 absolwentów. Najwięcej szkół gimnazjalnych zlokalizowanych jest w gminie Chełmec (9), Grybów (7), Korzenna (5). Z kolei po 1 gimnazjum znajduje się w Rytrze, Łabowej, Nawojowej oraz mieście Grybów. Zazwyczaj dysproporcje takie wynikają po prostu z liczby uczniów danej gminy.

Możliwość kształcenia ponadpodstawowego gwarantuje w powiecie 5 liceów ogólnokształcących, 7 techników oraz 5 szkół branżowych. W powiecie nowosądeckim w roku szkolnym 2015/2016 nie istniała żadna szkoła wyższa, ani jej filia, tym niemniej bliskość Nowego Sącza, Tarnowa oraz Krakowa umożliwiła kontynuowanie nauki na poziomie wyższym przez młodzież powiatu. Podstawowe znaczenie mają zwłaszcza zlokalizowane w Nowym Sączu Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa oraz Wyższa Szkoła Biznesu NLU.

System szkolnictwa specjalnego obsługujący uczniów z terenów powiatu nowosądeckiego funkcjonuje w mieście Nowym Sączu, gdzie znajdują się 2 specjalne szkoły zawodowe, 1 gimnazjum i 1 szkoła zawodowa. W powiecie nowosądeckim w 2015 wydatki na oświatę i wychowanie stanowiły 23,2% wydatków budżetu powiatu⁴⁷.

Ochrona zdrowia

Sieć placówek zdrowotnych w powiecie tworzą przychodnie, ośrodki zdrowia, praktyki lekarskie, 1 szpital oraz 45 aptek. W układzie przestrzennym sytuacja w poszczególnych gminach wygląda różnie. Są gminy – jak Muszyna, czy Łącko – gdzie znajduje się po kilka wszystkich wyżej wymienionych rodzajów placówek medycznych, a są takie – jak Łabowa, bądź Rytró – gdzie funkcjonuje tylko 1 ośrodek zdrowia i 1 apteka. Należy również zaznaczyć, iż Miasto Grybów ma również dobrze rozwiniętą opiekę medyczną tj. 3 przychodnie oraz 4 apteki na niecałe 6 051 mieszkańców. Zazwyczaj dysproporcje takie wynikają po prostu z liczby mieszkańców danej gminy. W gminach małych bezcelowe wydaje się organizowanie placówek medycznych dla niewielkiej liczby potencjalnych pacjentów. Niepokojący jest natomiast bardzo niski wskaźnik łóżek szpitalnych przypadających na 10 tys. ludności; w powiecie nowosądeckim wynosi on 11,18 łóżek. Na niekorzystnym poziomie kształtuje się również liczba ludności przypadająca na 1 aptekę; wynosi ona 4951 osób/1 aptekę.

Uzdrowski charakter powiatu podkreślają funkcjonujące na jego terenie 24 placówki uzdrowskie. Są to szpitale i sanatoria uzdrowskie (Krynica-Zdrój – 10, Muszyna – 8, Piwniczna-Zdrój – 1), zakłady przyrodolecznictwa (Krynica-Zdrój i Muszyna po 1 placówce) oraz 1 przychodnia uzdrowska zlokalizowana w Krynicy-Zdroju.

⁴⁷ Dane: Główny Urząd Statystyczny w Krakowie, stan na dzień: 31.12.2015 r.

Tabela 9. Dostępność ludności powiatu nowosądeckiego do opieki zdrowotnej w 2016 roku

	Łóżka w szpitalach na 10 tys. ludności	Ambulatoryjna opieka zdrowotna					Apteki	Liczba ludności na 1 aptekę
		Zakłady opieki zdrowotnej	Praktyki lekarskie	Udzielone porady				
				ogółem	w tym lekarskie	na 1 miesz.		
Powiat nowosądecki	11,18	91	17	910065	747702	3,4	45	4951

Spśród 1506 zgonów, które miały miejsce w powiecie nowosądeckim w 2015 r. 44,4% spowodowanych było chorobami układu krążenia, 24,6% zgonów miało swoją przyczynę w chorobach nowotworowych, natomiast 6,4% zgonów wynikało z przyczyn zewnętrznych takich jak urazy, zatrucia itp⁴⁸.

Pomoc społeczna

Powiat Nowosądecki jest organem prowadzącym 3 domy pomocy społecznej tj. w Klęczanach na 66 miejsc, Zbyszycach na 122 miejsca i Muszynie na 65 miejsc oraz 1 placówki opiekuńczo – wychowawczej: Dom Dziecka w Klęczanach na 28 miejsc. Na terenie powiatu działa również Gminny Dom Pomocy Społecznej w Grybowie oraz domy pomocy społecznej i placówki opiekuńczo – wychowawcze niepubliczne.

Pomoc społeczna realizowana jest również przez Gminne Ośrodki Opieki/Pomocy Społecznej. W domach i zakładach pomocy społecznej stacjonarnej przewidziano 424 miejsc, w których na koniec 2015 roku przebywało 370 pensjonariuszy. Jak widać jest to prawie 87% obłożenie. W powiecie nowosądeckim w 2015 roku PCPR udzielił świadczeń na kwotę 2 019 111,07 w ramach pieczy zastępczej⁴⁹.

Bezpieczeństwo publiczne – policja, straż pożarna

Porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli pilnuje Komenda Miejska Policji w Nowym Sączu, 6 terenowych Komisariatów (Grybów, Krynica-Zdrój, Muszyna, Łososina Dolna, z/s w Tęgoborzy, Piwniczna-Zdrój i Stary Sącz) oraz 5 Posterunków (Gródek nad Dunajcem, Korzenna, Łącko, Chełmiec i Nawojowa).

W 2016 roku w powiecie nowosądeckim i Nowym Sączu stwierdzonych przestępstw w zakończonych postępowaniach przygotowawczych było 1761 w tym; przestępstwa o charakterze kryminalnym (1039), gospodarczym (366), drogowym (267), przeciwko życiu i zdrowiu (40), przeciwko mieniu (687), przeciwko rodzinie i opiece (84) i przeciwko wolności (87).

Na terenie powiatu nowosądeckiego zadania z zakresu ochrony przeciwpożarowej realizuje Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej (KM PSP) w Nowym Sączu, wspomagana przez jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych z terenu powiatu. W strukturach organizacyjnych KM PSP funkcjonują 3 Jednostki Ratowniczo-Gaśnicze (2 na terenie Nowego Sącza i 1 w Krynicy-Zdroju). Ponadto na terenie powiatu działają 102 jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, z których 25 należy do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. W roku 2015 zanotowano 3398 zdarzeń.

Rok 2015 był rokiem, w którym odnotowano 995 pożarów, 2084 miejscowych zagrożeń i 319 fałszywych alarmów. Miejscowe zagrożenia stanowiły 61,3%, pożary 29,3%, a alarmy fałszywe 9,4% ogółu zdarzeń. W porównaniu do roku 2014 nastąpił spadek ogólnej liczby podejmowanej interwencji o 217 czyli mniej o ok. 6%. Według rodzaju zaistniałych zdarzeń, w odniesieniu do 2014 roku odnotowano wzrost liczby pożarów o 226 zdarzeń (+29,4%), spadek liczby miejscowych zagrożeń o 497 (+19,3%) i wzrost liczby alarmów o 54 (+20,4%)⁵⁰.

Warunki mieszkaniowe

⁴⁸ Dane: Główny Urząd Statystyczny w Krakowie.

⁴⁹ Dane: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nowym Sączu.

⁵⁰ Dane: Biuletyn Informacyjny Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Nowym Sączu za rok 2015.

Zasoby mieszkaniowe powiatu nowosądeckiego stanowiły na koniec 2015 r. 52 986 mieszkań, w których znajdowało się 226831 tys. izb o łącznej powierzchni użytkowej 4 773 807 m².

Zasoby mieszkaniowe powiatu stanowiły 4,51% zasobów województwa małopolskiego, co lokowało powiat na szóstą pozycję w województwie.

Średnia wielkość mieszkania w powiecie nowosądeckim na koniec 2015 r. wynosiła 90,1 m², a przeciętna liczba izb przypadająca na 1 mieszkanie wynosiła 4,28. W porównaniu do przeciętnego mieszkania w województwie małopolskim, mieszkanie w powiecie nowosądeckim było większe o 9,6 m² i posiadało o 0,27 izby więcej. Statystyczny mieszkaniec powiatu nowosądeckiego na koniec 2015 r. miał do dyspozycji 20,3 m² powierzchni użytkowej mieszkania.

Tabela 10. Zasoby mieszkaniowe w 2015 roku w powiecie nowosądeckim

Wyszczególnienie	Mieszkanie	Izba	Pow. użytkowa mieszkania w tys. m ²	Przeciętna				
				Liczba izb w mieszkaniu	Liczba osób		Pow. użytkowa w m ²	
					na 1 mieszkanie	na 1 izbę	na 1 mieszkańca	na 1 osobę
Województwo Małopolskie	1145914	4489073	89361,7	3,92	2,94	0,75	78	24,5
Powiat Nowosądecki ogółem	52986	226831	477380,7	4,28	4,02	0,94	90,1	22,4

W bilansie zasobów mieszkaniowych w 2015 roku ujęto fizyczne ubytki zasobów mieszkaniowych zaistniałe w wyniku rozbiórek, pożarów, powodzi, łączenia małych mieszkań w jedno duże mieszkanie oraz ubytki spowodowane oficjalnie zgłoszonym przekwalifikowaniem mieszkań na cele niemieszkalne. Nie są natomiast ujęte niektóre kategorie ubytków, pomniejszających stan ilościowy mieszkań, lecz niepowodujących ubytków fizycznych istniejących obiektów tj. ubytki związane z przeprowadzaniem się mieszkańców do nowych domów i przeznaczeniem starych domów do różnych celów gospodarczych, bądź pozostawieniem ich pustymi (niezamieszkanymi).

Najwięcej mieszkań powiecie nowosądeckim wyposażonych było w wodociąg – 95,7% ogółu mieszkań, w mniejszym stopniu w ustęp – 92,89% i łazienkę – 89,4%. W gaz sieciowy wyposażonych było 48,3%, a w centralne ogrzewanie 76,5% mieszkań. W województwie małopolskim odnotowano podobny udział mieszkań wyposażonych w wodociąg, jak w powiecie małopolskim, natomiast mniej mieszkań w powiecie nowosądeckim wyposażonych było w ustęp, gaz z sieci, łazienkę i centralne ogrzewanie⁵¹.

⁵¹ Dane: Zasoby mieszkaniowe w województwie małopolskim w 2015 roku.

Raport z analizy diagnostycznej Powiatu Nowosądeckiego

Przeprowadzona diagnoza stanu aktualnego powiatu nowosądeckiego dała możliwość dokładnego poznania powiatu oraz pozwoliła dodatkowo przybliżyć i określić najważniejsze jego atuty i problemy.

1. Odrębność przyrodnicza, bogactwo żywej przyrody, walory krajobrazowe oraz zachowany w dużym stopniu naturalny charakter zasobów środowiska naturalnego spowodowały, iż obecnie region ten należy do wyjątkowych w skali kraju, w tym także pod względem wielkości powierzchni objętej przepisami o ochronie przyrody. Walory przyrodnicze powiatu nowosądeckiego sprawiły, że znaczna część jego obszaru została objęta prawną ochroną przyrody w formie: parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, rezerwatów przyrody, pomników przyrody, obszaru NATURA oraz stanowisk dokumentacyjnych.
2. O bogatej przeszłości powiatu świadczą liczne zabytki architektury sakralnej i architektury świeckiej.
3. Walory krajobrazowe; wysoka lesistość, atrakcyjne przyrodniczo i turystycznie zbiorniki wodne, różnorodność terenu, dobrze rozwinięta infrastruktura dla form turystyki aktywnej i kwalifikowanej predysponują ten obszar do rozwoju wypoczynku i turystyki dla mieszkańców i zwiedzających.
4. Wody mineralne są podstawowym czynnikiem rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego na Sądecczyźnie. Najbardziej powszechnie występują tu szczawy, czyli wody zawierające co najmniej 1 gram dwutlenku węgla na dm^3 wody. Pochodzenie CO_2 związane jest z aktywnością wulkaniczną jaka miała miejsce w trzeciorzędzie. Wody mineralne Beskidu Sądeckiego wykorzystywane są w lecznictwie uzdrowiskowym a także w przemyśle rozlewniczym. Pewną formą wykorzystania tych wód są ogólnodostępne naturalne wypływy. Dzięki tak licznie występującym źródłom wody mineralnej znajduje się tu największy zespół uzdrowiskowy z tak znanymi kurortami jak: Krynica, Tylicz, Muszyna, Żegiestów i Piwniczna.
5. Powiat posiada duże zasoby wód podziemnych, które są podstawowym źródłem zaopatrzenia mieszkańców w wodę pitną, oraz powierzchniowych. Oprócz oczywistych walorów, istnieją liczne słabe strony i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego. Na ich obraz składają się: niezadawalający stan, jakości wód ze względu na zawartość zanieczyszczeń, tj. ścieki z oczyszczalni, punktowych skażeń gleb poprzez odprowadzanie ścieków bezpośrednio do gruntu oraz duża dysproporcja pomiędzy długością sieci kanalizacyjnej i wodociągowej.
6. Powiat posiada stosunkowo dobrze ukształtowany wewnątrz system połączeń komunikacyjnych, jednak zewnętrzna dostępność komunikacyjna w dalszym ciągu jest niezadawalająca. Subregion Sądecki w tym powiat nowosądecki odznacza się najniższą dostępnością do Krakowa – dojazd z niektórych przygranicznych gmin zajmuje ponad 2 godziny. Niewątpliwie nowa droga pomiędzy Brzeskiem a Nowym Sączem pozwalająca na szybsze połączenie z autostradą A4 byłaby olbrzymią szansą dla rozwoju powiatu i subregionu. W zakresie ruchu drogowego można ustalić zatem podstawowe zadania strategiczne: poprawę zewnętrznej dostępności transportowej, doprowadzenie dróg wewnętrznych (gminnych i powiatowych) do wymaganych norm i standardów oraz poprawę bezpieczeństwa ruchu.
7. Ważnym elementem w poziomie infrastrukturalnego rozwoju powiatu jest wyposażenie w sieć wodociągową i kanalizacyjną. W powiecie nowosądeckim nadal występuje dysproporcja pomiędzy długością sieci kanalizacyjnej w miastach i wsi, chociaż sytuacja ta ulega stopniowej poprawie. W roku 2015 wybudowano w Gminie Chełmiec dwie oczyszczalnie o przepustowości $528,5 \text{ m}^3/\text{dobę}$ oraz Grybów jedną oczyszczalnię o przepustowości $90 \text{ m}^3/\text{dobę}$. Z przeprowadzonej diagnozy stanu wynika, że w ostatnim analizowanym okresie wybudowano ok. 1529,9 km sieci wodociągowej, oraz 1139,8 km. sieci kanalizacyjnej. Tak słaby poziom przedsięwzięć w tym zakresie stwarza ogromne problemy, mające negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze, a także rozwój gospodarczy i społeczny powiatu. Konieczne jest zatem dalsze podjęcie działań inwestycyjnych, zwiększających zasięg systemów kanalizacyjnych oraz wodociągowych tym bardziej, ze możliwości finansowania sieci kanalizacji są dostępne ze środków unijnych.
8. W powiecie dobrze rozwinięta jest sieć telekomunikacyjna oraz telefonia komórkowa, do której mają dostęp mieszkańcy całego powiatu. Coraz lepiej rozwija się sieć informatyczna. Dostęp do Internetu w 2016 roku posiadało 80,4% gospodarstw domowych w tym 75,7% – szerokopasmowy. Umiejętności cyfrowe mieszkańców powiatu są jednym z warunków rozwoju społeczeństwa informacyjnego co przekłada się na rozwój gospodarczy całego

obszaru i jakość życia jego mieszkańców. Dzięki wykorzystaniu środków unijnych Powiat Nowosądecki rozwija infrastrukturę informatyczną oraz usługi publiczne on-line dostępne dla mieszkańców.

9. Powiat nowosądecki cechuje dynamika wzrostu podmiotów gospodarczych. Wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych najliczniejszą grupę stanowią podmioty prywatne (szczególnie z sektora usług i handlu). Dobrze rozwinięta jest sieć instytucji otoczenia biznesu: lokalne banki, oddziały i filie banków, towarzystwa ubezpieczeniowe itp. Problemem powiatu jest jednak w dalszym ciągu niski poziom aktywności gospodarczej. Mimo, że Nowy Sącz odznacza się wysokim wskaźnikiem przedsiębiorczości, nie pobudza on w znaczący sposób swojego otoczenia. Szansą dla rozwoju gospodarczego stanowią strefy aktywności gospodarczej, jak dotąd nielicznie występujące na terenie powiatu (Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz, Krynica-Zdrój) przeznaczone głównie pod usługi sportowo-rekreacyjne, hotelarsko-gastronomiczne i lecznictwo uzdrowiskowe.
10. Mimo spadku bezrobocia w Powiecie Nowosądeckim, w dalszym ciągu wskaźniki w strukturze bezrobocia są niekorzystne na tle Małopolski. Stopa bezrobocia utrzymuje się na poziomie 10,5% (grudzień 2016). Wskaźniki w strukturze bezrobocia w analizowanym okresie:
- bardzo duży odsetek kobiet pozostających bez zatrudnienia – 59,9%;
 - najliczniejszą liczbę bezrobotnych stanowili bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 2519 osób (33,2%).

Sytuacje na rynku pracy ocenia się jednak jako dobrą. Potwierdzeniem dobrej sytuacji na rynku pracy był wzrost ofert pracy napływających do powiatowego urzędu pracy a także wzrost liczby podjęć pracy odnotowanych przez urząd. Pracodawcom jednak coraz trudniej znaleźć pracowników, niwelują więc ich niedobór zatrudnieniem obcokrajowców.

Wahania liczby bezrobotnych w ciągu roku mają charakter sezonowy – zazwyczaj od marca następuje spadek wynikający z podejmowania prac w rolnictwie i budownictwie. Najmniej bezrobotnych rejestrujących się w powiatowym urzędzie pracy występuje w miesiącach letnich, po czym zaczyna się wzrost spowodowany rejestrowaniem się absolwentów.

11. W zakresie bezpieczeństwa publicznego zauważa się spadek liczby zagrożeń pożarami, zagrożeniami miejscowymi oraz spadek liczby przestępstw. Dotychczasowa dominacja problematyki zapobiegania i gaszenia pożarów w codziennej praktyce ratowniczej przenosi się na ratownictwo techniczne, szczególnie podczas zdarzeń na drogach oraz na ratownictwo medyczne w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Istotnym zatem jest doposażenie strażaków w indywidualne zabezpieczenia tj. ubrania specjalne oraz ekwipunek osobisty, dążenie do wyposażenia straży pożarnych z Krajowego Systemu Ratownictwa w sprzęt wynikający z procedury P23 oraz dalsze wyposażanie jednostek straży z zakresu działań ekologicznych, ratownictwa wodnego i wysokościowego oraz poprawę systemów alarmowania.
12. Teren powiatu w zakresie ochrony zdrowia zabezpiecza 91 zakładów opieki zdrowotnej i 17 praktyk lekarskich (wg. danych z 2016 r.). Ochronę zdrowia w powiecie charakteryzuje: wzrastająca liczba porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej oraz ambulatoryjnej opieki zdrowotnej udzielonych mieszkańcom. W roku 2016 udzielono o 17 348 więcej porad w stosunku do roku 2015, wzrost liczby aptek o 2 oraz spadek liczby przychodni o 1. Wskaźnik liczby łóżek przypadających na 10 tys mieszkańców w powiecie nowosądeckim ogółem w jednostkach publicznych i niepublicznych wynosił na koniec roku 2016 11/10 tys. co przy średniej województwa 57,7/10 tys. mieszkańców wygląda niekorzystnie. Zadaniem samorządu powiatowego w obszarze ochrony zdrowia jest stwarzanie warunków służących poprawie stanu zdrowia i jakości życia mieszkańców poprzez oddziaływanie na czynniki kształtujące zdrowie, zmniejszanie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych oraz podnoszenie efektywność powiatowego systemu ochrony zdrowia. Podstawowe działania w tym zakresie to realizacja inwestycji służących poprawie infrastruktury podmiotów leczniczych i jakości udzielanych świadczeń. Władze powiatu nie pozostają bierne w tym zakresie. Uchwałą nr 222/XXIII/17 Rady Powiatu Nowosądeckiego z dnia 19.05.2017 r. zatwierdzono Program restrukturyzacji i poprawy wykorzystania infrastruktury SPZOZ – Szpitala im. dr. J. Dietla w Krynicy Zdroju. Program jest konsekwentnie realizowany. Podjęto już działania restrukturyzacyjne polegające na rozbudowie infrastruktury i zakup wyposażenia medycznego w ramach zidentyfikowanych potrzeb zdrowotnych w obszarach takich jak: anestezjologia i intensywne terapię, pediatria, chirurgia ogólna i urazowo-ortopedyczna, ginekologia i położnictwo, blok operacyjny i centralna sterylizacja. Działania wynikają

z potrzeb zdrowotnych ujętych w Mapie zdrowotnej opracowanej przez Ministerstwo Zdrowia dla województwa małopolskiego oraz Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014-2020.

13. Pomoc społeczną powiatu nowosądeckiego cechuje: duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej zwłaszcza rodzin bezrobotnych, żyjących w ubóstwie, niepełnosprawnych, czy mających problem alkoholowy. Liczba osób, którym przyznano świadczenia według głównych form pomocy wyniosła w 2015 roku 170 252, co stanowi 79,97% ludności powiatu. Na tle województwa powiat nowosądecki wyróżnia się najmniej korzystnym odsetkiem mieszkańców korzystających z pomocy społecznej (12,6%) podczas gdy w skali województwa wynosi on 6,5%. Dla zapewnienia mieszkańcom o określonych problemach i kompleksowego wsparcia gminy i powiat nowosądecki podejmują szereg działań oraz organizują infrastrukturę socjalną w ramach systemu pomocy społecznej. W tym obszarze pozytywnie należy ocenić działalność szeregu instytucji powiatowych tj. PCPR, WTZ, DPS, ZAZ niosących pomoc w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej, pomoc socjalną, Mieszkańcom w trudnej sytuacji życiowej gminy i powiat niosą pomoc m.in. poprzez interwencję kryzysową czy poradnictwo specjalistyczne. W celu zapewnienia mieszkańcom najbardziej kompleksowego wsparcia pomoc profilowana jest dla grup osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym o określonych problemach i potrzebach m.in.
 - dzieciom i młodzieży poprzez tzw. system pieczy zastępczej w formie rodzinnej bądź instytucjonalnej
 - osobom niepełnosprawnym poprzez warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej
 - osobom starszym poprzez zapewnienie całodobowej opieki w domach pomocy społecznej
14. Powiat charakteryzuje duża liczba szkół ponadpodstawowych oferujących kierunki kształcenia zawodowego oraz ogólnego na poziomie lokalnym. Władze powiatu odpowiadają na potrzeby mieszkańców w zakresie zwiększenia dostępności oraz poprawy jakości bazy dydaktycznej szkół inwestując m.in. w budowę nowego obiektu liceum ogólnokształcącego w Grybowie czy budowę przyszkolnych sal gimnastycznych. Szkoły zawodowe są wyposażone w niezbędne pomoce dydaktyczne oraz specjalistyczne pracownie do praktycznej nauki zawodu w ramach wdrażanych projektów dofinansowanych z funduszy Unii Europejskiej. Wszystkie szkoły ponadpodstawowe wyposażone są w łącza internetowe oraz nowoczesne sale komputerowe. Uczniowie tych szkół uczestniczą w programach unijnych, takich jak wymiana uczniów, zajęcia pozalekcyjne, koła zainteresowań, kursy kwalifikacyjne oraz korzystają z kompleksowego doradztwa zawodowego. W celu podniesienia poziomu nauczania, wzmocnienia zainteresowania kierunkami studiów zgodnymi ze specjalizacjami subregionu oraz poprawy jakości kształcenia zawodowego powiat nowosądecki wdraża w formule partnerskiej projekt Małopolska Chmura Edukacyjna oraz Modernizacja kształcenia zawodowego. Zauważa się jednak niepokojący trend jeśli chodzi o potencjał naboru uczniów do szkół ponadpodstawowych prowadzonych przez powiat. W stosunku do roku 2013 w szkołach powiatowych jest o 35% uczniów mniej. Wielu absolwentów dotychczasowych gimnazjów wybiera szkoły położone poza obszarem powiatu, w szczególności szkoły w mieście Nowy Sącz, które posiada bardzo dobrze rozwiniętą sieć różnorodnych placówek oświatowych. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim gminy bezpośrednio sąsiadujące z miastem Nowy Sącz i położone w jego pobliżu (obszar powiatu nowosądeckiego), które są z nim dobrze skomunikowane. Z jednej strony bliskość Nowego Sącza jest więc korzystna, uzupełnia i dywersyfikuje lokalną ofertę edukacyjną. Z drugiej – może powodować mniejsze zainteresowanie miejscowymi szkołami i mniejszy popyt na ich usługi. Istotnym działaniem powiatu jest oprócz zapewnienia wysokiej jakości kształcenia jest promocja lokalnej oferty edukacyjnej. Działania władz powiatu skierowane będą również na zwiększanie szans na zatrudnienie absolwentów szkół zawodowych, w szczególności poprzez nabywanie dodatkowych kwalifikacji przez uczniów oraz tworzenie warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej czy też programy współpracy szkół z pracodawcami
15. Istniejącą obecnie w powiecie nowosądeckim sieć placówek kultury należy uznać za zadowalającą. Wg stanu na rok 2017 w powiecie działa 64 biblioteki. Stanowią one ważne ogniwo w działalności kulturalnej i oświatowo-wychowawczej na terenie powiatu. Wspomagają szeroko rozumianą edukację społeczną, której w większości odbiorcami jest młodzież i dzieci w wieku szkolnym. Biblioteki włączają się corocznie akcje o zasięgu ogólnokrajowym „Cała Polska czyta dzieciom”. Dużym przedsięwzięciem kulturalnym jest organizowana „Międzynarodowa Jesień Literacka Pogórza” goszcząca autorów z Polski i zagranicy. Powiat

realizuje zadania z zakresu mecenatu kultury prowadząc ponad 50 szkółek ginących zawodów (muzykowania ludowego, bibułkarstwa, haftu, rysunku na szkło, ceramiki, plastyki, ikonopisania, tańca ludowego, malarstwa i rzeźby) oraz tworząc Sadecką Fonotekę Regionalną. Zdecydowanie atutem powiatu w dziedzinie kultury jest duża liczba organizowanych imprez okolicznościowych (patriotycznych, sportowych, kulturalnych).

16. Działania promocyjne podejmowane w roku 2016 i nadal, koncentrują się przede wszystkim na wykreowaniu spójnego, pozytywnego i nowoczesnego wizerunku powiatu nowosądeckiego opartego o najważniejsze filary marki SADECKIE. Eksponowane są mocne atuty Powiatu Nowosądeckiego oraz subregionu sądeckiego stanowiące źródło jego rozpoznawalności i atrakcyjnych skojarzeń, w tym dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz potencjału turystycznego. W zakresie promocji turystycznej, skierowanej głównie na zewnątrz, podejmowane przedsięwzięcia pokrywają się częściowo z inicjatywami z dziedziny turystyki i współpracy zagranicznej powiatu. Marketing jest istotnym narzędziem dla rozwoju turystyki jako istotnej gałęzi gospodarki wpływającej na rozwój innych sektorów, stymulując wzrost PKB oraz powstawanie nowych miejsc pracy zatem w dalszym ciągu promocja powiatu skierowana będzie na unikatowe dziedzictwo przyrodnicze, kulturalne, produkty tradycyjne celem wzmocnienia atrakcyjności turystycznej powiatu.
17. Powiat Nowosądecki w pełni wykorzystał szansę, jaką otworzyły przed nim fundusze europejskie poprzedniej perspektywy 2007-2013. Efekty są widoczne na każdym kroku. To odnowione drogi, zmodernizowana baza dydaktyczna szkół powiatowych w tym kształcenia zawodowego, inwestycje w kapitał ludzki i znaczące wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości. W okresie 2007 – 2015 Powiat Nowosądecki zrealizował łącznie 51 projektów z funduszy strukturalnych w ramach perspektywy 2007-2013. Wartość zrealizowanych projektów wyniosła ponad 150 mln złotych. Ogółem na terenie Powiatu Nowosądeckiego zrealizowanych zostało 593 projektów na kwotę 1 336,3 mln złotych przez 163 beneficjentów mających lokalizację na terenie powiatu. Wartość projektów z funduszy strukturalnych na mieszkańca wyniosła 6 277 zł. Powiat efektywnie wykorzystał również dostępne fundusze w ramach Szwajcarskiego Programu Współpracy z nowymi krajami członkowskimi na realizację przedsięwzięć związanych z wzmocnieniem potencjału społeczno-gospodarczego subregionu o wartości ponad 7 mln złotych oraz poprawą warunków bytowych mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w Zbyszycach o wartości ponad 3 mln złotych.

CZEŚĆ II. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest metodą stosowaną w opracowaniach strategii rozwoju jednostek terytorialnych, w tym: regionów, województw, powiatów, miast i gmin. Pozwala na przeanalizowanie atutów i słabości danej jednostki terytorialnej. W szczególności identyfikuje mocne strony (*Strengths*), słabe strony (*Weaknesses*), szanse (*Opportunities*) i zagrożenia (*Threats*).

Głównym celem analizy SWOT jest określenie aktualnej i perspektywicznej pozycji przedmiotu analizy SWOT oraz prognoza strategii postępowania. Zakres rodzajowy czynników, które mają wpływ na przedmiot analizy SWOT jest bardzo szeroki.

Przeprowadzona analiza SWOT pozwoli zidentyfikować problemy, potencjał rozwojowy, uwarunkowania zewnętrzne, stanowiące zagrożenia i szanse rozwoju powiatu. Jest ona podsumowaniem diagnozy stanu powiatu i w niej umiejscowionych większości rozstrzygnięć niezbędnych do wyznaczenia celów i zadań strategicznych.

Atuty i słabości powiatu stanowią bezpośredni fundament do wnioskowania szans i zagrożeń rozwoju, które bardziej bądź mniej przyczyniają się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej i wizerunku powiatu. Zjawiska i czynniki określane jako mocne lub słabe strony wywierają wpływ na dalszy rozwój jednostki samorządowej w sposób odpowiednio pozytywny (szanse) bądź negatywny (zagrożenia). Zagrożenia mają zawsze charakter obiektywny i wymagają działań zapobiegawczych. Szanse mogą być również obiektywne, jednakże poprzez strategię należy je planowo i świadomie powiększać.

Mocne strony – to obszary, gdzie obecnie podejmowane działania uważane są za skuteczne w odniesieniu do obecnych i przyszłych potrzeb. To zjawiska pozytywne z punktu widzenia możliwości kształtowania rozwoju powiatu nowosądeckiego, na które bezpośredni wpływ ma sam powiat.

Słabe strony – to obszary występowania słabości w odniesieniu do obecnych i przyszłych potrzeb oraz przeszkody w wykorzystaniu szans. To zjawiska ograniczające możliwości rozwoju, na które bezpośredni wpływ ma sam powiat.

Szanse – to obszary, które będą miały korzystny wpływ na rozwój powiatu. To zewnętrzne zjawiska pozytywne z punktu widzenia możliwości kształtowania rozwoju powiatu, których występowanie jest uwarunkowane czynnikami leżącymi i poza możliwościami bezpośredniego wpływu powiatu.

Zagrożenia – to obszary, które będą miały niekorzystny wpływ na rozwój powiatu. To zjawiska negatywne z punktu widzenia możliwości kształtowania rozwoju powiatu, których występowanie jest uwarunkowane czynnikami, leżącymi poza możliwościami bezpośredniego wpływu powiatu.

Przeprowadzona diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu nowosądeckiego pozwala na sformułowanie analizy SWOT:

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - Korzystna struktura demograficzna powiatu - Dodatni przyrost naturalny - Duża różnorodność i bogactwo form przyrody - Atrakcyjne przyrodniczo i turystycznie zbiorniki i ciekły wodne - Znane i cieszące się popularnością miejscowości uzdrowiskowe (marka Krynica-Zdrój) - Dobrze rozwinięta infrastruktura dla form turystyki aktywnej i kwalifikowanej - Bogaty zasób zabytków - Położenie przygraniczne - Potencjał marki gospodarczej FAKRO, KORAL, WIŚNIEWSKI, KONSPOL 	<ul style="list-style-type: none"> - Wysoki stopień pauperyzacji społeczeństwa; - Niski poziom przedsiębiorczości - Wysoka stopa bezrobocia - Niska jakość edukacji szkolnej i niski poziom wykształcenia społeczeństwa - Niewystarczająca dostępność komunikacyjna; - Słabo rozwinięta sieć wodociągowa i gazownicza - Brak odpowiednich terenów inwestycyjnych; - Duża liczba zidentyfikowanych osuwisk
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - Wzrost zewnętrznej dostępności transportowej - Wzrastające zainteresowanie ofertą turystyczną bazującą na lokalnych potencjałach - Wzrastający popyt na ofertę turystyki uzdrowiskowej i prozdrowotnej oraz specjalistycznej - Wzmocnienie współpracy transgranicznej ze Słowacją dla rozwoju rynku pracy oraz turystyki w sferze przygranicznej - Wykorzystanie potencjału sądeckich marek gospodarczych 	<ul style="list-style-type: none"> - Pogłębiające się różnice w jakości świadczonych usług edukacyjnych - Spadek liczby uczniów w szkołach powiatowych - Niski poziom współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi - Brak inwestycji w zakresie zewnętrznej dostępności transportowej - Brak inwestycji generujących miejsca pracy - Odpływ wykwalifikowanej kadry do dużych miast - Niski poziom płac

CZĘŚĆ III.

SCENARIUSZE ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

Powiat Nowosądecki jest jednym z 22 powiatów województwa małopolskiego. Uwarunkowania zewnętrzne mają duży wpływ na jego rozwój społeczno-gospodarczy. W okresie obowiązywania dokumentu strategicznego będzie oddziaływać wiele czynników, które będą modyfikować rozwój powiatu w kierunku osiągnięcia wyznaczonych celów.

Poniżej przedstawiony scenariusz rozwoju powiatu nowosądeckiego odnosi się do wizji przyszłości, która ukazuje futurystyczny obraz powiatu po zrealizowaniu wszystkich założonych kierunków działań i zadań. Podstawę do opracowania scenariusza rozwoju stanowią założenia i instrumenty zewnętrzne. Scenariusz szans i zagrożeń obejmuje cały proces rozwoju przy uwzględnieniu wszystkich czynników oddziaływujących.

1. INSTRUMENTY ZEWNĘTRZNE

Instrumentami, które mają bardzo duże znaczenie na rozwój powiatu, są:

- członkostwo Polski w strukturach Unii Europejskiej, które przekłada się na możliwość korzystania z pomocy finansowej na rozwój regionu;
- obecny okres programowania 2014–2020 i dostępność do funduszy pomocowych, dzięki którym współfinansowane będą projekty inwestycyjne i rozwojowe;
- realizacja polityki regionalnej co oznacza dla powiatu ukierunkowanie na wykorzystanie wewnętrznego potencjału i zasobów lokalnych

2. SCENARIUSZ OPTYMISTYCZNY

W scenariuszu optymistycznym pod uwagę bierze się atuty i potencjał powiatu, a także wszystkie uwarunkowania zewnętrzne, które mają bardzo istotny wpływ na jego przyszłościowy rozwój. W tym zakresie wymaga się pobudzenia aktywności społeczności lokalnej i jej integracji dla wspólnego celu. W scenariuszu optymistycznym rozwój powiatu nowosądeckiego opiera się na prawidłowym i umiejętnym wykorzystaniu instrumentów krajowych, wojewódzkich i lokalnych.

W obecnym okresie programowania unijnego niezwykle szansę na realizację działań i zadań na terenie powiatu nowosądeckiego stwarza pomoc finansowa w ramach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Dzięki współfinansowaniu unijnemu mogą być zrealizowane przedsięwzięcia inwestycyjne w zakresie m.in. budowy dróg, modernizacji i przebudowy budynków użyteczności publicznej, poprawą ich efektywności energetycznej a także przedsięwzięcia rewitalizacyjne zmierzające do ożywienia społecznego i gospodarczego obszarów zdegradowanych występujących na obszarze miast i gmin powiatu. Dzięki unijnym środkom pieniężnym mogą być zrealizowane również projekty ukierunkowane na aktywizację osób bezrobotnych i wzrost zatrudnienia w powiecie, a także projekty podnoszące kompetencje kluczowe oraz kwalifikacje uczniów szkół ponadpodstawowych. Dla władz i społeczności lokalnej ważny jest rozwój oraz kształtowanie kapitału społecznego na terenie powiatu. Edukacja młodzieży, odpowiadająca zapotrzebowaniem rynku pracy, będzie kontynuowana przy współpracy z przedsiębiorcami, aby młodzież lepiej poznała środowisko biznesu i ekonomii oraz uczelniami wyższymi (zwłaszcza funkcjonującymi lokalnie PWSZ, WSB NLU) w celu dostosowania kapitału do rynku pracy. W procesie nauczania będą wykorzystywane nowoczesne techniki multimedialne, a metody kształcenia (wykorzystujące nauki przyrodniczo-matematyczne i techniczne) będą ukierunkowane głównie na innowacyjność i technologię (badania i rozwój, e-edukacja). Działania w zakresie edukacji powinny być ukierunkowane również na propagowanie kształcenia zawodowego w celu wprowadzenia na rynek pracy wykwalifikowanych i fachowych pracowników.

Polityka zdrowotna dla władz powiatu ma również duże znaczenie. Wszelkie działania na szczeblu powiatu w zakresie ochrony zdrowia są tematem działań podejmowanych przez władze powiatu. W celu ochrony zdrowia będą prowadzone działania w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz promocji zdrowego stylu życia. Ponadto będą prowadzone ciągłe zadania inwestycyjne w zakresie unowocześnienia bazy i wyposażenia Szpitala Powiatowego oraz Sądeckiego Pogotowia Ratunkowego w celu poprawy dostępności mieszkańców do usług medycznych.

Polityka zwalczania bezrobocia i promocji zatrudnienia nieodzownie łączy się z rozwojem ekonomicznym i przedsiębiorczości, dzięki czemu tworzone są nowe miejsca pracy. Konsekwencją tego jest wzrost dochodowości mieszkańców i popyt na dobra konsumpcyjne. Promocja i aktywizacja rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw powinna być skierowana głównie do osób długotrwale bezrobotnych, którzy przy udziale dotacji jednorazowych i ułatwieniach prawno-finansowych będą mogli rozpocząć działalność gospodarczą. Wspieranie aktywizacji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym winno być realizowane wspólnie przez instytucje, należące do sektora publicznego oraz sektora pozarządowego, które to prowadzą szereg działań na rzecz osób bezrobotnych. Pobudzenie przedsiębiorczości i mobilności wśród mieszkańców odbywać się będzie poprzez cykl szkoleń, warsztatów, seminariów, programów kształcenia organizowanych między innymi przez Centrum Kształcenia Praktycznego. Takie zajęcia mają głównie na celu podniesienie bądź zmianę kwalifikacji zawodowych w odpowiedzi na dynamicznie zmieniający się rynek pracy.

Powiat Nowosądecki odznacza się bardzo dużą lesistością terenu i bogactwem walorów środowiska przyrodniczego. Tereny te mogą być wykorzystane jak najbardziej do rozwoju turystyki, rekreacji agroturystyki i turystyki wiejskiej. Kompleksowy i zrównoważony rozwój turystyki w powiecie to zadanie – w dobie powszechnego dostępu do usług turystycznych i rosnącej turystyki w sektorze gospodarki – istotne, nie tylko ze względu na aspekt ekonomiczny, ale również wykreowanie atrakcyjnej i dobrze kojarzonej marki Sądecczyzny.

Na postawie powyższego scenariusza optymistycznego przyjmuje się, że w perspektywie do 2020 roku powiat poprzez dynamiczny i zrównoważony rozwój umocni swoją pozycję w stosunku do pozostałych powiatów województwa małopolskiego. Stanie się względem nich bardziej konkurencyjny. Dzięki temu wzrośnie poziom zaspokojenia potrzeb materialnych i społecznych mieszkańców powiatu.

3. SCENARIUSZ PESYMISTYCZNY

Scenariusz pesymistyczny zakłada występowanie pewnych negatywnych rozwojowych procesów społeczno-ekonomicznych w układzie międzynarodowym, krajowym, wojewódzkim i lokalnym. Mogą mieć one charakter okresowy bądź długofalowy. W scenariuszu rozwoju należy założyć również możliwość występowania wewnętrznych czynników i zjawisk o znaczeniu ujemnym, które będą utrudniać dalszy zrównoważony rozwój. Takimi negatywnymi czynnikami może być niska aktywność społeczności lokalnej bądź częsta jej rotacja i migracja.

Za zjawiska utrudniające rozwój powiatu możemy uznać m.in.:

- niski lub niższy niż dotychczasowy napływ środków z regionalnego programu operacyjnego na lata 2014-2020 z przeznaczeniem na infrastrukturę drogową;
- słabą promocję innowacyjnych sektorów gospodarki;
- negatywne skutki przeprowadzanych reform w zakresie ochrony zdrowia, oświaty, ubezpieczeń społecznych;
- wysoką stopę bezrobocia;
- niski poziom płac;
- odpływ wykwalifikowanych pracowników technicznych;
- negatywne zmiany w strukturze demograficznej – spadek ilościowy i jakościowy (starzenie się społeczeństwa, migracja do ośrodków większych aglomeracji miejskich i do krajów Unii Europejskiej);
- rosnące nakłady finansowe na pomoc społeczną;
- zagrożenie, wynikające ze skutków zmian klimatycznych;
- wieloletnia stagnacja w zakresie zwiększenia dostępności transportowej.

W zależności od tego, jak wyżej wymienione negatywne zjawiska będą oddziaływać na rozwój powiatu, takie będą podejmowane działania, aby łagodzić ich skutki. Te przedsięwzięcia będą się koncentrować głównie w obszarach problemowych jak: efektywne ubieganie się i wykorzystywanie środków pomocowych na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych, przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych, utrzymanie i rozbudowa placówek ochrony zdrowia, bazy oświatowej, infrastruktury sportowej, ochrona i rozwój potencjału ekonomicznego przedsiębiorstw z sektora MŚP.

CZĘŚĆ IV.

PRIORYTETOWE KIERUNKI ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

Program wyznacza cele i kierunki działania, które przyczynią się do przełamania problemów społecznych i gospodarczych oraz do podniesienia konkurencyjności powiatu. Jest to wyzwanie, któremu powiat nowosądecki musi sprostać w dobie postępującego procesu globalizacji, liberalizacji i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Diagnoza i ocena sytuacji strategicznej powiatu nowosądeckiego wykazały, że zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne mają tu bardzo złożony charakter. Wiele jest atutów, które mogą stać się filarem rozwoju powiatu, ale istnieje też wiele słabości i zagrożeń, z którymi powiat musi się zmierzyć.

W wyniku analizy uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, określono priorytetowe kierunki rozwoju powiatu nowosądeckiego. Uwzględniając zakres kompetencji powiatu oraz ograniczoną dostępność środków do wykorzystania w celu stymulowania procesów rozwojowych, skoncentrowano się głównie na określaniu zadań publicznych ponadgminnych, wynikających z ustawy o samorządzie powiatowym, mających charakter organizacyjny i systemowy, o kluczowym znaczeniu dla tworzenia podstaw do trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

KIERUNKI ROZWOJU POWIATU

1. Infrastruktura drogowa

Jakość życia mieszkańców jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych obszarach powiatu. Najlepsze warunki życia mają mieszkańcy miejscowości położonych najbliżej głównego ośrodka usługowo-administracyjnego na terenie powiatu, którym jest Miasto Nowy Sącz. W gorszej sytuacji znajdują się mieszkańcy oddalonych od tego miasta miejscowości. W celu wyrównania szans w dostępie do usług bardzo duże znaczenie odgrywa, jakość dróg, umożliwiających dogodny dojazd. Między innymi, dlatego niezbędne jest podejmowanie inwestycji związanych z budową i przebudową dróg powiatowych, (co leży w kompetencji powiatu) oraz krajowych i wojewódzkich, znajdujących się w granicach powiatu. Ponadto w kontekście rozwoju powiatu konieczna jest budowa drogi szybkiego ruchu, łączącej powiat nowosądecki ze stolicą województwa. Ważnym kierunkiem jest oddziaływanie na rozwój połączeń kolejowych w tym budowę linii kolejowej łączącej Nowy Sącz z Krakowem i przejściami granicznymi oraz otwarcia układu komunikacyjnego subregionu sądeckiego na kraj i Europę poprzez m.in. wyeliminowanie ograniczeń dotyczących przejść granicznych.

2. Edukacja

Edukacja doby współczesnej musi rozwijać kreatywność i sprzyjać innowacyjności poprzez zmianę sposobu myślenia musi uwzględniać najnowsze osiągnięcia nauki i wdrażając je w szkolnej rzeczywistości. Istotnego znaczenia nabiera więc nie tylko wiedza formalna ale także umiejętność wykorzystywania jej w praktyce do podejmowania i rozwiązywania problemów, umiejętność komunikacji międzyludzkiej, gotowość do współpracy i wymiany wiedzy, elastycznego funkcjonowania na rynku pracy. Samorząd powiatowy będzie dążył do nowatorskich rozwiązań programowych i organizacyjnych umożliwiających wsparcie rozwoju uczniów w zakresie posiadania kompetencji kluczowych, które stanowią podstawę konkurencyjności na europejskim rynku pracy. W tym zakresie będą realizowane dodatkowe zajęcia rozwijające kompetencje kluczowe a także podejmowane działania umożliwiające identyfikowanie i kształtowanie talentów. Jednocześnie podejmowane będą działania zmierzające do zwiększenia szans na zatrudnienie uczniów kształcących się w szkołach zawodowych poprzez poprawę efektywności kształcenia zawodowego i współpracę szkół z pracodawcami.

Dodatkowo szczególnej uwagi wymaga kształcenie ustawiczne dorosłych mieszkańców powiatu w celu dostosowania kwalifikacji i umiejętności do zmieniającego się rynku pracy.

Zadaniem powiatu jest także wspieranie inicjatyw w zakresie promocji szkół ponadpodstawowych wpływających na wizerunek oraz zmierzających do zwiększenia zainteresowania ofertą edukacyjną absolwentów szkół podstawowych.

3. Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

Jednym z podstawowych zadań jest zapewnienie mieszkańcom powiatu nowosądeckiego lepszego dostępu do opieki zdrowotnej, szczególnie specjalistycznej, i opieki społecznej. Obecnie mieszkańcy powiatu mają możliwość leczenia się głównie w Szpitalu Powiatowym w Krynicy-Zdroju. Powiat stale inwestuje w rozwój oraz modernizację przedmiotowej jednostki, co gwarantuje wysoki poziom świadczonych usług medycznych.

Powiat nowosądecki podejmuje działania na rzecz stworzenia sprawnego systemu zapobiegania kryzysom rodziny oraz kompleksowego wsparcia osób starszych, samotnych i niepełnosprawnych, objętych szeroko rozumianą pomocą społeczną. W przypadku osób niepełnosprawnych podejmowane są działania zmierzające do zwiększenia uczestnictwa tych osób w życiu społecznym powiatu, szczególnie poprzez niwelowanie barier architektonicznych, technicznych, transportowych oraz rozbudowywanie placówek zapewniających rehabilitację społeczną oraz pracę zawodową. Działania te winny być prowadzone we współpracy z organizacjami społecznymi, stowarzyszeniami, lokalnymi przedsiębiorcami i służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo.

Niezbędnym również wydaje się zapewnienie lokalnej społeczności możliwości rozwoju kultury fizycznej i intelektualnej. Podwyższanie poziomu intelektualnego i sprawności fizycznej mieszkańców powoduje wzrost aktywności społecznej i zaangażowanie w rozwiązywanie problemów oraz podejmowanie działań, zmierzających do rozwoju powiatu. Zintegrowanie różnych grup mieszkańców oraz ich aktywizacja są niezwykle ważne, wręcz fundamentalne dla dalszego powodzenia wszelkich szeroko rozumianych działań prorozwojowych. Szczególnego znaczenia zaczęło nabierać planowanie i realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych w odpowiedzi na zidentyfikowane problemy, czynniki i zjawiska kryzysowe występujące na obszarach zdegradowanych miast i gmin powiatu.

4. Administracja

Istotnym czynnikiem w rozwoju powiatu w sferze instytucjonalnej będzie poprawa, jakości funkcjonowania administracji samorządowej poprzez tworzenie profesjonalnej kadry urzędniczej, poprawy dostępności mieszkańców do usług publicznych oraz zapewnienie przejrzystości działań administracji. Postępujący proces cyfryzacji, prowadzący do łatwiejszego dostępu do danych i usług sektora publicznego przyczynia się do osiągania korzyści gospodarczych i społecznych sprzyjając zwiększaniu udziału obywateli w życiu publicznym. W celu wzmocnienia tego procesu powiat dążył będzie do rozwijania dostępu e-usług publicznych w tych obszarach, które mają priorytetowe znaczenie z punktu widzenia mieszkańców, przedsiębiorców i osób odwiedzających powiat. Dzięki realizowanym przedsięwzięciom poszerzony zostanie zakres zasobów oraz usług udostępnianych drogą elektroniczną. W efekcie zmniejsza się bariery w kontaktach z administracją oraz zwiększy dostępność świadczonych usług publicznych.

5. Turystyka

Powiat Nowosądecki jest obszarem o bardzo dużym potencjale turystycznym, w którym to upatruje się szansę na rozwój całego powiatu oraz podniesienie stopy życia jego mieszkańców. Atrakcyjność turystyczna stanowi podstawowy warunek rozwoju ruchu turystycznego. Obszar Powiatu Nowosądeckiego cechują liczne walory przyrodnicze, jak również kulturowe, co stanowi znaczący atut w rozwoju turystyki na badanym terenie. Czynnikiem decydującym o wyborze miejsca wypoczynku, obok walorów turystycznych i zapewnienia właściwych warunków pobytu, jest również zagospodarowanie turystyczne. Decydujące znaczenie w infrastrukturze turystycznej posiada baza materialna, która obejmuje obszar od bazy noclegowej, przez gastronomiczną (żywieniową), komunikacyjną i towarzyszącą, aż po znaczący sektor usług zdrowotnych i urody (uzdrowiska, obiekty wellness i przedsiębiorstw turystycznych podejmujących budowę, modernizację, podnoszenie standardów obiektów i jakości usług, stworzenie instrumentów finansowych, doradztwa, szkolenia i marketingu oraz budowa marki i produktów markowych. Ważnym kierunkiem działań w zakresie rozwoju turystyki jest wspieranie koncepcji połączenia stacji narciarskich w rejonie krynickim pod nazwą; „Siedem Dolin” a także wspieranie i organizacja imprez kulturalnych oraz promocyjno-turystycznych, propagujących walory powiatu. Duży potencjał przyrodniczy i turystyczny stanowią ciek

i zbiorniki wodne. Walory przyrodnicze powiatu w połączeniu z zasobami dziedzictwa kulturowego i wykorzystaniem współpracy transgranicznej ze Słowacją stwarzają duże możliwości rozwoju przemysłów czasu wolnego.

CZEŚĆ V.

MISJA I WIZJA ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO DO 2020 ROKU

MISJA

Po przeprowadzonej analizie stanu obecnego i raportu, dotyczącego diagnozy powiatu nowosądeckiego wraz z analizą SWOT, kolejny etap prac to sformułowanie misji i wizji zaktualizowanej strategii, które wyznaczą generalny cel rozwoju subregionu. Misja jest wyrazem aspiracji i długofalowych zamierzeń społeczności lokalnej i władz powiatu. Definiuje przyszłościowy obraz powiatu, formułuje trendy rozwojowe i zadania oraz informuje o wspólnych wartościach i przekonaniach leżących u podstaw podejmowania określonych działań. Misja rozwoju posiada wartość informacyjną dla mieszkańców powiatu, podmiotów gospodarczych i całego jego otoczenia. Nakreśla, co władze lokalne pragną osiągnąć w wyznaczonym horyzoncie czasowym w oparciu o własne możliwości i zasoby przy współudziale środków zewnętrznych.

Nadrzędną rolą misji jest wyznaczenie specyfiki powiatu i jego potencjału, warunków i możliwości, koncentracja uwagi nad działaniami strategicznymi. Mobilizuje do aktywności. Określenie misji jest niezbędne do nakreślenia wizji rozwoju, celów strategicznych i kierunków działań, które będą realizowane w najbliższym czasie.

Ta idea ujmuje główne i planowane kierunki działania strategicznego, którego założenia muszą być zrealizowane w wyznaczonym czasie. Formułowanie misji wymaga uprzedniego wyznaczenia roli i funkcji, jakie powiat ma pełnić w czasie określonym w dokumencie planistycznym.

Generalnym przesłaniem misji ujętej w zaktualizowanej Strategii Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego jest nakreślenie obrazu powiatu w perspektywie do 2020 roku oraz profil dążeń i aspiracji jego mieszkańców.

Za cel nadrzędny powiatu uznano:

**POWIAT NOWOSĄDECKI OBSZAREM EUROPY
O DUŻYCH MOŻLIWOŚCIACH ROZWOJU**

Zredagowana w taki sposób misja powiatu jest esencją wszystkich społecznych oczekiwań i potrzeb mieszkańców, którzy dążą wraz z władzami powiatu nowosądeckiego do poprawy standardu i jakości życia. Od momentu, kiedy Polska stała się państwem członkowskim Unii Europejskiej, powiat nowosądecki stał się również regionem Europy, w rozwoju którym muszą być zachowane standardy unijne. Promuje świadczenie usług administracji publicznej na wysokim poziomie, które po wprowadzeniu Systemu Zarządzania Jakością staną się dużo bardziej profesjonalne i mobilne. Ponadto misja odzwierciedla dążenia do rozwoju przedsiębiorczości i ożywienia gospodarczego tego regionu. Tereny inwestycyjne gmin powiatu nowosądeckiego są najlepszym miejscem na inwestycje i rozwój przedsiębiorczości w celu pobudzenia potencjału w niej drzemiącego. Zdecydowanie rozwój sektora MŚP przyczyni się bardzo pozytywnie do systematycznego zmniejszania stopy bezrobocia w powiecie i zwiększonej mobilności zawodowej mieszkańców.

WIZJA

Wizja rozwoju powiatu jest zwięzłą formułą, która opisuje pożądaną obraz przyszłego rozwoju do roku 2020, stan do którego pragną dążyć w swoich działaniach zarówno władze lokalne jak i mieszkańcy powiatu według reguł gwarantujących jej zrównoważony rozwój. Jej istotą jest urealnienie celu nadrzędnego. Przedstawia ulepszony obraz rozwoju powiatu nowosądeckiego, konieczny do osiągnięcia.

WIZJA i MISJA:

Powiat nowosądecki – obszarem o bogatej ofercie turystycznej i kulturalnej, zapewniającym mieszkańcom możliwość rozwoju i wysoką jakość życia, atrakcyjnym do prowadzenia działalności gospodarczej.

Misją władz samorządowych powiatu nowosądeckiego jest tworzenie warunków dla jak najlepszej realizacji wizji Powiatu, z wykorzystaniem szans, jakie stwarza jego potencjał, w celu podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców oraz rozwoju i umocnienia konkurencyjności Powiatu.

Misja podkreśla powszechność zaangażowania w realizację wizji powiatu nowosądeckiego, opisując rolę władz samorządowych oraz akcentując obywatelski sposób zarządzania powiatem. Należy przez to rozumieć wdrażanie zasad interaktywnego i partnerskiego modelu zarządzania powiatem, wprowadzanie mechanizmów partycypacji mieszkańców w procesach zarządzania i wspieranie organizowania się wspólnoty samorządowej powiatu – jego mieszkańców, ich organizacji i przedstawicielstw – dla urzeczywistnienia wizji powiatu.

Rozwinięciem i uzasadnieniem realności w osiągnięciu przedstawionej wizji urzeczywistnieniu misji jest prezentowana w kolejnym rozdziale struktura celów rozwoju powiatu nowosądeckiego.

CZĘŚĆ VI. CELE STRATEGICZNE

1. CELE STRATEGICZNE

Zrównoważony rozwój powiatu charakteryzuje się tym, że odpowiada potrzebom społeczności lokalnej i nie stanowi równocześnie żadnych zagrożeń dla możliwości rozwoju przyszłych pokoleń. Dzięki temu zaspokojone są potrzeby aktualne i przyszłe. Zrównoważony rozwój to cel nadrzędny, który władze powiatu i społeczność wyznaczają sobie, by go osiągnąć w wyznaczonym czasie, dzięki odpowiednio dobranym celom strategicznym, opracowanym na podstawie przeprowadzonej analizy i diagnozy stanu obecnego, przeprowadzonych konsultacji oraz przyjętej misji i wizji.

Cele strategiczne odznaczają się długim horyzontem czasowym, który wynika z wizji rozwoju, będącymi jej kwintesencją. Ustalają kierunek rozwoju życia społeczno-ekonomicznego powiatu. Wyznaczają zakres działań, które mają prowadzić do zwiększenia możliwości dalszego postępu w rozwoju.

Cel strategiczny I:

Rozwój gospodarczy powiatu poprzez udoskonalony układ komunikacyjny i sprawną infrastrukturę techniczną oraz stały rozwój przedsiębiorczości oraz obszarów wiejskich gwarancją wzrostu ekonomicznego powiatu

Cel strategiczny II:

Rozwój sfery społecznej powiatu poprzez wysoki poziom ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej, zachowanie bogactwa przyrody i kultury powiatu oraz likwidację bezrobocia

Cel strategiczny III:

Rozwój sfery instytucjonalnej powiatu poprzez wzrost efektywności funkcjonowania administracji oraz współpraca i promocja.

Powyższe cele wyrażają zgodność z celami, działaniami i zadaniami przyjętymi w nadrzędnych dokumentach planistycznych:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020 REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE
- Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020
- Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020

2. CELE OPERACYJNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

Do każdego celu strategicznego przypisany jest cel operacyjny, do których z kolei przypisane są kierunki działań. W dalszej części dokumentu zostały przedstawione cele i kierunki działań.

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	KIERUNKI DZIAŁAŃ	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE ZA REALIZACJĘ CELÓW OPERACYJNYCH
CEL STRATEGICZNY I. Rozwój gospodarczy powiatu poprzez udoskonalony układ komunikacyjny i sprawną infrastrukturę techniczną oraz stały rozwój przedsiębiorczości oraz obszarów wiejskich gwarancją wzrostu ekonomicznego powiatu	I.1 Rozwój przedsiębiorczości i inwestycji	I.1.1 Promocja przedsiębiorczości i postaw innowacyjnych I.1.2 Współpraca z przedsiębiorcami, stowarzyszeniami i instytucjami otoczenia biznesu w zakresie rozwoju gospodarczego powiatu I.1.3 Prowadzenie działalności informacyjnej w zakresie dostępu do instrumentów wsparcia finansowego dla przedsiębiorców I.1.4 Podejmowanie działań wspierających rozwój MŚP poprzez wsparcie dotacyjne szkolenia oraz doradztwo	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowy Urząd Pracy - Wydział Rozwoju - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.2 Usuwanie barier w funkcjonowaniu układu drogowego powiatu w zakresie obsługi komunikacyjnej obszaru oraz dostępności do zewnętrznych połączeń drogowych	I.2.1 Oddziaływanie na racjonalizację przebiegu i poprawy parametrów technicznych dróg krajowych i wojewódzkich I.2.2 Dostosowanie parametrów technicznych dróg powiatowych do przejęcia ruchu z dróg krajowych i wojewódzkich I.2.3 Przebudowa obiektów mostowych, nie spełniających warunków technicznych oraz narażonych na zniszczenie powodziowe I.2.4 Odbudowa i zabezpieczenie infrastruktury drogowej zniszczonej oraz narażonej na zniszczenia przez powódź i osuwiska I.2.5 Usuwanie przyczyn i zmniejszanie zagrożeń bezpieczeństwa ruchu drogowego I.2.6 Oddziaływanie na rozwój połączeń kolejowych w tym budowę linii łączącej Nowy Sącz z Krakowem i przejściami granicznymi, budowę stacji i przystanków kolejowych oraz infrastruktury związanej ze skomunikowaniem stacji i przystanków kolejowych I. 2.7 Działanie na rzecz otwarcia układu komunikacyjnego subregionu na kraj	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowy Zarząd Dróg - Inne podmioty, które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania

		i południe Europy – wyeliminowanie ograniczeń dotyczących przejść granicznych	
	I.3 Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego	I.3.1 Wdrożenie jednolitego systemu elektronicznego obiegu dokumentów w jednostkach samorządu terytorialnego powiązanego z elektroniczną skrzynką podawczą I.3.2 Uruchomienie e-usług publicznych dla sektora publicznego i prywatnego	<ul style="list-style-type: none"> - Biuro Obsługi Teleinformatycznej - Komórki organizacyjne Starostwa Powiatowego - Powiatowy Urząd Pracy - Szkoły Powiatu Nowosądeckiego - Inne podmioty, które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.4 Rozbudowa gospodarki przestrzennej	I.4.1 Wsparcie tworzenia stref aktywności gospodarczej I.4.2 Udział w procesach rewitalizacji obszarów zdegradowanych gmin i miast powiatu nowosądeckiego	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Rozwoju - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.5 Rozwój infrastruktury technicznej	I.5.1 Rozbudowa i przebudowa istniejących sieci dróg powiatowych stanowiących połączenie z drogami krajowymi i wojewódzkimi I.5.2 Przebudowa istniejących dróg powiatowych na terenie powiatu jako czynnik stymulujący rozwój społeczno- gospodarczy I.5.3 Przebudowa już istniejących i budowa nowych chodników wzdłuż ulic i dróg powiatowych I.5.4 Wspieranie budowy nowych ścieżek zdrowia oraz ciągów rowerowych i pieszych I.5.5 Przebudowa istniejących mostów i przepustów w ciągach dróg powiatowych I.5.6 Wspieranie budowy sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków na terenie Powiatu I.5.7 Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w obiektach jednostek powiatowych I.5.8 Wspieranie i propagowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowy Zarząd Dróg - Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.6 Poprawa stanu	I.6.1 Koordynacja realizacji zadań służących	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Ochrony Środowiska,

	środowiska naturalnego	<p>poprawie stanu środowiska naturalnego w ramach Programu Ochrony Środowiska Powiatu Nowosądeckiego</p> <p>I.6.2 Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej</p> <p>I.6.3 Redukcja emisji zanieczyszczeń do powietrza</p> <p>I.6.4 Realizacja programu usuwania odpadów zawierających azbest</p> <p>I.6.5 Podejmowanie działań w zakresie zwiększenia świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu</p> <p>I.6.6 Rejestracja i monitoring osuwisk oraz terenów zagrożonych ruchami masowymi ziemi, zabezpieczenie i właściwe zagospodarowanie terenów osuwiskowych i terenów o predyspozycjach osuwiskowych</p> <p>I.6.7 Współdziałanie z administracją rządową i samorządową w celu realizacji kompleksowego systemu ochrony przed powodzią</p> <p>I.6.8 Wspieranie rekultywacji zbiorników wodnych Rożnów- Czchów</p>	<p>Rolnictwa i Leśnictwa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wydział Rozwoju - Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.7 Rozwój rolnictwa i terenów wiejskich	<p>I.7.1 Wspieranie nowoczesnych i ekologicznych form rozwoju rolnictwa, sadownictwa i leśnictwa</p> <p>I.7.2 Organizacja rynku produktów rolnych oraz promocja produktów ekologicznych i wyrobów regionalnych</p> <p>I.7.3 Wspieranie tworzenia miejsc pracy w działalności pozarolniczej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Szkoły Powiatowe - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	I.8 Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki, agroturystyki oraz rekreacji i sportu	<p>I.8.1 Wspieranie rozwoju i promocja lokalnych produktów turystycznych</p> <p>I.8.2 Promocja oferty turystycznej Powiatu we współpracy z podmiotami branży turystycznej</p> <p>I.8.3 Promocja marki SADECKIE jako znaku jakości w tym Sądeckiej Marki Turystycznej</p> <p>I.8.4 Wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Wydział Edukacji, Kultury i Sportu - Szkoły Powiatowe - Wydział Rozwoju - Inne podmioty które w zakresie

		<p>II.8.5 Wspieranie organizacji imprez sportowych, rekreacyjnych oraz innych form aktywnego wypoczynku</p> <p>II.8.6 Wspieranie zagospodarowania otoczenia zbiorników wodnych i cieków wodnych na cele rekreacyjno-turystyczne</p> <p>II.8.7 Wspieranie rozwoju stacji narciarskich „Siedem Dolin”</p>	swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
<p>CEL STRATEGICZNY II:</p> <p>Rozwój sfery społecznej powiatu poprzez wysoki poziom ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej, zachowanie bogactwa przyrody i kultury powiatu oraz likwidację bezrobocia</p>	<p>II.1 Wysoka jakość edukacji szkolnej i ustawicznej</p>	<p>II.1.1 Wzmocnienie zainteresowania uczniów kierunkami studiów zgodnymi ze specjalizacjami regionu</p> <p>II.1.2 Tworzenie warunków do rozwijania umiejętności kluczowych uczniów szkół powiatowych</p> <p>II.1.3 Poprawa efektywności kształcenia zawodowego w szkołach powiatowych</p> <p>II.1.4 Tworzenie programów współpracy szkół prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami</p> <p>II.1.5 Poprawa infrastruktury kształcenia ogólnego i zawodowego w tym zwiększenie dostępności do edukacji uczniów z niepełnosprawnościami</p> <p>II.1.6 Promocja oferty kształcenia w szkołach powiatowych</p> <p>II.1.7 Upowszechnienie kształcenia ustawicznego dorosłych mieszkańców powiatu</p> <p>II.1.8 Podniesienie kwalifikacji kadr systemu oświaty</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Edukacji, Kultury i Sportu - Szkoły Powiatowe - Wydział Rozwoju - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	<p>II.2 Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego</p>	<p>II.2.1 Wspieranie odnowy i renowacji zabytkowych obiektów na terenie powiatu</p> <p>II.2.2 Wspieranie działań zmierzających do zachowania zasobów dziedzictwa kultury i historii regionu</p> <p>II.2.3 Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego powiatu</p> <p>II.2.4 Organizacja imprez kulturalnych promujących lokalne dziedzictwo</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Edukacji, Kultury i Sportu - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Jednostki Organizacyjne Powiatu Nowosądeckiego - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania

		II.2.5 Rewitalizacja zabytków	
II.3 Sprawnie funkcjonujący system opieki zdrowotnej i społecznej	II.3.1 Wsparcie rozwoju placówek służby zdrowia II.3.2 Poprawa jakości usług świadczonych przez Domy Pomocy Społecznej II.3.3 Poprawa dostępności do świadczeń medycznych oraz komfortu pacjentów przebywających w szpitalu II.3.4 Przygotowanie do usamodzielnienia się wychowanków Domu Dziecka II.3.5 Wspieranie funkcjonowania rodzin zastępczych II.3.6 Aktywizacja oraz integracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym II.3.7 Promocja zdrowia i poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców II.3.8 Poprawa bezpieczeństwa ludności poprzez zapobieganie i zwalczanie zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych II.3.9 Doskonalenie systemu wsparcia i poradnictwa specjalistycznego dla rodzin	<ul style="list-style-type: none"> - Zespół Zdrowia i Spraw Obywatelskich - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowe Domy Pomocy Społecznej - Powiatowy Dom Dziecka - SPZOZ Szpital im. dr. J. Dietla w Krynicy-Zdroju - Pogotowie Ratunkowe - Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego 	
II.4 Rozwój ogólnodostępnej infrastruktury sportowej	II.4.1 Rozwój bazy sportowej przy placówkach oświatowych poprzez budowę i przebudowę boisk II.4.2 Wspieranie rozwoju ogólnodostępnej bazy sportowo-rekreacyjnej (ścieżki zdrowia i rowerowe, stacje narciarskie) II.4.3 Wsparcie działań ośrodków sportu i rekreacji na terenie powiatu	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Edukacji, Kultury i Sportu - Szkoły Powiatowe - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania 	
II.5 Aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami	II.5.1 Opracowanie i wdrażanie programów o znaczeniu terapeutycznym rehabilitacyjnym II.5.2 Aktywizacja i rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych II.5.3 Wprowadzanie racjonalnych usprawnień dla osób o specjalnych potrzebach II.5.4 Promocja i wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowy Urząd Pracy - Powiatowy Zakład Aktywności Zawodowej - Inne podmioty, które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania 	

	II.6 Przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu	<p>II.6.1 Prowadzenie działań mających na celu aktywizację zawodową osób bezrobotnych w tym organizację szkoleń i kursów kwalifikacyjnych, staży zawodowych, prac interwencyjnych, subsydiowanego zatrudnienia</p> <p>II.6.2 Poradnictwo specjalistyczne dla osób bezrobotnych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym mające na celu podjęcie aktywności zawodowej i społecznej</p> <p>II.6.3 Wsparcie tworzenia nowych przedsiębiorstw poprzez dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej dla osób bezrobotnych</p> <p>II.6.4 Wspieranie rozwoju instytucjonalnego organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego</p> <p>II.6.5 Wspieranie inicjatyw służących aktywizacji społecznej mieszkańców.</p> <p>II.6.6 Wsparcie działań Uniwersytetu Trzeciego Wieku mającego na celu przeciwdziałanie wykluczeniu osób starszych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowy Urząd Pracy - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Inne podmioty, które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
CEL STRATEGICZNY III. Rozwój sfery instytucjonalnej powiatu poprzez wzrost efektywności funkcjonowania administracji oraz współpraca i promocja	III.1 Wysoka jakość usług publicznych świadczonych przez administrację powiatową	<p>III.1.1 Promocja postaw etycznych wśród urzędników gwarantujących świadczenie profesjonalnych usług</p> <p>III.1.2 Doskonalenie kompetencji kadr Starostwa Powiatowego oraz powiatowych jednostek organizacyjnych</p> <p>III.1.3 Zwiększenie dostępności mieszkańców do e-usług publicznych</p> <p>III.1.4 Doskonalenie wdrożonych systemów i procedur dotyczących zarządzaniem bezpieczeństwem informacji i ochrony danych osobowych</p> <p>III.1.5 Wdrażane elektronicznego obiegu dokumentów w jednostkach organizacyjnych powiatu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Administracyjny - Biuro Obsługi Teleinformatycznej - Wydział Rozwoju - Komórki organizacyjne Starostwa - Jednostki organizacyjne powiatu - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	III.2 Rozbudowa sprawnego systemu bezpieczeństwa	III.2.1 Rozszerzanie systemu powiadamiania tekstowego SMS o zagrożeniach na terenie	<ul style="list-style-type: none"> - Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego

	mieszkańców	<p>powiatu</p> <p>III.2.2 Opracowanie we współpracy z Policją mapy zagrożeń bezpieczeństwa na terenie powiatu</p> <p>III.2.3 Kontynuacja oraz opracowanie nowych programów dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom</p> <p>III.2.4 Prowadzenie szkoleń w ramach działań informacyjnych i prewencyjnych mających głównie na celu zapewnienie poczucia bezpieczeństwa publicznego</p> <p>III.2.5 Koordynacja wspólnych działań służb, inspekcji i straży na terenie powiatu</p> <p>III.2.6 Wspieranie działań w zakresie wyposażenia w sprzęt specjalistyczny Ochotniczych Straży Pożarnych, Państwowej Straży Pożarnej, Policji oraz organizacji pozarządowych w celu ochrony ludzi i mienia</p> <p>III.2.7 Współorganizacja zawodów i turniejów dla dzieci i młodzieży propagujących wiedzę nt. bezpieczeństwa</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wydział Rozwoju - Szkoły Powiatowe - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	III.3 Rozwój współpracy ponadlokalnej i międzynarodowej	<p>III.3.1 Rozwój współpracy terytorialnej w wymiarze transgranicznym ze Słowacją oraz w wymiarze międzynarodowym.</p> <p>III.3.2 Rozwój współpracy regionalnej w wymiarze krajowym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Jednostki Organizacyjne Powiatu Nowosądeckiego - Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
	III.4 Promocja Powiatu	<p>III.4.1 Sprawny i skuteczny marketing w wymiarze krajowym i zagranicznym</p> <p>III.4.2 Aktywny udział powiatu w krajowych i międzynarodowych partnerstwach i sieciach współpracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Biuro Promocji i Wspierania Organizacji Pozarządowych - Jednostki Organizacyjne Powiatu Nowosądeckiego - Wydział Rozwoju

		III.4.3 Aktywna promocja marki Sądeckiej na rynkach krajowych i międzynarodowych	- Inne podmioty które w zakresie swoich zadań realizują przedmiotowe zadania
--	--	---	--

CZĘŚĆ VII.

PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA INWESTYCJI I DZIAŁAŃ NA RZECZ ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO

Realizacja kierunków działań inwestycyjnych zapisanych w niniejszym dokumencie wymagać będzie wsparcia ze strony zewnętrznego finansowania. Szczegółowe zadania inwestycyjne planowane do realizacji w okresie obowiązywania dokumentu określa Wieloletnia Prognoza Finansowa przyjęta Uchwałą Rady Powiatu Nowosądeckiego. Przewidziane zadania do realizacji wynikają z zakresu zadań powiatu i obejmują głównie dziedziny, takie jak: infrastruktura drogowa, edukacja, ochrona zdrowia i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz rynek pracy.

Do roku 2020 głównym źródłem finansowania Programu będą środki pozyskane ze źródeł zewnętrznych oraz środki własne Powiatu Nowosądeckiego pochodzące z dochodów własnych powiatu. Cele rozwojowe zawarte w Programie realizowane będą również poprzez fundusze organizacji pozarządowych i instytucji otoczenia biznesu.

Środki krajowe

- **dotacje celowe ze środków krajowych**

Dotacje celowe ze środków krajowych głównie przeznaczone są na budowę i przebudowę dróg, gospodarkę odpadami, inwestycje w zakresie ochrony środowiska naturalnego, tworzenie nowych i dodatkowych miejsc zatrudnienia oraz pomoc społeczną i kulturę fizyczną

- **dotacje celowe, w tym z tytułu pomocy finansowej z budżetów jednostek samorządów terytorialnych**

Dotacje celowe z tytułu pomocy finansowej jst przeznaczone są na zadania wspólne lub przejęte w drodze porozumienia i najczęściej dotyczą budowy chodników przy drogach powiatowych przebiegających przez teren danej gminy, partycypacji w kosztach budowy lub przebudowy dróg powiatowych, zdania w zakresie polityki społecznej m.in. dofinansowanie kosztów uczestnictwa w warsztatach terapii oraz ochrony zdrowia m.in. wsparcie finansowe rozbudowy SPZOZ Szpitala Powiatowego.

- **fundusze celowe**

stworzone do finansowania zadań organów administracji samorządowej i państwowej m.in. z zakresu ochrony środowiska, rehabilitacji osób niepełnosprawnych czy rynku pracy.

- **środki zewnętrzne pożyczone z sektora finansowego i zwiększające wielkość zobowiązań powiatu**

Środki zewnętrzne pozyskane w formie kredytów, pożyczek zwiększają w określonym roku możliwości inwestycyjne, lecz w długim okresie nie wpływają na wielkość wydatków rozwojowych. W przyszłości cała kwota zostanie zwrócona, a spłaty zmniejszą łącznie potencjał inwestycyjny, w kolejnych latach dokładnie o tyle samo, o ile zwiększył się potencjał w roku, w którym dług był zaciągany.

- **fundusze krajowe organizacji pozarządowych**, które poprzez własne inicjatywy wspierają rozwój społeczeństwa obywatelskiego, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu lokalnych społeczności, edukację, ochronę bogactwa przyrodniczo-kulturalnego, rozwój turystyki itp.

- **fundusze instytucji otoczenia biznesu i finansowych**, które wspierają rozwój przedsiębiorczości, zadania inwestycyjne realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego i jednostki organizacyjne, działania na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych i zagrożonych bezrobociem oraz wspierają finansowo rozwój talentów dzieci i młodzieży m.in. poprzez stypendia.

Środki europejskie oraz środki z innych źródeł zagranicznych

Polityka spójności **na lata 2014-2020** ma na celu zwiększenie wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w regionach i miastach Unii Europejskiej. Realizowana jest dzięki Funduszowi Spójności oraz dwóm funduszom strukturalnym: Europejskiemu Funduszowi Społecznemu i Europejskiemu Funduszowi Rozwoju Regionalnemu w ramach Programów Operacyjnych:

1. Program Infrastruktura i Środowisko
2. Program Inteligentny Rozwój
3. Program Wiedza Edukacja Rozwój
4. Program Polska Cyfrowa
5. Program Polska Wschodnia
6. Program Pomoc Techniczna
7. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
8. 16 Programów regionalnych

Uczestnikami procesów rozwojowych Powiatu Nowosądeckiego będą wszyscy beneficjenci aplikujący o dofinansowanie przedsięwzięć zlokalizowanych na terenie powiatu, efekty których przełożą się na realizację celów rozwojowych założonych w niniejszym dokumencie. Interwencje mogą być realizowane z następujących programów operacyjnych ustalonych w perspektywie finansowej UE 2014-2020:

Program Infrastruktura i Środowisko (POIS) ukierunkowany jest na realizację projektów infrastrukturalnych o znaczeniu krajowym lub międzynarodowym. Główne obszary, na które mogą być przeznaczone środki to gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, transport i bezpieczeństwo energetyczne, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe.

Program Inteligentny Rozwój (POIR) finansuje badania, rozwój i innowacje, od tworzenia koncepcji niespotykanych produktów, usług lub technologii przez przygotowanie prototypów/linii pilotażowych po ich komercjalizację

Program Wiedza, Edukacja i Rozwój (POWER) ma na celu aktywizację zawodową osób młodych poniżej 30 roku życia pozostających bez zatrudnienia, wsparcie szkolnictwa wyższego, rozwój innowacji społecznych, mobilności i współpracy międzynarodowej a także reformy polityk publicznych w obszarze zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, zdrowia i dobrego rządzenia.

Program Polska Cyfrowa (POPC) ma na celu zwiększenie dostępności do Internetu, stworzenie przyjaznej dla obywatela e-administracji, która umożliwi załatwienie wielu spraw przy pomocy komputera oraz upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy i umiejętności korzystania z komputerów.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) realizowany w celu poprawy konkurencyjności rolnictwa, zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu i zrównoważonego rozwoju terytorialnego obszarów wiejskich.

Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja ma na celu współpracę transgraniczną pomiędzy Polską a Słowacją w dziedzinie ochrony i rozwoju zasobów środowiska i dziedzictwa kulturowego, rozwoju transportu czy edukacji.

Obszar wsparcia Programu obejmuje po stronie polskiej następujące jednostki terytorialne: podregiony (NUTS III): krośnieński, przemyski, nowosądecki, oświęcimski i bielski, a także powiat pszczyński w podregionie tyskim, powiat rzeszowski i miasto Rzeszów w podregionie rzeszowskim oraz powiat myślenicki w podregionie krakowskim. Po stronie słowackiej obszar wsparcia obejmuje: Preszowski Kraj Samorządowy, Żyliński Kraj Samorządowy oraz powiat Spiska Nowa Wieś w Kraju Koszyckim.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego (RPO WM)

Obszarem realizacji programu jest województwo małopolskie, zaliczone do regionów słabiej rozwiniętych. Wsparcie RPO WM w latach 2014-2020 realizowane będzie w ramach następujących osi priorytetowych;

1. Gospodarka Wiedzy
2. Cyfrowa Małopolska
3. Przedsiębiorcza Małopolska

4. Regionalna Polityka Energetyczna
5. Ochrona środowiska
6. Dziedzictwo regionalne
7. Infrastruktura transportowa
8. Rynek pracy
9. Region spójny społecznie
10. Wiedza i kompetencje
11. Rewitalizacja przestrzeni regionalnej
12. Infrastruktura społeczna

Zasadniczym źródłem finansowania Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020 będą środki pochodzące z **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020**, o które Powiat Nowosądecki zabiegać będzie w trybie konkursowym.

Innym źródłem zagranicznej pomocy finansowej jest Szwajcarsko-Polski Program Współpracy, Fundusze Norweskie i EOG. Zadania i projekty finansowane przez te mechanizmy finansowe skierowane są głównie na zmniejszenie różnic rozwojowych, społecznych i ekonomicznych nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej.

CZĘŚĆ VIII.

SYSTEM WDRAŻANIA I ZARZĄDZANIA PROGRAMEM ROZWOJU POWIATU NOWOSĄDECKIEGO DO ROKU 2020

System wdrażania i monitorowania realizacji Programu

Proces wdrażania dokumentu strategicznego każdej jednostki samorządu terytorialnego wymaga ciągłego monitorowania osiągnięć w realizacji kierunków działań i zadań wpisanych do Programu

Efektywne wdrażanie Programu ściśle wiąże się z regulaminem organizacyjnym Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu, procedur realizacji poszczególnych zadań, które stanowią podstawę do osiągnięcia celów i wyznaczonych kierunków działań. Prace nad wdrażaniem tego dokumentu strategicznego rozpoczną się tuż po przyjęciu go Uchwałą Rady Powiatu. Wdrażanie Programu na szczeblu administracyjnym należy do Zarządu Powiatu, który ocenia zasadność realizacji kierunków działań i zadań inwestycyjnych. Zadania w tym zakresie wykonywał będzie Wydział Rozwoju, który będzie aktywnie czuwał nad sprawną realizacją i wdrażaniem. Bardzo ważnym elementem procesu wdrażania Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do 2020 roku jest system monitoringu, którego celem jest prawidłowa i skuteczna realizacja założeń strategicznych i związanych z nim zadań. Monitoring pozwala na ewentualne wychwycenie zmian i wprowadzenie ich w związku ze zmieniającą się rzeczywistością społeczno-gospodarczą.

System monitorowania ma charakter ciągły, którego celem jest przedstawienie stanu zaawansowania realizacji przedsięwzięć i kierunków działań, które są podporządkowane celom operacyjnym i strategicznym. Dzięki niemu jest przejrzystość w zgodności zadań i celów z dokumentami szczebla wojewódzkiego i krajowego. Proces ten ma umożliwić wyciąganie wniosków z podjętych działań i przedsięwzięć o charakterze inwestycyjnym, na jakim etapie realizacji znajdują się i co zostało wykonane, a co nie. Ponadto monitorowanie pozwala na modyfikację tych zadań, które w czasie ich realizacji wykazują trudności, by w sposób bardziej efektywny osiągnąć wyznaczony jego cel i oczekiwania. Wydział Rozwoju będzie co najmniej raz w roku oceniał, na jakim etapie jest realizacja Programu. W tym celu będzie opracowywał analizy i raporty o stanie powiatu oraz z wykonanych zadań, a w razie pewnych niezgodności będzie proponował Zarządowi i Radzie Powiatu dokonanie zmian w dokumencie, by osiągnąć zamierzone cele. Wydział Rozwoju będzie odpowiedzialny za:

- monitorowanie i nadzór nad realizacją Programu;
- opiniowanie dokumentów w zakresie zgodności z Programem;
- przygotowanie propozycji zmian;
- opracowywanie i przedkładanie okresowych ocen realizacji;
- kontrolę rozwoju prac związanych z realizacją projektów i zadań inwestycyjnych;
- obserwację stanu wdrażania projektów inwestycyjnych ukierunkowanych na rozwój w ramach ich zgodności z celami strategicznymi, operacyjnymi i kierunkami działań;
- koordynację pozyskiwania funduszy zewnętrznych na realizację celów Programu.

Raz w roku Zarząd Powiatu będzie oceniał efekty realizacji celów strategicznych zapisanych w Programie na podstawie przedłożonego raportu opracowanego przez Wydział Rozwoju.

Proponowane wskaźniki

Sfera społeczna:

- liczba nauczycieli podnoszących kwalifikacje zawodowe;
- liczba osób dorosłych, które uzyskały kwalifikacje w ramach pozaszkolnych form kształcenia;
- liczba uczniów objętych dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne;
- liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych;
- liczba uczniów szkół zawodowych uczestniczących w praktykach i stażach u pracodawców;
- liczba szkół wyposażonych w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji kształcenia zawodowego;
- liczba szkół wyposażonych w sprzęt do technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- wartość nakładów na modernizację i przebudowę powiatowej infrastruktury dydaktycznej;
- liczba wspartych podmiotów leczniczych;

- ludność objęta ulepszonymi usługami zdrowotnymi;
- liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi;
- liczba osób bezrobotnych, które nabyły kompetencje lub uzyskały kwalifikacje;
- liczba osób bezrobotnych, które podjęły zatrudnienie;
- liczba osób bezrobotnych, rozpoczynających działalność gospodarczą;
- liczba turystów korzystających z miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych;
- liczba wspartych organizacji pozarządowych.

Administracja

- liczba e-u usług publicznych udostępnionych obywatelom i przedsiębiorcom;
- liczba uruchomianych e- usług wewnątrzadministracyjnych;
- odsetek obywateli i przedsiębiorców korzystających z e-usług publicznych.

Infrastruktura techniczna i komunikacyjna:

- długość przebudowanych odcinków dróg powiatowych;
- długość wybudowanych dróg powiatowych;
- liczba przebudowanych i wybudowanych przepustów i mostów;
- drogowa dostępność transportowa liczona na bazie WMDT;
- długość wybudowanych ciągów rowerowych i pieszych;
- długość wybudowanych chodników przy drogach powiatowych;
- ilość wybudowanych elementów systemu oświetlenia przy drogach powiatowych;
- liczba obiektów użyteczności publicznej i placówek zmodernizowanych energetycznie;
- procent ludności korzystających z wodociągów i kanalizacji;
- liczba wybudowanych oczyszczalni ścieków;
- długość wybudowanej sieci kanalizacyjnych;
- długość wybudowanych sieci wodociągowych;
- odsetek gospodarstw domowych korzystających z szerokopasmowego Internetu.

Ochrona środowiska:

- ilość energii uzyskanej z odnawialnych źródeł energii;
- ilość usuniętego azbestu z terenu powiatu;
- liczba osób uczestniczących w akcjach ekologicznych;
- szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych;
- liczba zmodernizowanych źródeł ciepła.

Sposoby oceny realizacji Programu

Skuteczność wdrażania i realizacji Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do 2020 roku będzie poddawana bieżącej ocenie w zakresie realizowanych celów i działań strategicznych. Całościowa ocena zostanie sporządzona po zakończeniu wyznaczonego horyzontu czasowego, jakim objęto proces zarządzania i monitorowania strategicznego. Kompleksową ocenę dokona Starosta Powiatu Nowosądeckiego oraz Zarząd Powiatu przy pomocy opracowanego końcowego raportu, w którym zostaną przedstawione wskaźniki osiągnięcia wdrażanych i zrealizowanych przedsięwzięć.

Ostateczna ocena realizacji Programu powinna zawierać dokładną rzeczywistą datę rozpoczęcia i zakończenia realizowanych projektów przy wsparciu krajowym i zagranicznym oraz koszty, jakie zostały poniesione. Raport z końcową oceną powinien zawierać stopień ewaluacji wykonanych zadań oraz odpowiedź na pytanie czy założenia opracowanego dokumentu strategicznego zostały osiągnięte w postaci widzialnych efektów poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej.

Komunikacja społeczna Programu

Realizacja wyznaczonych kierunków działań i przedsięwzięć wymaga nawiązania kompatybilnej współpracy Starostwa Powiatowego z instytucjami otoczenia biznesu, podmiotami gospodarczymi, lokalną społecznością oraz organizacjami pozarządowymi w ramach partnerstwa lokalnego. W tej gestii niezbędne jest informowanie o podejmowanych zadaniach i działaniach, które bezpośrednio

łącza się z Programem i jego realizacją. Władze powiatu w tym zakresie mogą wykorzystywać różne formy przekazu informacji:

- zamieszczenie Programu Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do 2020 roku na stronie internetowej Biuletynu Informacji Publicznej Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu aby dokument był upowszechniony do wiadomości publicznej;
- ujawnienie instytucji, które bezpośrednio zaangażowane są w realizację Programu
- bieżące informacje o realizowanych zadaniach i projektach współfinansowanych z funduszy pomocowych wynikających z Programu. Sprawna komunikacja społeczna wymaga efektywnej współpracy władz powiatu z zaangażowanymi instytucjami, grupami docelowymi i podmiotami za pośrednictwem środków masowego przekazu: media, prasa lokalna. Takie działania mają przede wszystkim na względzie szersze i bogatsze promowanie walorów przyrodniczych i kulturowych powiatu jako doskonałego miejsca między innymi na aktywny wypoczynek i rekreację oraz rozwój przedsiębiorczości, która niweluje zjawisko bezrobocia.

Do grup docelowych należą:

- społeczność lokalna jako bezpośredni beneficjent projektów o charakterze rozwoju zasobów ludzkich;
- instytucje i grupy społeczne, które korzystają z wdrażanej pomocy;
- jednostki organizacyjne samorządu powiatowego;
- podmioty gospodarcze;
- organizacje zrzeszające przedsiębiorców;
- organizacje pozarządowe i inne organizacje społeczne;
- media.

Grupy docelowe, obok władz lokalnych, pełnią ważną funkcję w budowaniu i kształtowaniu pozytywnego wizerunku powiatu. Za pośrednictwem opracowanego i wdrożonego Programu jest kształtowana świadomość społeczności lokalnej o możliwościach pozyskania środków pomocowych na rozwój regionu, który z czasem stanie się miejscem konkurencyjnym dla innych powiatów w Polsce.

Bibliografia

1. *Rocznik statystyczny Województwa Małopolskiego*, US w Krakowie, 2009.
2. G. Kubal, *Nowy Sącz i Ziemia Sądecka*, Przedsiębiorstwo Usługowo-Wytwórcze „Roksana”, Krosno 2001 s. 13.
3. *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, 2003, s. 900.
4. <http://www.szlaki24.pl/szlaki-turystyczne> z dnia 14 marca 2011 r.
5. <http://www.cit.com.pl/index.php?md=Standard&prn=0&ist=282&Show> z dnia 29 października 2010.
6. M. Gotfryd, *Małopolska. Przewodnik*, BOSZ, Olszanica 2007, s. 342.
7. *Ziemia Sądecka. Atrakcje turystyczne*, Wyd. Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu 2007, s. 8.
8. W. Kurek, dz. cyt., s. 27.
9. M. Gotfryd, dz. cyt., s. 327.
10. <http://www.krynica.pl/Kolejka-na-Górę-Parkową-c64.html> z dnia 10 stycznia 2011 r.
11. *Bilans zasobów złóż kopalni w Polsce wg stanu na 31.12.2016 rok*, Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2017.
12. *Program Ochrony Powietrza dla Województwa Małopolskiego*, załącznik nr 1, 2 do uchwały nr XXXII/451/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 stycznia 2017 roku.
13. Biuletyn Informacyjny Komendy Miejskiej Państwowej Miejskiej Komendy Państwowej Straży Pożarnej w Nowym Sączu za rok 2015.
14. www.gminagrodek.pl
15. www.gminagrybow.pl

Spis wykresów i tabel

Tabela 1. Powierzchnia i ludność gmin powiatu nowosądeckiego (stan na dzień 31.XII.2015 r.)	8
Tabela 2. Ludność powiatu nowosądeckiego w podziale na kategorie wiejsko-ekonomiczne (stan na dzień 31.XII.2015 r.)	9
Tabela 3. Ocena przydatności wód powierzchniowych ujmowanych w celach pitnych w 2016 r. wg WIOŚ w Krakowie, 2016 r.	29
Tabela 4. Urządzenia wodociągowe w powiecie nowosądeckim w 2016 r.	36
Tabela 5. Sieć kanalizacyjna w powiecie nowosądeckim – stan na 31.XII.2016 r.	37
Tabela 6. Osoby pracujące łącznie z pracą na indywidualnych gospodarstwach rolnych.....	40
Tabela 7. Bezrobotni wg wykształcenia w latach 2011-2016.....	45
Tabela 8. Wychowanie przedszkolne w powiecie nowosądeckim w 2016 r.	46
Tabela 9. Dostępność ludności powiatu nowosądeckiego do opieki zdrowotnej w 2016 r.	47
Tabela 10. Zasoby mieszkaniowe w 2015 roku w powiecie nowosądeckim.....	48
Wykres 1. Struktura użytkowania gruntów w powiecie nowosądeckim.....	33
Wykres 2. Procentowy udział sekcji w rejestrze REGON.....	39
Wykres 3. Struktura ludności powiatu nowosądeckiego wg płci 2015 r.	41
Wykres 4. Struktura wieku przedprodukcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego wg płci w 2015 r.	41
Wykres 5. Struktura wieku produkcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego wg płci w 2015 r.	42
Wykres 6. Struktura wieku poprodukcyjnego ludności powiatu nowosądeckiego wg płci w 2015 r.	42
Wykres 7. Przyrost naturalny w powiecie nowosądeckim na przestrzeni lat 2013-2015	43
Wykres 8. Bezrobotni zarejestrowani ogółem i wg płci i bezrobotni wyrejestrowani ogółem w 2016 roku	44

Spis map

Mapa 1. Podział administracyjny powiatu nowosądeckiego	7
--	---

Uzasadnienie

Program Rozwoju opracowany przez Zarząd Powiatu przyjmowany jest przez Radę Powiatu w drodze uchwały zgodnie z przepisami *art. 19 ust. 3a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*.

Program Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego do roku 2020 jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju prowadzonej w przestrzeni lokalnej. Przez politykę rozwoju rozumie się zespół działań wzajemnie ze sobą powiązanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju powiatu, spójności społeczno - gospodarczej lokalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali lokalnej.

Niniejszy dokument powstał na bazie Strategii Rozwoju Powiatu Nowosądeckiego na lata 2011-2020, dostrzegając, że w okresie od uchwalenia dokumentu w roku 2011 przez Radę Powiatu Nowosądeckiego zaszło szereg zmian mających istotne znaczenie dla rozwoju Powiatu Nowosądeckiego, przy czym należy podkreślić, że nie zidentyfikowano przesłanek, które uzasadniałyby decyzje o odrzuceniu bądź zakwestionowaniu przyjętych w pierwotnym dokumencie wizji i celów strategicznych rozwoju Powiatu Nowosądeckiego.